

ERNST ANDERSEN

PERSONRET

SOM INDLEDNING TIL
FORMUERETTEN

LÆREBOG

2. REVIDEREDE OG DELVIS OMARBEJDEDE UDGAVE

JURISTFORBUNDETS FORLAG

København 1977

Personret er trykt hos
JJ Trykteknik A/S, København.
Bogbinderarbejdet er udført af
Eigil Fornæs Bogbinderi, København.
ISBN 87-574-1071-2

Første afsnit

Den formueretlige betydning af umyndighed, lavværgemål og fornuftmangel

§ 1. *Privatrettens system. Personret*

Københavns Universitet er oprettet i 1479. Det var fra begyndelsen tanken, at der ikke blot skulle gives undervisning i teologi, men også i jura, hvilket da var det samme som romerret og kanonisk ret. Den juridiske undervisning kom imidlertid først for alvor igang efter 1736. Den undervisning, der indtil da blev givet i romerret, kirkeret og ægteskabsret, var nærmest bestemt for dem, der skulle være præster, og således en del af det teologiske studium.

I begyndelsen af det 17. århundrede vakte de europæiske universiteter interessen for natur- og folkeret (Grotius, Pufendorf), og herefter begyndte en udvikling, som lidt efter lidt førte til, at romerretten hørte op med at have den dominerende betydning ved studiet af »legistik«, som den havde haft ikke alene i høj- og senmiddelalderen, men også i det 16. århundrede. En anden ting, som også blev af stor betydning for jurastudiets omformning, var, at man i de sidste årtier af det 17. århundrede ved franske universiteter supplerede undervisningen med noget, der kaldtes »fransk« ret. Ludvig XIV udfærdigede nemlig i 1679 et edikt, St Germain-en-Laye ediktet, om, at der ved franske universiteter skulle undervises i hovedprincipperne i fransk ret.

Ludvig XIV's formål med at udstede dette edikt var at få også universiteterne med i arbejdet med at skabe retsenhed i Frankrig. Det var noget, som man havde arbejdet med siden Hundredårskrigens slutning, men arbejdet havde været uhyre vanskeligt, og det var ofte gået i stå. Sagen er den, at Frankrig, især Nord- og Midtfrankrig, i middelalderen havde været opdelt i et utal af retsområder, ca. 60 større og en mængde mindre, og at hvert retsområde havde sine særlige coutumes. Fra kongemagtens synspunkt var denne opsplittning, som især gjaldt på privatrettens område, men ikke var begrænset dertil, irrationel. Målet var at overvinde den, men det gik langsomt. Det var først under Napoléon, at man kom til vejs ende.

St. Germain ediktet var et led i denne udvikling mod retsenhed, og for at understrege betydningen af påbuddet om undervisning i den »franske« ret, som var ved at udvikle sig, besluttede eneherskeren, at

der ved universiteterne skulle udnævnes professorer til at undervise i fransk ret på fransk. Latinen forsvandt dog ikke med det samme som undervisningssprog for jurister. Nogen tid derefter gav også enkelte tyske professorer sig til at benytte tysk ved undervisning af jurister ved siden af latinen (Thomasius). Een gang begyndt kunne denne udvikling ikke standses. Dønningerne nåede Danmark i første halvdel af det 18 århundrede.

Resultatet blev en forordning af 1736, og det var denne, som fik til følge, at der omsider kom gang i den juridiske undervisning ved Københavns Universitet. Der blev givet regler om en juridisk embedseksamen, og herefter havde det et praktisk formål at give sig til at studere jura ved universitetet. Undervisningen skulle nu ikke længere være begrænset til romerret og kirkeret med ægteskabsret, men omfatte også anden dansk ret.

Undervisning i national ret var i Danmark på en måde lettere at iværksætte end i Frankrig og Tyskland. Man var i een henseende langt forud, nemlig med hensyn til retsenhed. Den opnåedes i 1683 gennem Christian V's udfærdigelse af Danske Lov. Hvad man end vil mene om Danske Lov, så havde lovbogen fra et undervisningssynspunkt een fremragende virkning, den, at der herefter kun var een slags dansk ret at undervise i. Christian V gennemførte allerede i 1683 den retsenhed, som i Frankrig først blev opnået under Napoléon, og i Tyskland først blev opnået i sidste halvdel af det 19 århundrede med Bürgerliches Gesetzbuch af 1896 - BGB - som slutstenen på udviklingen. Danmark har altid været et lille land, og der var fra højmiddelalderen kun tre retsområder, det skånske, det sjællandske og det jydsk. Efter Skånes afståelse var der kun to tilbage, og det er ikke nær så vanskeligt at sammensmelte to retsområder som at sammensmelte ca. 60.

I en anden henseende var man imidlertid i Danmark langt tilbage i 1736 i sammenligning med Frankrig, Nederlandene og Tyskland. Der var ved universitetet med hensyn til juridisk undervisning ikke nogen videnskabelig tradition, der kunne videreføres, og der var mangel på kvalificerede lærerkræfter med hensyn til undervisningen. Det var man opmærksom på, og man forsøgte at få J G Heineccius, en anset romanist, der var professor i Halle, og som havde en stor videnskabelig produktion, til at modtage en kaldelse til Københavns Universitet, men han var ikke interesseret.

Fra 1736 er der regelmæssigt blevet undervist i dansk ret ved Københavns Universitet, og i de første to århundreder blev der også undervist i romerret. Det var stadig et betydningsfuldt fag. Men medens man med hensyn til undervisning i romerret og natur- og folkeret kunne docere ud fra det undervisningsgrundlag, der var i brug ved tyske

universiteter, især de bøger, som Heineccius havde skrevet på latin og derefter andre parafraseret på tysk, så havde man ikke lærebøger og håndbøger i dansk ret. De måtte tilvejebringes, og det tog tid. De i denne henseende mest virksomme professorer var L Nørregaard (1745-1804), JFW Schlegel (1765-1836) og FT Hurtigkarl (1763-1829).

Den, der i første halvdel af det 19 århundrede fik størst betydning for dansk retsvidenskabs udvikling og i det hele dansk rets udvikling, var dog ikke en universitetslærer, men en embedsmand, der først var dommer og derefter deputeret i Danske Kancelli og fra 1825 tillige generalprokurør, AS Ørsted (1778-1860). Ørsteds videnskabelige produktion er så omfattende, at den svarer til, hvad flere juridiske professorer når at udrette. Fra et videnskabeligt synspunkt har det Supplement til afdøde Generalauditor Nørregaards Forelæsninger over den Danske og Norske Private Ret, I-III, som Ørsted udgav 1804-12, større betydning end Nørregaards forelæsninger, og Ørsteds Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed med stadigt Hensyn til Hr Etatsraad og Professor Hurtigkarls Lærebog, I-VI, der udkom i 1822-35, har haft afgørende betydning for privatretsteoriens udvikling, medens ingen idag giver sig til at gennemlæse Hurtigkarls bog. Ørsted var den største danske jurist i første halvdel af det 19 århundrede.

Det »system«, som man i det 19 århundrede kom ind på at bruge ved den juridiske undervisning, er dog ikke skabt af Ørsted, men først opstået noget senere. Ørsted var ikke tilfreds med den på hans tid anvendte systematik, men han affandt sig med den og skabte ikke sit eget system. Systematik havde ikke hans store interesse, og han knyttede sine udviklinger og kommentarer til de af Nørregaard og Hurtigkarl skrevne bøger og det af dem brugte »system«.

Fra gammel tid har man haft en hovedinddeling i Offentlig Ret og Privatret, men den har ikke ligget fast, og den ligger ikke fast. Til den offentlige ret vil man nu henregne fag som Statsforfatningsret, Forvaltningsret, Folkeret, Strafferet og Proces samt den Kirkeret, som man forlængst har ladet gå ud af undervisningsplanen.

Privatretten kan indeles i Personret, Obligationsret, som nogle kalder Fordringsret eller Skyldret, Tingsret, Familieret, og Arveret. Nogle dele af Formueretten=Obligationsret og Tingsret bliver gerne skilt ud til særlig behandling fx Soret, Ophavsret eller Immaterialret og Selskabsret. Endelig er der nogle fag, som går på tværs af inddelingen, navnlig Retsfilosofi, Retshistorie og International Privatret.

Privatrettens inddeling i Person-, Obligations-, Tings-, Familie- og Arveret er første gang anvendt omkring år 1800 af to tyske professorer, Hugo og Heise, og kaldes derfor det Hugo-Heiseske system. Grundlaget er systemet i Justinians Institutiones. En af ændringerne gik ud på,

at Arveret blev skilt ud fra Tingsret. Tidligere var Arveret et indskud i Tingsret (jus in re).

Det Hugo-Heiseske system blev ret hurtigt accepteret af dansk teori som en hensigtsmæssig hovedinddeling af Privatretten, og da man i slutningen af det 19 århundrede skulle kodificere tysk Privatret, holdt man fast ved det og lagde det i store træk til grund for BGB af 1896.

Systematikere har desuagtet hverken i Tyskland eller andetsteds standset arbejdet med at finde et bedre system for Privatretten end det Hugo-Heiseske. Herom skal blot henvises til Alf Ross Om Ret og Retfærdighed, 1953, s. 244 ff. Der er svagheder i ethvert »system«. En af dem vedrører afgrænsningen af faget Personret. Det væsentlige i Personretten er reglerne om værgemål for mindreårige og umyndiggjorte og om mindreåriges og umyndiggjortes magt til selv at indgå formueretlige aftaler. Systematikken i den lov, der handler herom, lov nr 277 af 30 juni 1922 om umyndighed og værgemål med senere ændringer, kaldet myndighedsloven, gør det naturligt desuden at behandle retsreglerne om lavværgemål og enkelte bestemmelser om ad hoc værgemål samt reglerne om sindssyges og åndssvages magt til at indgå formueretlige aftaler (§ 65), om deres ansvar for skadegørende handlinger (§ 64) og om børns ansvar for skadegørende handlinger (§ 63).

Nogle medtager herudover afsnit om, hvad man kan kalde »personlige« rettigheder som modsætning til de økonomiske rettigheder. Her behandles bl.a. retsreglerne om navn og reglerne om retten til at forbyde, at andre åbenlyst bruger en person som »levende model« i film, i litteratur, på teater osv. Der kan også i tilslutning til fremstillingen af retsreglerne om sindssyges og åndssvages magt til at indgå formueretlige aftaler og ansvar for skadegørende handlinger gives en fremstilling af retsreglerne om adgangen til at tvangsindlægge sådanne personer på hospitaler og anstalter.

Der er ingen fast tradition for, om man skal medtage sådanne retsregler i Personretten eller henvise dem til behandling andetsteds. Udgangspunktet for Personrettens udskillelse til særskilt behandling har historisk været Gajusfragmentet i Justinians Digeste 1,5,1 med sondringen mellem 1) ret, der vedrører personerne (jus quod ad personas pertinet), 2) ret, der vedrører »res« og 3) ret, der vedrører »actiones«. Hvad Gajus har ment med denne strøtanke, har gennem tiderne givet anledning til megen diskussion. Under nutidens forhold er det naturligvis ligegyldigt, hvad Gajus havde tænkt sig. Jeg foretrækker at udelade dette, da Personretten efter min vurdering ikke på een gang bør være en lære om personlige: ikke-økonomiske rettigheder og en fremstilling af retsreglerne om det, som man kan kalde *formueretsretssubjektiviteten*. Jfr. Ross I c s 266.

Den systematiske idé i Personretten bliver da, at Personretten er indledningen til Formueretten. I Formueretten hviler fremstillingen på *forudsætningen om det normale*, at formueretsretssubjektet er en bonus paterfamilias, en voksen enkeltperson. I Personretten behandles de *modifikationer* heri, der beror på, at subjektet er mindreårig, umyndiggjort, under lavværgemål eller ude af stand til at handle fornuftmæssigt.

Den konsekvente gennemførelse af dette grundsynspunkt fører på den anden side til at der gøres kort rede for retsreglerne om adgangen til at skabe særlige sammenslutninger og formålssubjekter, der er selvstændige pligts- og retssubjekter og dette er der også i dansk teori en vis tradition for. A W Scheel, Deuntzer og Bentzon har i deres personretsfremstillinger kortfattede afsnit om den »juridiske person«. Traditionen stammer fra den tyske pandektlitteratur, og det kan derfor ikke overraske, at den blev fulgt ved udarbejdelsen af BGB. Første bog i BGB har overskriften »Allgemeiner Theil«. §§1-20 har overskriften »Natürliche Personen« og §§ 21-89 overskriften »Juristische Personen«.

§ 2. Umyndige som formueretsretssubjekter

Begrebet umyndig er overbegreb til mindreårig og umyndiggjort.

Ved *mindreårig* forstås en person under 18 år. Denne definition, der kan udledes af myndighedslovens § 1, har kun gyldighed for myndighedslovens område, jfr. »betegnes i loven«, men den samme terminologi er brugt af Justitsministeriet, da det i henhold til § 51 udfærdigede bekendtgørelsen om værgens beføjelser og pligter.

Ved *umyndiggjort* forstås en person, der ved et retsdekret er erklæret umyndig. Der kan efter § 2 foretages umyndiggørelse af 1) den, der »på grund af sindssygdom, åndssvaghed eller anden sjælelig forstyrrelse er uskikket til at varetage sine anliggender«, 2) den ødsle og 3) den drikfældige, og i disse tilfælde kan umyndiggørelse finde sted selv mod den pågældendes vilje. Endvidere kan man umyndiggøre 4) den, der på grund af legemlig mangel, sygdom eller anden skrøbelighed er mindre skikket til at varetage sine anliggender, hvis han selv ønsker at blive umyndiggjort.

Hovedreglerne om retsvirkningerne af umyndighed findes i myndighedslovens §§ 34 og 45. Efter § 34 kan en person, når han er umyndig »ikke selv råde over sin formue eller forpligte sig ved retshandler, for så vidt ikke andet nedenfor er bestemt«, og efter § 45 bestyrer værgeren, for så vidt ikke andet særlig er bestemt den umyndiges formue og handler på hans vegne i retsforhold »vedrørende formuen«. Retshandel er et

systembegreb, der kort kan gengives som den private retsstiftende viljeserklæring.

Efter § 55 er der knyttet en med umyndighed beslægtet retsvirkning til etablering af det i § 54 omhandlede lavværgemål. Den, der er sat under lavværgemål, »kan kun i forbindelse med sin lavværge råde over sin formue og forpligte sig ved retshandler«. Efter den i myndighedsloven fulgte terminologi omfattes den lavværgede ikke af begrebet umyndig og derfor ikke af de i myndighedsloven indeholdte regler om retsvirkningerne af umyndighed. Når disse i en vis udstrækning finder anvendelse også ved lavværgede, beror det på henvisningsreglen i § 56.

Endelig findes der i myndighedslovens § 65 en bestemmelse om, at aftaler indgået af personer, som på grund af sindssygdom, åndssvaghed, forbigående sindsforvirring eller lignende tilstand manglede evnen til at handle fornuftmæssigt, ikke er gyldige. Denne retsvirkning indtræder uden hensyn til, om den pågældende er blevet umyndiggjort. Den, der mangler evnen til at handle fornuftmæssigt, omfattes heller ikke i myndighedsloven af begrebet umyndig og derfor ikke af reglerne om retsvirkningerne af umyndighed.

Myndighedsloven handler således om tre omstændigheder, der er af betydning for en persons habilitet eller magt til at råde over sin formue og forpligte sig ved retshandler 1) umyndighed, 2) lavværgemål og 3) § 65-tilstand. Men reglerne om retsvirkningerne af umyndighed, lavværgemål og § 65-tilstand falder ikke sammen. Foreløbig behandles reglerne om umyndighed og umyndigheds retsvirkninger.

Reglerne i myndighedslovens §§ 34 og 45 begrænser den umyndiges muligheder for selv at råde over sin formue og forpligte sig ved retshandler, den umyndiges *habilitet*. Myndighedsloven har derimod ikke begrænset den umyndiges muligheder for at være subjekt for formuerettigheder og formueforpligtelser, hans *formueretsretssubjektivitet*. Der er ikke noget i vejen for, at en umyndig kan eje en fast ejendom, og en umyndig kan også være indehaver af en forretning, kreditor ifølge en fordring og ejer af løsøre, navnlig naturligvis indbogenstande. En umyndig kan også såvel i forbindelse med, at han ejer en fast ejendom eller er indehaver af en forretning, som uafhængigt heraf være debitor for kontraktmæssige forpligtelser og andre formueforpligtelser.

Når det drejer sig om en person, der er blevet umyndiggjort, giver dette sig af sig selv. Virkningerne af, at man umyndiggør en sindssyg godsejer eller en sindssyg fabrikant, går naturligvis ikke ud på, at den pågældende slipper af med de ham ved umyndiggørelsen lovligt påhvillende forpligtelser. En anden sag er, om det efter umyndiggørelsen kan forsvares at fortsætte driften af godset eller fabrikken for den umyndiggjortes regning og risiko.

Heller ikke, når talen er om en mindreårig, er det udelukket, at en mindreårig kan være ejer af et gods eller en fabrik og hæfte for de forpligtelser, som værgeren eller en af værgeren antaget administrator i forbindelse med driften lovligt indgår på hans vegne. Det er ikke noget, der sker ofte, men det forekommer. Vi belyser problemerne gennem et eksempel, og vi tager et tilfælde, hvor der kan opstå mange problemer af økonomisk og juridisk art.

Et ægtepar, der dræbes ved en ulykke, efterlader en søn samt et slægtsgods til værdi 10 mill. kr., indbo til værdi 1 mill. kr. og obligationer og banktilgodehavender til værdi 3 mill. kr. Godset er behæftet med kreditforeningslån på 5 mill. kr. Der efterlades således ialt 9 mill. kr. Hvis sønnen ved forældrenes død er 16 år gammel, og forældrene har ladet ham påbegynde en uddannelse i landbruget, og hvis sønnen ønsker at overtage slægtsgodset, ville det i et sådant tilfælde ikke være rimeligt og fornuftigt, om man ikke kunne imødekomme forældrenes og den mindreåriges samstemmende ønsker, men i stedet altid skulle sælge godset og indboet og anbringe salgsprovenuet i Overformynderiet. Reglerne i myndighedsloven gør da heller ikke salg nødvendigt. Der er, hvad enten den mindreårige er 16 år eller 7 år ved forældrenes død, ikke noget til hinder for, at den mindreårige bliver ejer af godset, og overøvrigheden kan også uanset bestemmelsen i myndighedslovens § 48 give tilladelse til, at den mindreårige overtager skylden ifølge kreditforeningslån og det dertil knyttede subsidiære ansvar. Der kan også gives tilladelse til, at den mindreårige i faders eller moders sted indtræder i forpligtelserne overfor andelsmejeri, andelsslagteri, vandværksinteressentskaber osv. og overtager de hermed følgende rettigheder.

Dette er forudsat i forskellige bestemmelser i den af Justitsministeriet i henhold til myndighedslovens § 51 udstedte værgebekendtgørelse. Der skal kun være kontrol med, at den mindreårige ikke kommer ud i unødigt risiko, for det er ham, der hæfter for de forpligtelser, som pådrages ved godsets drift, ikke værgeren. Hvis godset er forgældet, vil der ikke blive givet tilladelse til, at det drives for den mindreåriges regning. Men hvis der efterlades 9 mill. kr., er der naturligvis ikke principielle betænkeligheder, og drejer det sig om en gård, vil efter omstændighederne mindre, et par hundrede tusinde kr., være nok til, at tilladelse bliver givet. Fra praksis kender man da også en del eksempler på, at der gives sådanne tilladelser, og selv meget store godser er blevet drevet for en mindreårigs regning.

Der kan også efter omstændighederne gives tilladelse til, at en fabrik eller en forretning drives for en mindreårigs regning, men her vil man da i reglen for at begrænse den mindreåriges risiko kræve virksomheden omdannet til et aktieselskab eller et anpartsselskab.

Når et gods drives for en umyndigs regning, er det værgeren, der administrerer godset og i forbindelse hermed indgår de aftaler, som er et naturligt og sædvanligt led i administrationen. Det er vel den umyndige, der er »godsejer«, ikke værgeren, men rådigheden over godset ved *inter vivos dispositioner* er hos værgeren, ikke hos den umyndige. Hvis den mindreårige er fyldt 15 år, skal værgeren dog i vigtige anliggender så vidt muligt indhente erklæring fra den mindreårige, jfr myndighedslovens § 50.

Værgeren skal imidlertid administrere godset i den mindreåriges interesse, ikke i sin egen. Det fremgår navnlig af bestemmelsen i myndighedslovens § 53 om værgens erstatningsansvar overfor den umyndige. Hvis værgeren meler sin egen kage fx ved selv til fordelagtig pris at købe det på myndlingens gods avlede korn for derefter med god fortjeneste at sælge det til en kornhandler, pådrager han sig erstatningsansvar, og det gør værgeren også, såfremt han indlader sig på at tage imod returkommission af købere eller sælgere. Værgeren pådrager sig i sådanne tilfælde ofte tillige strafansvar. Men det kan være meget vanskeligt at bevise, at en værger har misbrugt sin stilling på denne eller på anden måde.

Når der ses bort fra det i retsvirkningslovens § 52 omhandlede tilfælde, hvor 1) en umyndiggjort 2) er gift og 3) har formuefællesskab samt 4) en anden end den 5) myndige ægtefælle er beskikket som værger, føres der et ret indgående tilsyn fra det offentliges side med værgens administration. Der skal ved større værgemål hvert år aflægges regnskab til Overformynderiet for bestyrelsen, og en række aftaler fx aftaler om køb og salg af fast ejendom og behæftelse med pant eller servitut og optagelse af lån bliver kun gyldige, såfremt overøvrigheden giver samtykke dertil, jfr. herved værgebekendtgørelsens §§ 13-18.

De forpligtelser, som opstår på grund af sådanne på en mindreårigs vegne gyldigt indgåede formueretlige aftaler, påhviler, når det har været kendeligt for medkontrahenten, at aftale blev indgået på den mindreåriges vegne, den mindreårige, ikke værgeren. Det er også den mindreårige, ikke værgeren, som forpligtelserne til at betale ejendoms-skatte og skatten af overskuddet af en landbrugsejendom påhviler.

Det samme gælder, når der pådrages erstatningsansvar udenfor kontraktsforhold, og der bliver tale om husbondansvar efter DL 3-19-2. Hvis en forkarl efter kornhøsten giver sig til at brænde stubbe af på en mark, og dette, fordi det er blæsevej, og der ikke er tilstrækkelig afstand til naboens mark, har til følge, at der går ild i naboens korn på roden, kan resultatet blive, at naboen lider et stort tab. Dette kan naboen under de beskrevne omstændigheder kræve erstattet af karlen. Karlen har handlet med tilsidesættelse af normal agtpågivenhed og er

erstatningspligtig i kraft af den culparegel, der har fæstnet sig i dansk ret som den almindelige erstatningsregel med hensyn til skadegørende handlinger udenfor kontraktsforhold.

Sædvanligvis har en forkarl ikke midler til at erstatte en sådan skade, der kan beløbe sig til mange hundrede tusinde kroner. Naboen kan da tillige eller i stedet kræve erstatning hos karlens »husbond«. »End giver Husbond sin Tiener, eller anden, Fuldmagt paa sine Vegne at forrette noget, da bør Husbonden selv at svare til *hvad derudj forseis* af den, som hand Fuldmagt givet haver, og af hannem igien søge Opretning«. Denne bestemmelse i DL 3-19-2 fortolkes af teori og praksis således, at »husbonden« er ansvarlig, selvom der intet kan bebrejdes ham. Husbonden har *ansvar uden culpa*, når tjeneren har handlet culpøst. Og i det anførte tilfælde er det den mindreårige, der er »husbond«, ikke værgeren. Værgeren kan kun komme til at hæfte overfor naboen, *hvis han selv har handlet culpøst* overfor naboen: under tilsidesættelse af normal agtpågivenhed.

At alle disse forpligtelser påhviler den mindreårige, ikke værgeren, betyder, at skridt til fyldestgørelse må rettes mod den mindreåriges formue, ikke værgens. I tilfældet med kornmarken vil naboen, hvis værgeren ikke på den mindreåriges vegne ligger med eller kan fremskaffe midler til fyldestgørelse, være henvist til for sit krav efter opnået dom eller indgået forlig at lade foretage udlæg i den mindreåriges aktiver. Resultatet kan blive, at godset går til tvangsauktion og bliver overtaget af en anden, og at den mindreårige bliver erklæret konkurs. Men det er nu ikke noget, der hyppigt sker i praksis, for der udvises forsigtighed, når der gives tilladelse til, at en ejendom eller en forretning drives for en mindreårigs regning.

Når der herefter spørges om, hvem der er subjekt for de formuerettigheder, der er undergivet værgens bestyrelse, kan man sige, at det er værgeren, der er *rådighedssubjekt* med hensyn til inter vivos dispositioner. Det er derimod den umyndige, der er *interessesubjekt*, og det er også den umyndige, der er *pligtsubjekt*. Umyndighed er et klassisk eksempel på, hvad man i nyere retsteori kalder en *atypisk* rettighedssituation. I det typiske tilfælde, hvor formueretsretssubjektet er en voksen sjælsund person, er det den samme, som er pligt-, interesse- og rådighedssubjekt. I umyndighedssituationen er interessen hos den umyndige og rådigheden ved inter vivos dispositioner hos værgeren, der dog i visse tilfælde skal indhente godkendelse hos overøvrigheden. Men værgeren skal råde i den umyndiges interesse, ikke i egen. Det er sagt direkte i myndighedslovens § 53 om værgens erstatningsansvar overfor den umyndige, men se også §§ 47 og 58.

Det fra et retsteoretisk synspunkt korrekte svar på spørgsmålet om,

hvem der er »ejer« af formuerettighederne, når det drejer sig om en mindreårig eller umyndiggjort, er derfor, at der foreligger en *atypisk situation*, hvor rådigheden er hos een og interessen hos en anden, som tillige er pligtsubjekt. I daglig tale identificerer man i et tilfælde som dette »ejer« med interesse-og pligtsubjektet, bl.a. fordi den mindreåriges formue ved hans død som mindreårig falder i arv til hans arvinger, og det gør man også efter gængs juridisk sprogbrug. Det sker der heller ikke nogen skade ved. Men når man kommer ud for de ret sammensatte forhold, der opstår ved foreninger, selskaber og formålssubjekter, klargør det tænkningen, om man anvender konstruktionen »atypisk formueret« i stedet for udtryk som »selvejende institution« og »juridisk person«.

§ 3. Umyndiggørelse

Afgørelsen om, hvorvidt en person skal umyndiggøres, træffes altid af en domstol, aldrig af en administrativ myndighed.

De i myndighedslovens § 2 omhandlede fire umyndiggørelsesgrunde falder i to hovedgrupper 1) tilfælde, hvor umyndiggørelse kan finde sted, selvom den pågældende ikke ønsker at blive umyndiggjort eller måske endog modsætter sig umyndiggørelse, og 2) tilfælde, hvor den pågældende selv ønsker at blive umyndiggjort. I den første gruppe er der tre umyndiggørelsesgrunde, nemlig tilfælde, hvor en person, der er fyldt 18 år, a) på grund af sindssygdom, åndssvaghed eller anden sjælelig forstyrrelse er uskikket til at varetage sine anliggender, eller b) ved ødselhed eller anden uforsvarlig adfærd udsætter sin eller sin families velfærd for fare, eller c) på grund af drikfældighed eller lignende last er uskikket til at varetage sine anliggender. I den anden gruppe finder umyndiggørelse efter ønske sted på grund af legemlig mangel, sygdom eller anden skrøbelighed, der gør den pågældende mindre skikket til at varetage sine anliggender.

Det lader sig ikke afgøre, i hvor mange tilfælde der gennemføres umyndiggørelse blot på grund af en persons ødselhed eller drikfældighed eller lignende last. Dommerkontorerne sender hvert år til Statistisk Departement indberetninger om antallet af afgjorte borgerlige retssager, men her gives der kun oplysninger om antallet af dem, der er blevet umyndiggjort og sat under lavværgemål. Det oplyses ikke, hvorledes dette tal skal opdeles mellem umyndiggjorte og lavværgede, og man kan heller ikke se, hvor mange af de umyndiggjorte der er blevet umyndiggjort uden ønske eller efter ønske, og hvorledes umyndiggørelser uden ønske fordeler sig på de tre grunde.

Af de afgørelser, der publiceres i Ugeskrift for Retsvæsen, tør man

dog nok slutte så meget, at umyndiggørelse af en ødsel, blot fordi hans ødselhed udsætter hans egen eller familiens velfærd for fare, og af en drikfældig eller narkoman, blot fordi han på grund af sin »last« er uskikket til at varetage sine anliggender, ikke er noget, som domstolene ofte bliver stillet overfor. I det overvejende antal tilfælde sker umyndiggørelse på grundlag af § 2, nr 1 eller 4. Her kan »ødselhed« eller »drikfældighed« være påberåbt eller omtalt, men kun som noget sekundært. Det primære er den psykiske »forstyrrelse« respektive den legemlige mangel, sygdom eller »anden skrøbelighed«, som gør den pågældende uskikket eller mindre skikket til at varetage sine anliggender. Se fx UfR 1972 s 383 H med citat af såvel § 2, nr 3 som § 2, nr 1.

Det samlede antal af umyndiggørelser + anordning af lavværgemål andrager 3-400 om året. Tallet var i 1974 412, i 1975 350. Herefter kan man nok sætte antallet af de umyndiggjorte + lavværgede til 4-5.000, og størstedelen heraf er de umyndiggjorte. Men selvom man anslår antallet af umyndiggjorte til ca. 4.000, så er det ikke noget stort antal. Der er alene under åndssvageforsorgen inddraget ca. 22.000, og det er således kun en lille del af de åndssvage, der bliver umyndiggjort. Grunden vil ofte være, at der er tilfaldet den pågældende en arv. I hospitalerne befinder der sig til enhver tid ca. 10.000, der er sindssyge eller formodes at være det, og det er således også ved sindssygdom undtagelsen, at der foretages umyndiggørelse.

Der er ikke i § 2, nr 1 givet en definition af begreberne sindssyg og åndssvag, og der er ikke i §§ 64-65, hvor udtrykkene også er brugt, givet en definition. Der findes heller ikke nogen definition i ægteskabslovens §§ 5 og 41 eller arvelovens § 51, hvor der også tales om sindssyg og åndssvag. Afgørelsen om, hvad der i disse lovbestemmelser skal forstås ved udtrykkene sindssyg og åndssvag, og det vil sige afgrænsningen af lovbestemmelsernes område, er herefter overladt til domstolene.

Slår man efter i fremstillinger af psykiatrien, støder man ofte på definitioner, men de er i reglen uskarpe og siger ikke meget. Man lægger endvidere hurtigt mærke til, at der stadig er nogen usikkerhed med hensyn til de former for sindssygdom, der opstilles, og at der er en ikke helt uvæsentlig forskel mellem angelsachsisk og kontinental psykiatri. Den kategori, der i dansk psykiatri hedder *psykogen psykose*, mødes med en vis skepsis i angelsachsisk psykiatri, og omvendt er man i dansk psykiatri tilbøjelig til at se med skepsis på den *paranoia*, som i angelsachsisk psykiatri i reglen stadig opstilles som en særlig kategori.

Forklaringen på disse og andre væsentlige uoverensstemmelser mellem angelsachsisk og kontinental psykiatri skal bl.a. søges i, at psykiatri er en ret ung videnskab. Den er grundlagt i Frankrig af Pinel (1745-1826) og hans elev Esquirol (1772-1840). Esquirols *Des maladies men-*

tales, I-II, som udkom i 1838, var et banebrydende værk. Noget senere kom der gang i den psykiatriske forskning i Tyskland og i andre lande.

Ser man på de resultater, som man senere er nået frem til, kan man sige, at der med hensyn til *behandlingen* af sindssyge er gjort store fremskridt i løbet af det sidste halve århundrede. Chockbehandlingen, som man i og for sig tidligt blev opmærksom på, er blevet stærkt forbedret, og man har fundet frem til en række nye psykofarmaka. Det har bevirket, at hospitalsbehandling for psykose nu oftere end før er kortvarig, og at mange kan udskrives som helbredt eller dog kan klare sig uden hospitalisering og nøjes med at være under lægeligt tilsyn.

Ser man på den psykiatriske forsknings hovedproblem, hvad der er *årsagen* eller årsagerne til psykose og åndssvaghed, er man ikke kommet slet så langt. Man er stadig med hensyn til de to store kategorier, manio-depressiv psykose og skizofreni, ikke kommet ud over hypotese-stadiet. Hvad videnskabsmænd i det sidste halve århundrede har brugt af åndelig kraft på at finde ud af årsagen eller årsagerne til, at nogle bliver manio-depressive eller skizofrene, andre ikke, kan ingen gøre op. Men det er stadig ikke lykkedes at føre bevis for de mange hypoteser, der er fremsat. Nogle af dem er klart uholdbare og forlængst opgivet, andre er stadig genstand for diskussion. Selvom det nok er for stærkt at sige, at psykiatrien står på bar bund med hensyn til at forklare manio-depressivitetens og skizofreniens opståen, så må det erkendes, at der er lang vej tilbage.

Det udtryk, som psykiatere nu gerne bruger for sindssygdom, er *psykose*. Man kunne være endt i udtrykket *paranoia*=ved siden af fornuft, der var i brug i oldtiden. Nu bruges dette udtryk kun som betegnelse for en omstridt form for psykose. Udtrykket *dementia*=af-sind, som også kunne være taget i brug som overbegrebet, og som indtil for nylig er blevet brugt om visse former for sindssygdom, især *dementia senilis*, *arteriosclerosis*, *syphilitica* (*paralytica*) og *præcox*, bliver nu afløst af udtrykket *psychosis*. Udtrykket skizofren psykose har dog ikke fortrængt udtrykket skizofreni. Skizofreni omfatter lidt mere end den tidligere kategori *dementia præcox*.

Definitionerne af begrebet psykose=sindssygdom afspejler vanskelighederne ved at afgrænse psykose fra neurose og fra »habituel psyke«. Den definition, som findes i sidste udgave af *Encyklopædia Britannica* gående ud på, at psykose er »a severe and major psychiatric disorder« med en tilføjelse om, at forstyrrelserne har forskellig oprindelse, forskelligt forløb og forskellige symptomer, siger meget lidt, og det gør også en ofte opstillet definition, der går ud på, at psykose i modsætning til neurose er *en forandring af hele personligheden*. Den syge er, som det siges, et andet menneske end før. Af og til fremhæves det, at foran-

dringen skal være pludselig. Der vindes ikke meget, om noget, ved at optage definitioner af sådant indhold i love som legaldefinitioner.

Større interesse har det fra juristernes synspunkt at have et vist overblik over de kategorier, som man for tiden arbejder med i dansk psykiatri, og den beskrivelse, der gives af de forskellige former for psykose. Efter den tradition, der har udviklet sig, er de vigtigste kategorier 1) manio-depressiv psykose, 2) skizofreni, 3) psykogen psykose, 4) senil psykose, 5) alkoholisk psykose, 6) arteriosclerotisk psykose og 7) syfilitisk psykose. Paranoia bliver derimod i dansk psykiatri ikke længere skilt ud som en særlig gruppe. Det, som tidligere blev kaldt kværlantforrykthed, paranoia quærulans, bliver af nogle rubriceret under psykogen psykose.

Manio-depressiv psykose, også kaldt manisk-melankolsk psykose, er »stemningssindssygdom« eller »humørpsykose«. Den er beskrevet af læger allerede i oldtiden, og man var opmærksom på den i Frankrig fra begyndelsen af det 19 århundrede. Sygdomsforløbet, som har givet navnet, er en vekslen mellem mani og depression, men der kendes også en form, hvorefter patienten ikke har maniske anfald, kun depressive. Denne form opstilles derfor som en undergruppe og medfører, at nogle giver denne gruppe psykoser et videre navn end manio-depressiv psykose.

Udformningen og beskrivelsen af *skizofrenien* som en særlig kategori skyldes tyskeren Emil Kräpelin (1856-1926), en af de store klinikere. Schweizeren Eugen Bleuler (1857-1939) videreførte Kräpelins arbejde. Kräpelin kom allerede mod slutningen af det 19 århundrede til den opfattelse, at to tidligere beskrevne former for psykose, catatonia (1863) og hebefrenia (1871), var beslægtede. Han sammenstillede dem og tilføjede en gruppe med paranoide træk og døbte gruppen *dementia praecox*, gerne gengivet som »ungdomssløvsind«. Bleuler fandt på navnet skizofreni, *spalting af sindet*, hvorved det fremhæves, at det karakteristiske er, at personen ligesom »trækker sig ind i sig selv«, og udvidede gruppen noget, og da man siden har bibeholdt navnet skizofreni, har der været en tilbøjelighed til at overbetone Bleulers og underbetone Kräpelins indsats med hensyn til denne sindssygekategori. Den falder i en række undergrupper, den »simple« skizofreni, den catatone, hebefrene og paranoide type. Da symptomerne er meget forskellige ved de forskellige typer skizofreni, er det let at forstå, at det varede længe, før det blev erkendt, at der antagelig er tale om een form for psykose.

Den *psykogene psykose* er også beskrevet allerede i det 19 århundrede. At en psykose er psykogen vil sige, at den har *forbindelse med en bestemt psykisk belastningssituation*, med et bestemt »tryk på sjælen«.

Som eksempler kan man nævne overværelse af, at ægtefællen eller et barn bliver dræbt ved en ulykke, voldsomme smerter ved fødsel eller efter en operation, overraskelsen og sorgen ved en pludselig hævet forlovelse, et pludseligt dødsfald, en pludselig samlivsophævelse i et ægteskab, skrækoplevelser under jordskælv, under krig, under trafikulykker. Selv den mest hærdede soldat kan under krig glide over i psykose, når en granat eksploderer lige ved siden af ham, eller en sidekammerat rives i stykker af en landmine.

Udskillelsen af psykogen psykose som særlig kategori af psykose har visse fordele og er tidligt blevet accepteret i dansk psykiatri, men der har i andre lande været større kritik af de tilgrundliggende synspunkter, og de er stadig ikke accepteret af førende angelsachsiske psykiatere. Mange af de personer, der i Danmark rubriceres under psykogen psykose, bliver i England og USA rubriceret under andre kategorier fx under manio-depressiv psykose og paranoia.

Men herom og om de symptomer, der er karakteristiske for de forskellige former for psykose (hallucinationer, vrangforestillinger osv), henvises der til fremtillingerne af psykiatrien, og der henvises også hertil om senil, arteriosclerotisk og alkoholisk psykose og om paranoia. Syfilitisk psykose, som især i slutstadiet kan tage en uhyggelig form, har længe været på retur som følge af penicillinbehandlingen af syfilis og er nu sjælden i Danmark. Om paranoia kan henvises til udviklinger i angelsachsisk psykiatri og i ældre dansk psykiatri.

Størstedelen af de personer, der umyndiggøres i henhold til § 2, nr 1, er sindssyge eller åndssvage. Tilføjelsen »anden sjælelig forstyrrelse« gør det muligt for domstolene at henføre også andre end sindssyge og åndssvage under denne umyndiggørelsesgrund, såfremt den psykiske afvigelse er af en sådan art, at den kan opfattes som »forstyrrelse«. Det kan der næppe blive tale om, såfremt de psykiatriske erklæringer kun går ud på, at det drejer sig om et tilfælde af neurose, for det karakteristiske for en neurose er efter psykiatrisk opfattelse, at der kun er tale om forandring af psykiske enkeltfunktioner, uden at personligheden som helhed er forandret. Det erkendes imidlertid i psykiatrien, at der kan være tale om grænsetilfælde.

Efter de trykte afgørelser at dømme synes der dog ikke i praksis at være foretaget umyndiggørelse af en person, som var karakteriseret som lidende af en neurose uden kvalificerende tilføjelse. Tilføjelsen om »anden sjælelig forstyrrelse« har derimod været grundlaget for at umyndiggøre særlinge og sære personer, jfr UfR 1938 s 563, 1946 s 897 H, 1960 s 988, men cfr 1946 s 605 H; en psykopat, jfr 1935 s 356 H; en sinke, der muligvis var skizofren, jfr 1949 s 875 H; en person, der formodedes at være sindssyg, jfr 1965 s 688 H.

Som eksempler på, at domstolene har nægtet at henføre tilfælde under »anden sjælelig forstyrrelse«, kan nævnes UfR 1934 s 54 H (højt sinke), 1938 s 790 H (stædighed), 1939 s 330 H (pjanket, sjusket enke).

Den senil-konfuse kan i almindelighed ikke henføres under denne passus og kan slet ikke subsummeres under begrebet sindssyg. Der kan derimod blive tale om at umyndiggøre en senil-konfus efter § 2, nr 2 eller 3, men ellers kan umyndiggørelse kun komme på tale efter § 2, nr 4, og der kan i så fald ikke foretages umyndiggørelse mod hans ønske. Det er ikke uvæsentligt at fastholde dette, da der bliver flere og flere gamle mennesker og af den grund flere og flere senil-konfuse. Gamle mennesker kan ofte, fordi de ikke længere hører og ser og går så godt som før, være noget forvirrede eller virke noget forvirrede, uden at der derfor er noget usædvanligt i vejen med deres åndsevner. Fremgangs-måden med hensyn til umyndiggørelse er en af den pågældende fremsat begæring om at blive gjort umyndig på grund af alderens »skrøbelighed«

Det er en god ting ved § 2, nr 4, at der er åbnet mulighed for umyndiggørelse også ved mindre psykiske afvigelser, når den pågældende tilslutter sig anmodningen om umyndiggørelse. Tilslutningen fritager lægerne for at skulle foretage dybtgående undersøgelser om, hvorvidt en alderdomssvækkelse er så langt fremskredet, at det drejer sig om et tilfælde af senil psykose, hvorvidt humørsvingninger er så regelmæssige, at der er grund til at tro, at der kan udvikle sig eller er ved at udvikle sig en manio-depressiv psykose osv. Efter formuleringen af myndighedslovens § 54 kan der også i disse tilfælde blive tale om at nøjes med lavværgemål. Det er med hensyn til retsvirkningerne ikke så vidtgående som umyndiggørelse.

Sindssygdom, åndssvaghed eller anden sjælelig forstyrrelse er den første betingelse, der stilles for umyndiggørelse efter § 2, nr 1, og dens tilstedeværelse godtgøres normalt ved erklæring fra en eller flere psykiatrisk sagkyndige. Den anden betingelse er, at den pågældende er uskikket til at varetage sine anliggender. Det sker, at en person ikke bliver umyndiggjort, selvom der er afgivet erklæring af en psykiatrisk sagkyndig om, at han er sindssyg. Det klassiske eksempel er Højesterets afgørelse i UfR 1923 s 853 om en ugift sagfører. Østre Landsret og også Højesteret tiltrådte erklæringen om, at den pågældende var sindssyg på grund af kværlantforrykthed=paranoia. Justitsministeriet havde længe før været ude for problemer på grund af den pågældendes kværlantforrykthed, og Retslægerådet havde allerede i 1916 afgivet en erklæring om, at han var sindssyg og led af kværlantforrykthed med en tilføjelse om, at han var uskikket til at varetage sit eget og andres tarv. Da der omsider af Justitsministeriet blev truffet foranstalt-

ning til at få sagføreren umyndiggjort, statuerede Højesteret, som i resultatet fulgte Østre Landsret, at det ikke var godtgjort, at han som følge af sin sindssygdom var ude af stand til at varetage sine anliggender.

Sagen angår et grænsetilfælde, bl.a. fordi der er tale om den da accepterede, nu noget omstridte kategori af psykose, som hedder paranoia. Men afgørelsen viser, at man ikke uden videre kan gå ud fra, at domstolene umyndiggør en person, blot fordi lægerne har erklæret ham for sindssyg. Det vakte i sin tid megen opsigt, at Højesteret gik imod såvel Justitsministeriet som Retslægerådet.

Hvis en landmand, hvis opførsel til daglig er forholdsvis normal, driver en mindre ejendom upåklageligt og måske endog er ganske durkdreven til at tjene penge ved at handle med stude, grise og udsæterkøer, kan man derfor ikke uden videre gå ud fra, at han vil blive umyndiggjort, selvom han af og til hører stemmer og ser elefanter og tror, at vægge vælter, og har fikse idéer om politiske og religiøse forhold og efter erklæringer fra psykiatere har en lettere alkoholisk psykose. Han er ikke blot af den grund uskikket til at varetage sine økonomiske anliggender. Det ville næppe gå familien bedre, om man umyndiggjorde ham og beskikkede en advokat som værge, for hvad forstand har jurister på at tjene penge ved at handle med stude, grise og udsæterkøer?

Med hensyn til de hospitaliserede sindssyge skrider man sjældent til umyndiggørelse, såfremt det skønnes, at sindssygdommen er forbigående, eller sålænge sygdommen er på begyndelsesstadiet. De vanskeligheder, der kan opstå, hvis den pågældende ikke kan give tilslutning til, at der hæves beløb på bank-eller sparekassebog eller realiseres værdipapirer til fremskaffelse af midler til imødegåelse af løbende udgifter, eller fordi den pågældendes tilstand er en sådan, at han ikke gyldigt kan kvittere for sin pension eller løn eller for renter af en kapital, kan, hvis den syge er gift, ofte overvindes ved benyttelse af reglen i retsvirkningslovens § 13, jfr herom Familieret s 108-09.

Ofte er det imidlertid mere praktisk at gøre brug af bestemmelsen i myndighedslovens § 59 om beskikkelse af en ad hoc værge for en myndig (ad hoc= til dette (hvert)). Efter den kan der, hvis nogen ved *sygdom* eller fraværelse midlertidigt er forhindret i at varetage sine anliggender, i fornødent fald beskikkes en værge til, sålænge tilstanden varer, at varetage hans anliggender *i nærmere angivet omfang*. Forinden skifteretten foretager beskikkelse, skal der så vidt muligt indhentes samtykke fra den pågældende.

Værgens legitimation beror på beskikkelsens omfang. Den kan være en beskikkelse til at hæve en pension eller løn eller renter af en kapital,

realisere nærmere angivne værdipapirer, opsiges den syges lejlighed, bestyre hans ejendom eller forretning, give samtykke efter retsvirkningslovens § 18, give samtykke til relaxsation af et udstykket areal fra et den sindssyge tilhørende pantebrev, repræsentere ham på skifte osv. Efter ordene er § 59 dog uanvendelig, når sindssygdom varigt forhindrer den pågældende i at varetage sine anliggender, dvs når sygdommen ikke er forbigående, men vil strække sig over længere og ubestemt tid. Da den, for hvem der er beskikket ad hoc værge efter § 59, ikke er umyndiggjort, har man ikke berøvet ham magten til at disponere, men her vil han ofte være beskyttet gennem reglen i myndighedslovens § 65 og af selve den omstændighed, at han ligger på hospital for sindslidende.

Umyndiggørelse, der foretages efter myndighedslovens § 2, er, såfremt ikke andet er bestemt i kendelsen, alene en *formueretlig umyndiggørelse*. Den umyndiggjorte træffer uanset umyndiggørelsen selv bestemmelse om indgåelse og ophævelse af aftaler om tjeneste og andet personligt arbejde, jfr myndighedslovens § 38, og træffer selv bestemmelse om, hvor han vil opholde sig. Skønner retten, at den umyndiggjorte er ude af stand til selv at drage tilbørlig omsorg for sin person, kan der efter begæring efter reglen i myndighedslovens § 46 i forbindelse med den formueretlige umyndiggørelse eller under en senere særlig sag tillige foretages, hvad man kalder en *personlig umyndiggørelse*. I så fald overgår omsorgen for den umyndiggjortes person til værgen. Værgen kan da fx bestemme, at den umyndiggjorte skal tage ophold på et plejehjem og opgive sin lejlighed. Tvangsindlæggelse på et hospital for sindslidende eller på en psykiatrisk afdeling på et hospital kan værgen for den personligt umyndiggjorte kun iværksætte under de i en lov af 1938 om sindssyge personers hospitalsophold omhandlede betingelser.

Det kan endvidere efter § 38, når hensynet til den umyndiggjortes velfærd kræver det, i forbindelse med den formueretlige umyndiggørelse eller under den senere sag bestemmes, at aftale om tjeneste og andet personligt arbejde alene skal kunne indgås og ophæves af værgen, men denne tilføjelse til den formueretlige umyndiggørelse er ikke det, som man i praksis kalder »personlig umyndiggørelse«. Bestemmelsen bruges næppe ofte.

Man kan således sige, at der kan forekomme fire kombinationer eller »grader« med hensyn til retsvirkningerne af umyndiggørelse 1) § 2, 2) § 2 + § 46, 3) § 2 + § 38 og 4) § 2 + § 38 + § 46. De to første er de hyppigste. Måske vil man i praksis antage, at en »personlig umyndiggørelse« i sig selv er en fratagelse af retten til at indgå arbejdsaftaler. I så fald bortfalder gruppe 4.

De nærmere regler om fremgangsmåden ved umyndiggørelse findes i retsplejelovens kapitel 43. Begæring om umyndiggørelse kan fremsættes af den pågældende selv og visse nære pårørende. Øvrigheden har ret og pligt til at begære en person umyndiggjort, når dette anses for rigtigt. Afgørelser om umyndiggørelse er henlagt til domstolene. De træffes som regel af underretten, jfr retsplejelovens § 459.

Efter myndighedslovens § 4, stk 1, og tinglysningens § 48 skal umyndiggørelsesdekretet tinglyses i den underretskreds, hvor den umyndiggjorte har sit hjemting, for at umyndiggørelsen kan få gyldighed overfor aftaler, der i god tro bliver indgået med den umyndiggjorte. Overfor aftaler om fast ejendom skal der tillige foretages tinglysning på det sted, hvor ejendommen er beliggende, jfr. tinglysningens § 1. Det påhviler værgerne at foranledige denne tinglysning. Der kræves ikke ny tinglysning, såfremt den umyndiggjorte flytter til en anden retskreds.

Efter myndighedslovens § 5 skal umyndiggørelse ophæves, når den umyndiggjorte findes skikket til selv at varetage sine anliggender. Drejer det sig om ophævelse af umyndiggørelse af en person, der er anbragt på hospital for sindslidende eller på åndssvageanstalt, er der en vis lægecen-sur med ophævelsesbegæringer for at undgå, at domstolene besværes med åbenbart ubegrundede andragender om ophævelse, jfr. retsplejelovens § 466.

§ 4. Hovedbetydningen af umyndighed

Hovedretsvirkningen af umyndighed går ud på, at værgerne bestyrer den umyndiges formue og handler på hans vegne i retsforhold, der vedrører formuen, og at den umyndige ikke selv kan »råde over sin formue eller forpligte sig ved retshandler«, jfr myndighedslovens §§ 34 og 45. Der tages i begge bestemmelser forbehold om, at andet kan være bestemt, og i værgebekendtgørelsens §§ 13-18 findes der en del regler om, at en af værgerne indgået formueretlig aftale ikke er gyldig, medmindre den er godkendt af overøvrigheden. Visse formueretlige aftaler kan den umyndige gyldigt indgå på egen hånd. Og endelig skal som hovedregel den umyndiges penge og værdipapirer bestyres af Overformynderiet.

Disse undtagelser vender vi tilbage til og ser foreløbig alene på hovedbetydningen af umyndighed. Ser vi herefter igen på eksemplet med en mindreårig, der arver en stor landbrugsejendom, er det værgerne, der indgår aftaler om *fuldstændig overdragelse af ejendomsret*, det være sig om salg af hele ejendommen eller om salg til en nabo af en strimmel jord, om salg af korn, sukkerroer, grise, udsætterkøer, maskiner og om salg af en samling malerier, bøger, mønter eller våben, som også blev arvet. Det er ligeledes værgerne, ikke den umyndige, som indgår aftaler,

hvorved der indrømmes andre *begrænsede rettigheder* over ejendommen.

Bortforpagter værgen ejendommen, eller udlejer han et hus som sommerbolig, stiftes der den begrænsede ret, som kaldes en *brugsret*. Brugsrettigheder er forbundet med besiddelse. Indrømmer værgen en nabo ret til for sig og familien og fremtidige ejere af nabogården at færdes på en sti over den umyndiges jord, en ret til at tage vand fra en brønd eller ret til at føre en rørledning gennem et stykke jord, stiftes der en *positiv servitut* eller rådighedsservitut. Positive servitutter er ikke så vidtgående som brugsrettigheder og er ikke forbundet med besiddelse. Går værgen overfor naboen ind på, at der ikke må bygges på den umyndiges jord i en vis afstand fra naboskel, stiftes der en *negativ servitut* eller tilstandsservitut. Som en tredje gruppe begrænsede rettigheder kan man nævne *grundbyrder* eller realbyrder. De var af stor betydning i tidligere tider, men er det ikke idag. Som den fjerde gruppe kan nævnes *panterettigheder*. Det er værgen, ikke den umyndige, der træffer bestemmelse om, hvorvidt der skal optages et sparekasselån mod underpant i den umyndiges ejendom. Den femte gruppe begrænsede rettigheder, *tilbageholdsret*, har betydning ved løsøre.

Aftaler om opgivelse af rettigheder, *opgivelsesretshandler*, skal ligeledes, hvis de skal forpligte den umyndige, indgås af værgen eller dog under værgens medvirkning. Den umyndige er ikke blot afskåret fra på egen hånd at overdrage formuerettigheder, men også fra at opgive formuerettigheder. Den, der ifølge en mundtlig fordring skylder noget til en umyndig fx for et parti korn, som værgen har solgt, skal betale til værgen, ikke til den umyndige. Kan skyldneren ikke betale til aftalt tid, er det værgen, der afgør, om han kan få henstand eller kan afvikle sin skyld ved at levere korn eller smågrise, *datio in solutum*. Det er også værgen, der bestemmer, om en den umyndige tilhørende mundtlig fordring skal bringes i modregning overfor en den umyndige påhvilen- de gæld, om en lejer skal opsiges, om en lejekontrakt skal ophæves på grund af misligholdelse fra debtors side osv.

Det er endvidere værgen, der indgår *personlig forpligtende retshandler*: aftaler, der ikke direkte vedrører ejendommen, men forpligter den umyndiges formue, og hvorved der typisk opstår en fordring mod den umyndige på erlæggelse af penge.

I eksemplet med den mindreårige ejer af en landbrugsejendom er det værgen, der afslutter *aftaler om køb* af korn, frø, gødning, kreaturer, smågrise, maskiner og andet løsøre. Forpligtelsen til at aftage og betale det købte påhviler den umyndige, på hvis vegne værgen optræder, men det er værgen, der kontraherer eller dog skal give tilslutning til, at der kontraheres. Det er også værgen, der indgår *aftaler om leje* af lastauto-

mobil eller mejetærsker, om *arbejdskontrakter* med bestyrer, karle og arbejdsmænd og med håndværkere, der skal foretage vedligeholdelsesarbejder, om *forsikring* mod brand, haglskade, tyveri osv, om *transport* af varer til og fra ejendommen og om optagelse af pengelån, såkaldt *lån til eje*. Selv en aftale om et *lån til brug* kan kun indgås af værgeren eller med værgens tilslutning. Den umyndige er vel ikke ved lån til brug forpligtet til at betale noget vederlag for brugen. Skal der betales vederlag, foreligger der leje. Men går det lånte hændeligt til grunde, skal der efter DL 5-8-1 betales erstatning for det låntes værdi, og der er derfor tale om en formueforpligtende retshandel, som kun kan indgås af værgeren eller under værgens medvirkning.

Det er nu ikke blot i de tilfælde, hvor en landbrugsejendom eller en forretning drives for en umyndigs regning, at formueretlige aftaler kun kan indgås af værgeren, og at det på den anden side er den umyndige, som forpligtelsen påhviler, når aftalen er indgået af værgeren eller under værgens medvirkning. Reglen gælder også, når fx en 17-årig murerlærling vil købe sig en knallert for hurtigere at kunne komme til og fra sit arbejde. Har han sparet pengene op af sin arbejdsfortjeneste, og betaler han købesummen på stedet, er værgens medvirkning, som vi senere skal se, ikke nødvendig til køkets afslutning.

Har murerlærlingen ikke sparet penge op af sit selverhverv, så han kan betale kontant, er der imidlertid i et sådant tilfælde, hvor han har brug for knallerten af hensyn til sit arbejde, ikke noget i vejen for, at værgeren kan give tilladelse til, at han køber knallerten på afbetaling. Det kan være en meget rimelig disposition, og skønner værgeren, at lærlingen kan betale købesummen af sine løbende indtægter, er det efter værgebekendtgørelsens § 15, stk 1, ikke påkrævet, at der indhentes godkendelse fra overøvrigheden. Købet er gyldigt, blot det er godkendt af værgeren. Bliver murerlærlingen senere arbejdsløs, og betaler han derefter ikke som aftalt, kan han ikke, såfremt den handlende insisterer på at få betaling som aftalt og måske endog udtager stævning imod ham ved hans værge, til sit forsvar fremsætte umyndighedsindsigelse. Når værgeren har godkendt aftalen, er han forpligtet til at betale på samme måde som en myndig køber. Ganske det samme gælder, såfremt det i stedet var et sæt tøj, som murerlærlingen med værgens samtykke havde købt på kredit. Han må betale den aftalte pris. Hvis lærlingen betaler, får manufakturhandleren ikke blot dækning for sin indkøbspris og for sine handelsomkostninger, men normalt også beløb hjem som fortjeneste.

På ganske samme måde må murerlærlingen, såfremt værgeren har godkendt, at han af hensyn til sit arbejde lejer et møbleret værelse i en provinsby, hvor mester har en entreprise igang, betale den aftalte leje,

og har han med sin værges godkendelse tegnet forsikring for sit indbo, er han forpligtet til at betale den aftalte præmie. Har han med sin værges godkendelse af sin farbroder lånt dennes knallert for at køre sig en tur i Jylland, er han ansvarlig på samme måde som en myndig låntager. Stiller han knallerten fra sig, medens han overnatter i en kro, i kroens staldbygninger eller garage i forsvarlig aflåst stand, og bliver den stjålet om natten, må han betale erstatning til farbroderen for knallertens værdi, og det må han også, hvis der opstår ild i staldbygningen, og knallerten bliver ødelagt. Når aftalen om lån til brug er gyldigt indgået, hæfter han på ganske samme måde som en myndig låntager, og en myndig låntager må betale erstatning, selvom man ikke kan bebrejde ham, at tingen gik til grunde, jfr. DL 5-8-1. Ansvarer er her ikke blot et ansvar for culpa, men også et ansvar for casus dvs for hændelig skade.

Hovedbetydningen af umyndighed er således, *at det er værgen, der på den umyndiges vegne indgår formueretlige aftaler*. Den umyndige mangler den almindelige evne til at forpligte sig ved formueretlige aftaler, som den normale voksne person har. Umyndige er, som det også udtrykkes, inhabile med hensyn til indgåelse af *forpligtende* formueretlige aftaler.

Drejer det sig om *rent erhvervende retshandler*, ligger sagen anderledes. Her er værgens optræden ofte ikke nødvendig. Det er antydnet i myndighedslovens § 34 gennem ordene »forpligte sig« ved retshandler.

Det praktiske eksempel på en rent erhvervende retshandel er løftet til en mindreårig om en gave bestående af penge eller en løsøre genstand. Har morfaderen til en 11-årig pige lovet hende 500 kr., hvis hun består en prøve i sin skole, kan han ikke slippe under påberåbelse af, at hendes forældre ikke har accepteret løftet. Der kræves ikke myndighed til at erhverve ret ifølge et gaveløfte. Det er nok, at løftemodtageren *har haft forståelse af, hvad løftet drejede sig om*. Selv ret små børn har en sikker fornemmelse af, hvad penge kan bruges til, medens de ikke er klar over, hvad en aktie eller en obligation er. Medfører gaven, at der pådrages den umyndige forpligtelser, er værgens medvirkning derimod nødvendig, fx hvis det var en shetlandspony, som morfaderen lovede den 11-årige.

Består gaven i en uprioriteret ejendom, kræves der ifølge den opfattelse, der råder i administrativ praksis, godkendelse fra værgen og fra overøvrigheden. Det er nok at gå vel vidt, men kan begrundes med, at den umyndige bliver forpligtet til at udrede ejendomsskatter, og at disse mange steder er af betragtelig størrelse, og at der også kan blive pålignet bidrag til udgifter ved kloak, endelig befæstelse af en privat vej, der overtages af kommunen osv. Synderlig praktisk er tilfældet

ikke, for de fleste ejendomme er prioriteret, og i så fald skal værgens og overøvrighedens godkendelse indhentes på grund af skyldovertagelsen. Overøvrighedens godkendelse skal indhentes, selvom værgen afgiver en erklæring om, at han, indtil en mindreårig bliver myndig, vil friholde ham for ansvaret for skylden, jfr. herved UfR 1960 s. 445, 1974 s. 935.

Udenfor § 34 falder også *oprettelse af testamente*. Testamenter omfattes vel af det af teorien udformede og også i lovgivningen brugte systembegreb retshandel: privat retsstiftende viljeserklæring, jfr. herved forudsætningen i arvelovens § 76. Men testamentet er ikke, som det hedder i § 34, en *forpligtende* retshandel. Et testamente kan i princippet til enhver tid frit tilbagekaldes. Hermed stemmer det, at der i arvelovens §§ 39 og 51 findes særlige regler om testamentshabiliteten. Testator skal være fyldt 18 år eller have indgået ægteskab. En gift kvinde kan således ikke, blot fordi hun er gift og derfor på egen hånd kan indgå arbejdsaftaler, på egen hånd oprette testamente. Testamenter oprettet af umyndiggjorte er heller ikke ugyldige. Drejer det sig om en person, der er umyndiggjort blot på grund af ødselhed eller drikfældighed eller af den i myndighedslovens § 2, nr 4, omhandlede grund, er testamentet gyldigt. Drejer det sig om et testamente oprettet af en person, der er umyndiggjort på grund af sindssygdom eller åndssvaghed, kan testamentet efter omstændighederne være ugyldigt. Men det beror da på indholdet af reglen i arvelovens § 51 og ikke på den omstændighed, at den pågældende var umyndiggjort.

Udenfor § 34 falder endvidere *forpligtelser, der opstår som følge af skadegørende handlinger udenfor kontraktsforhold*. Skadegørende handlinger udenfor kontraktsforhold kan medføre pligt til at betale en erstatning og er derfor ved siden af aftalen vigtige »retsstiftende kendsgerninger«. Den, der med forsæt - *dolus* - knalder en rude i et hus, må, om det forlanges, erstatte skaden, og det samme gælder om den cyklist, der kører en fodgænger ned, så han må på et hospitalsophold, såfremt cyklisten har kørt på uforsvarlig måde: med tilsidesættelse af normal agtpågivenhed. Det sidste er en følge af den culparegel, også kaldet skyldreglen, som tidligt er blevet knæsat af teori og praksis som dansk rets »almindelige« erstatningsregel.

Der er ikke givet særlige regler om *umyndiges* erstatningsansvar for skadegørende handlinger. Det fremgår af, at lempelsesreglerne i myndighedslovens §§ 63-64 er placeret udenfor kapitlet om umyndigheds retsvirkninger og efter deres indhold ikke har relation til begrebet umyndighed. Den mindreårige, der er fyldt 15 år, er erstatningspligtig efter de almindelige regler, og der er ikke adgang til lempelse efter § 63, og også den umyndiggjorte er erstatningspligtig efter de almindelige

regler. Lempelsesreglen i § 64 er ikke sat i relation til umyndiggjorte, men i relation til personer, der mangler evnen til at handle fornuftmæssigt. Der findes heller ikke særregler om erstatningsansvar for skadegørende handlinger begået af lavværgede.

Heller ikke ved *erstatningsansvar uden culpa* for skadegørende handlinger udenfor kontraktsforhold er der særregler for umyndige. Bliver postbuddet bidt af en abe, må skaden i almindelighed erstattes, selvom aben tilhører en mindreårig, og selvom aben ellers har været fredelig, og det er første gang, at den bider et menneske. Ansvar for aber er et ansvar uden culpa, jfr. grundsætningen i DL 6-10-4. Og er et bud ansat i en isenkramforretning, der drives for en mindreårigs regning, og kører buddet uforsvarligt under udbringning af varer med den følge, at han kører en ældre dame ned med lårbensbrud og hospitalsophold som resultatet, kan den ældre dame kræve erstatning ikke blot hos buddet, men også hos den mindreårige ved værgen. Den mindreårige hæfter efter DL 3-19-2 som »husbond« for, »hvad derudj forseis«, selvom der er tale om et ansvar uden culpa. Et sådant ansvar kan meget vel komme til at påhvile en mindreårig, for reglerne om umyndighed, især § 34, beskytter ikke mod ansvar uden culpa udenfor kontraktsforhold.

I fremstillinger af Formueretten ser man ofte brugt udtrykket *delikt* om visse skadegørende handlinger udenfor kontraktsforhold. Det stammer fra romerretten, jfr. herved Justinians Institutiones 3,13,2 om, at fordringer kan opstå ifølge kontrakt, ifølge delikt=maleficium, ifølge quasikontrakt og ifølge quasidelikt, og Digesterne 44,7,1, hvor inddelingsgrundlaget er kontrakt, delikt og »ex variis causarum figuris«. Bruger man denne terminologi, kan man sige, at de personlige betingelser for at ifalde ansvar for delikter ikke falder sammen med de personlige betingelser for at kunne indgå kontrakter. Deliktshabilitet må ikke blandes sammen med kontraktshabilitet.

Det er endelig også ved anvendelsen af reglerne om *negotiorum gestio* uden betydning, om det formueretsretssubjekt, som kravet fremsættes imod, er myndig eller umyndig. En mindreårig ejer et strået sommerhus. Under en orkan går der hul i taget, naboen bemærker det, men han kan ikke komme i forbindelse med den mindreårige eller med hans værge. De er begge på ferie i udlandet. Da strået rives mere og mere fra taget, og der er fare for, at hele taget flyver af, tilkalder den behjertede nabo redningskorpset. Det lægger nogle presenninger på taget, hvorved yderligere skade forhindres. Naboen betaler regningen på 1000 kr., og da værgen er vendt tilbage fra ferien, kræver naboen, at beløbet betales.

I en sådan situation betaler værgen uden videre ophævelse beløbet

og takker naboen for ulejligheden. Gør han indsigelse, og anlægger naboen derpå sag mod den umyndige ved værgeren, bliver den umyndige dømt til at betale. Da formueretsretssubjektet var forhindret i at varetage sine interesser, da handlingen var absolut nødvendig for at afværge betydelige tab, og da udgifterne ikke har været urimelige, er betingelserne for, at der er opstået et krav efter negotiorum gestio reglerne, til stede. Der er i dansk ret ikke givet lovregler herom, men det følger af forholdets natur og har længe stået fast. Det eneste problem er i nævnte tilfælde, om den omstændighed, at sommerhusejeren er umyndig, beskytter ham imod, at der fremsættes et krav imod ham efter reglerne om negotiorum gestio. Det gør den ikke. Der findes ikke nogen regel i myndighedsloven, der i denne relation fører til særbehandling af umyndige. Den findes navnlig ikke i § 34 eller i §§ 63-64.

Der er andre »retsstiftende kendsgerninger« end de anførte, og der kan derfor anføres andre eksempler på, at det er uden betydning for pligtpådragelse, om formueretsretssubjektet er en myndig eller en umyndig person. Men det er ikke nødvendigt at gå videre. Umyndighed har efter det anførte *kun betydning for en persons evne til selv at råde over sin formue og indgå forpligtende retshandler*, jfr. myndighedslovens § 34, og er uden betydning, når det drejer sig om rent erhvervende retshandler, oprettelse af testamente, skadegørende handlinger udenfor kontraktsforhold, negotiorum gestio osv. Der bliver også i visse af disse relationer stillet krav til personens habilitet, men dette skal blot ikke afgøres efter reglerne i myndighedslovens §§ 34 ff.

§5. Værger. Pupilauctoriteterne

Værgens administration af den umyndiges formue angår navnlig fast ejendom. Penge og værdipapirer, som tilhører en person, der er blevet umyndiggjort, skal som regel indleveres til Overformynderiet til bestyrelse, og det skal som hovedregel også midler, der tilfalder en umyndiggjort eller en mindreårig som arv, som gave, ifølge en livsforsikring og lignende. Rente og udbytte af de i Overformynderiet indestående midler udbetales til værgeren.

Formueretlige aftaler, som står i forbindelse med bestyrelsen af fast ejendom, indgås på den umyndiges vegne af hans værge, og det samme er som hovedregel tilfældet med hensyn til andre formueretlige aftaler, som skal forpligte den umyndige fx om køb og salg af løsøre, indgåelse af en huslejekontrakt, tegning af en forsikring. Gyldigheden af en formueretlig aftale er imidlertid ofte betinget af, at den godkendes af overøvrigheden: amtmanden, i København overpræsidenten, og endvidere skal værgeren ved større værgemål årligt aflægge regnskab for sin bestyrelse til Overformynderiet.

Der er tre slags *faste* værger for umyndige, fødte, beskikkede og testamentariske, jfr. herved myndighedslovens §§ 6-17, 50a, 52 og 62.

Født værgemål kendes kun for mindreårige.

For mindreårigt *ægtebarn* er forældrene i forening født værge, ligesom de i forening er indehavere af forældremyndigheden. Er forældrene uenige om en afgørelse, der vedrører værgemålet, kan den i stedet træffes af overøvrigheden, hvilket er en anden ordning end ved uenighed om udøvelse af forældremyndigheden. Til imødegåelse af praktiske vanskeligheder er det bestemt, at den ene af forældrene kan give den anden fuldmagt til at udøve værgemålet, og at enhver af dem overfor tredjemand kan modtage og kvittere for ydelser, der lovligt kan erlægges til en værge. Denne legitimation bortfalder dog, hvis den anden til vedkommende tredjemand har anmeldt, at han ønsker at medvirke. I henhold hertil bliver som før i langt det overvejende antal tilfælde renter og udbytte af midler i Overformynderiet udbetalt til den mindreåriges fader.

Er den ene af forældrene død, umyndig eller under lavværgemål, er alene den anden født værge.

Er forældrene skilt eller separeret, er alene den af dem, der har fået tillagt forældremyndigheden, født værge. Det samme gælder, såfremt efter samlivsophævelse den ene af forældrene får tillagt forældremyndigheden.

Er den ene af forældrene ved fravær eller sygdom eller af anden grund forhindret i at deltage i værgemålets udøvelse, kan skifteretten bestemme, at den anden alene indtil videre skal være værge. Det samme kan for tiden *efter* forældremyndighedens ophør bestemmes i tilfælde af, at forældrene er skilt eller separeret eller har ophævet samlivet. Da myndighedsalderen nu falder sammen med alderen for forældremyndighedens ophør, er den praktiske betydning af denne bestemmelse blevet begrænset til de tilfælde, hvor en kvinde har fået dispensation til at indgå ægteskab før det fyldte 18 år, og hvor forældrene *efter* hendes indgåelse af ægteskab, og *inden* hun er fyldt 18 år, er blevet skilt, separeret eller har ophævet samlivet. Et sjældent sammentræf af begivenheder.

For mindreårigt *barn udenfor ægteskab* er moderen født værge. Er forældremyndigheden tillagt faderen, er han født værge. For mindreårigt *adoptivbarn* er adoptanten født værge. Er barnet adopteret af ægtefæller i forening, eller drejer det sig om adopteret stedbarn, gælder samme regler som om ægtefællers fællesbarn.

Overførelse af forældremyndighed med hjemmel i myndighedslovens § 30 har ikke virkning for værgemålet. Det bliver hos forældrene, ved barn udenfor ægteskab hos moderen. De vanskeligheder, som kan

opstå som en følge heraf, vil i nogle tilfælde kunne klares ved beskikkelse af en ad hoc værge efter § 58.

Født værge er forpligtet til at udøve værgemålet og kan ikke fritages på grund af alder eller sygdom. Han overtager værgemålet, uden at der af skifteretten skal foretages noget i den anledning, og han får således ikke noget dokument, en såkaldt værgebeskikkelse, om at han er værge, med et eksemplar af værgebekendtgørelsen.

For *umyndiggjorte* findes der ikke nogen, der er født værge. Der må altid beskikkes en værge. Det er nu overalt i landet skifteretten, der beskikker værger. § 17 handler om den stedlige kompetence.

Der bliver ligeledes beskikket værge for de *mindreårige, der ikke har nogen født værge*, navnlig forældrelose børn, når der fremkommer begæring herom til skifteretten, fx fordi barnet har arvet.

Endvidere er der efter § 11 mulighed for at beskikke en værge for en mindreårig, der er gift, selvom der er født værge, idet den mindreåriges ægtefælle i stedet kan beskikkes som værge. Værgemålet skal i dette tilfælde ikke først fratages den fødte værge med hjemmel i den almindelige bestemmelse i § 16. Bestemmelsen åbner mulighed for at få løst visse små familiekonflikter på en hurtig og praktisk måde. Har en 17-årig hustru arvet nogle midler efter sin fader, der er blevet indbetalt til Overformynderiet, og har ægtefællerne herefter lyst til at købe en lille automobil for en del af arven og vil søge om overøvrighedens tilladelse til beløbets frigivelse, jfr. herved værgebekendtgørelsens § 24, kan det være hensigtsmæssigt, om manden ikke skal have blandet sin svigermoder for meget ind i sagen. Det kan han undgå, hvis skifteretten vil gå med til dispositionen og med til, at han beskikkes som værge for konen.

Til værge må kun beskikkes en pålidelig og vederhæftig person, der kan anses for egnet til hvervet. Normalt beskikkes en beslægtet eller besvogret eller ved mindreårige en god ven af den mindreåriges forældre. Har forældre bestemt, hvem der efter deres død skal være værge, bliver den udpegede i almindelighed beskikket. De kan opnå det samme ved i et testamente at gøre den pågældende til testamentarisk værge.

Værgemål er et *borgerligt ombud*, som i princippet ingen kan nægte at overtage. Men da det kan være byrdefuldt at være værge, er der givet en regel om, at ældre og syge og de, der er særlig optaget af offentlige eller private anliggender, har ret til at sige nej til beskikkelse, og at der ikke er pligt til at tage mod beskikkelse for mere end to personer.

I praksis beskikker man ikke gerne en person, der er uvillig til at lade sig beskikke. I København har man en ordning med nogle advokater, der har erklæret sig villige til at lade sig beskikke som værge, og som er værger for et ret betydeligt antal mindreårige og umyndiggjorte. De får af det offentlige et vist fast honorar derfor. Desuden kan der ved større

eller besværligere værgemål ved en resolution af overøvrigheden tillægges dem - og også andre værger - et vederlag, der afholdes af den umyndiges indtægter eller formue, jfr. værgebekendtgørelsens § 7.

Der findes endelig forsåvidt angår arvede midler en tredje gruppe værger, de testamentariske. Denne form for værgemål, som er en reminiscens fra romerrettens tutela testamentaria, har ikke stor praktisk betydning i Danmark. Hjemmelen for indsættelse af en testamentarisk værge findes i myndighedslovens § 62, hvor det desuden er bestemt, at de fleste af de bestemmelser, der gælder for fødte og beskikkede værger, finder tilsvarende anvendelse på testamentariske værger.

For alle værger gælder reglen i myndighedslovens § 16 om, at dersom en værge misbruger sin stilling eller bliver uvederhæftig: økonomisk usolid eller iøvrigt viser sig uegnet til værgemålet, skal dette fratages ham af skifteretten.

Til udførelsen af et bestemt hverv for en umyndig, fx repræsentation på skifte, samtykke til indgåelse af ægteskab, kan der beskikkes en *værge ad hoc*, og der skal beskikkes en værge ad hoc, når den faste værgeres interesser kan komme i strid med den umyndiges. Værgeren ønsker fx at købe en ejendom eller en post aktier, som den umyndige har arvet, eller værgeren og den umyndige er begge arvinger i et dødsbo, eller værgeren er executor i dødsboet. Dette ad hoc værgemål for umyndige, som omhandles i myndighedslovens § 58, er således noget andet end det tidligere omtalte ad hoc værgemål for myndige, jfr. § 59.

Spredt rundt omkring i lovgivningen findes der bestemmelser om tilsynsværger, se fx straffelovens § 70. Tilsynsværger har ikke noget at gøre med bestyrelsen af vedkommendes formue og indgåelse af formueretlige aftaler og forbigås derfor her.

Når en aftale, der, som det siges i § 45, »vedrører formuen« skal indgås på en umyndigs vegne, er det værgeren, der indgår den, ikke den umyndige. Drejer det sig om et vigtigt anliggende, skal efter § 50 værgeren så vidt muligt indhente erklæring fra den umyndige, hvis han er fyldt 15 år, og har den umyndige en ægtefælle, med hvem han samlever, tillige fra denne, men dette er ikke det samme som et krav om samtykke. Der er vigtige undtagelser fra reglen om, at formueretlige aftaler indgås af værgeren, navnlig bestemmelsen i § 39 om rådigheden over selverhverv og i § 40 om rådigheden over, hvad en umyndig har fået til egen rådighed ved gave eller ved testamente, men hovedreglen er, at aftaler, der »vedrører formuen« alene kan indgås af værgeren.

Vil en 16-årig pige, der har forlovet sig, med henblik på ægteskabet have et husholdningskursus eller et kursus i tilskæring og syning, og vil hun ikke betale kursusafgiften forud af sine selverhvervede midler, men betale, efterhånden som hun får undervisningen, og skriver hun

under på en kontrakt herom, binder den hende ikke, medmindre værgeren har givet sit samtykke. Fortryder hun senere, at hun har indmeldt sig på kursus, fx hvis forlovelsen går i stykker, vil kursusindehaveren ikke kunne få hende dømt til at betale som aftalt, medmindre værgeren har tiltrådt kontrakten.

Har værgeren tiltrådt kontrakten, er hun derimod forpligtet til at betale som aftalt. Det sikreste for kursusindehaveren er, om denne tiltrædelse foreligger i form af en påtegning på kontrakten. Men da der ikke i myndighedsloven findes nogen bestemmelse om, at værgens godkendelse skal foreligge i skriftlig form, er det tilstrækkeligt, at den er givet mundtlig overfor medkontrahenten eller den mindreårige. Hvis den mindreårige eller hendes værge erkender, at værgeren havde givet samtykke, vil der ikke under en retssag blive givet medhold i, at aftalen ikke er gyldigt indgået.

På samme måde må den, der har solgt en knallert til en 17-årig murerlærling til brug ved kørsel til og fra arbejdspladser, i egen interesse sikre sig værgens godkendelse, hvis han vil sælge på kredit. I modsat fald risikerer han, at lærlingen, selvom han ved kontraktens indgåelse havde godt arbejde, hvis han senere ikke kan betale, fordi han er blevet arbejdsløs, eller ikke vil betale, fremsætter umyndighedsindsigelse, når han kræves for betaling efter kontrakten.

Værgens godkendelse er nødvendig endog i tilfælde af aftaler om lån til brug. Der skal ganske vist ikke ved lån til brug betales noget vederlag for brugen. Men går det lånte hændeligt til grunde, påhviler der låntageren et ansvar, der er strengere end ved mange andre formueretlige aftaler, fx leje eller forvaring. Det fremgår af den flere gange omtalte bestemmelse i DL 5-8-1. Dette ansvar kan en umyndig ikke uden værgens samtykke løbe risiko for at ifalde.

Har en mindreårig skoleelev af sin kammerats fader lånt en pladespiller og nogle grammofonplader, og skrider cyklen med ham, da han vil aflevere det lånte, fordi det pludseligt og uventet er blevet isslag, bliver det afgørende for, om han skal betale erstatning for ødelagt spiller og knuste plader for denne hændelige skade, om han havde sin værges tilladelse til at låne det anførte. Havde han det, må han ganske som en myndig låntager erstatte værdien af det lånte. Havde han ikke værgens tilladelse, skal han ikke betale erstatning for hændelig skade.

Herom kan henvises til stejlepladsdommen i UfR 1933 s. 792, hvor en mindreårig sent på aftenen af en gæst i hjemmet fik lov til at låne gæstens automobil for at køre en kort tur med den. Turen gik op ad Strandvejen og endte på en stejleplads med den følge, at vognen blev stærkt ramponeret. Den mindreårige slap for at skulle erstatte vedkommende forsikringsselskab det meget betydelige beløb, som det

havde betalt for reparationen. Landsretten fastslog, at der var tale om hændelig skade. Den mindreåriges fader og værge havde ikke godkendt, at han lånte vognen af gæsten. Det kan drages i tvivl, om der var tale om hændelig skade, men det er i denne sammenhæng irrelevant. Det væsentlige er, at dommen hviler på en forudsætning om, at en mindreårig ikke kan ifalde ansvaret efter DL 5-8-1, hvis han ikke har haft sin værges samtykke til lånet.

Værger står under tilsyn af *pupilauctoriteterne*: de myndigheder, der har det administrative tilsyn med pupilli=myndlinge. Udtrykket forekommer i retsvirkningslovens § 52, men der er ikke gjort brug af det i myndighedsloven. I myndighedslovens § 51 er det bestemt, at Justitsministeriet fastsætter, hvilke myndigheder der fører tilsyn med værgemålene, og udfærdiger nærmere bestemmelser om værgens forhold til disse myndigheder. I henhold hertil er det i værgebekendtgørelsens § 2 bestemt, at tilsynet med værgemål i København føres af Overformynderiet og overpræsidenten, udenfor København af skifteretten og vedkommende amtmand. For provinsens vedkommende var det tidligere skifteretten, der reviderede værgers regnskaber, men denne funktion er nu for hele landets vedkommende blevet centraliseret og henlagt til Overformynderiet.

Den øverste pupilautoritet er Justitsministeriet. Hvis en overøvrighed nægter en værge fx tilladelse til at optage et lån til at dække udgifter ved en gennemgribende modernisering af en hans myndling tilhørende ejendom, kan værgen klage til Justitsministeriet over afslaget efter de almindelige regler om administrativ rekurs, og Justitsministeriet kan da omgøre afgørelsen og give tilladelsen. Der er også adgang til rekurs til Justitsministeriet, dersom en overøvrighed fx giver en værge et pålæg om at sørge for, at et brøstfældigt udhus på myndlingens landbrugsejendom enten bliver revet ned eller bliver istandsat. Et sådant pålæg fra en overøvrighed i dennes egenskab af pupilautoritet er værgen forpligtet til at rette sig efter, jfr. værgebekendtgørelsens § 2, stk 1, men værgen kan altid ved klage til Justitsministeriet søge pålægget ophævet. Der er derimod ikke rekurs til domstolene, hvis Justitsministeriet tiltræder overøvrighedens afgørelse, bortset fra det i denne sammenhæng lidt tænkelige tilfælde, at der fra Justitsministeriets side var tale om misbrug af skønsmæssige beføjelser.

Ved værgebekendtgørelsens §§ 13-18 er det bestemt, at værgen ikke uden overøvrighedens godkendelse må indgå en række nærmere bestemte aftaler eller foretage nærmere angivne dispositioner.

§ 13, stk 1, handler om aftaler vedrørende *fast ejendom*. Værgen må ikke uden overøvrighedens samtykke på den umyndiges vegne erhverve eller afhænde fast ejendom. Godkendelse af afhændelse er nødven-

dig, selvom der kun er tale om en lille del af ejendommen fx nogle udstykkede byggegrunde fra et gods i umiddelbar nærhed af en købstad.

Værgen må heller ikke uden overøvrighedens samtykke behæfte den umyndiges faste ejendom med pant eller servitut. Indrømmelsen af en servitutrettighed vil ofte slet ikke påvirke ejendommens værdi, fx hvis det drejer sig om en ret for en nabo til at færdes ad en sti, som i forvejen findes på den umyndiges ejendom, eller en ret for naboen til at lade en spildevandsledning gå igennem en lille del af den umyndiges ejendom således, at han kan få tilslutning til en hovedkloakledning, eller om en ret for naboen til at modsætte sig, at der opføres skure og lignende helt op til naboskellet. Men hvad enten der er tale om positive eller negative servitutter, værdiforringende eller i værdimæssig henseende uskyldige servitutter, skal overøvrighedens godkendelse indhentes. Godtgøres det ikke ved indlevering til tinglysning, at godkendelse er givet, vil dokumentet blive afvist fra tinglysning. Tinglysningsdommeren kan som regel af adkomstrubrikken i tingbogen eller af indholdet af det indleverede dokument se, om ejeren eller erhververen er umyndig.

Værgen må heller ikke uden overøvrighedens godkendelse bortforpagte eller bortleje den umyndiges faste ejendom på usædvanlige vilkår eller på usædvanlig lang tid. Aftaler om brugsrettigheder på sædvanlige vilkår kræver altså ikke samtykke fra overøvrigheden. Den praktiske regel bliver derfor, at værgen ikke skal ulejlig overøvrigheden ved aftaler om brugsrettigheder, medens han må søge om godkendelse af selv den mest uskyldige servitut.

Med hensyn til benyttelsen af den umyndiges faste ejendom er der givet den selvfølgeligste bestemmelse, at en umyndigs faste ejendom som regel bør udnyttes gennem bortforpagtning eller bortleje. Drejer det sig om en beboelsesejendom, kan værgen dog foretrække at lade den umyndige bebo ejendommen. Jordbrug må værgen ikke drive for den umyndiges regning uden overøvrighedens samtykke.

Overøvrighedens godkendelse af en aftale om erhvervelse eller afhændelse af fast ejendom eller behæftelse med pant eller servitut eller indrømmelse af brugsret på usædvanlige vilkår er en betingelse for aftalens gyldighed. Nægtes godkendelse, forpligter aftalen ikke den umyndige. Dette er den nærmestliggende fortolkning, og rigtigheden af denne fortolkning er forudsat i Højesterets dom i Holstein-Rathlou sagen i UfR 1932 s. 775. Umyndiggørelse var blevet ophævet, og den nu myndige nægtede at godkende et af værgen før ophævelsen foretaget salg af fast ejendom, som overøvrigheden ikke havde nået at godkende, før umyndiggørelsen var ophævet.

Køberen forsøgte da at få myndighederne til at godkende aftalen

uanset ophævelsen, men det nægtedes. Justitsministeriets standpunkt var - og er stadig -, at der ikke er hjemmel til at godkende aftaler efter umyndiggørelsens ophævelse. Det er da den myndiges egen sag at tage stilling til, om den af værgeren indgåede aftale kan godkendes af ham. Køberen ville imidlertid ikke bøje sig for Justitsministeriets standpunkt. Han anlagde sag imod Justitsministeriet, ikke for at få det dømt til at godkende, men for at få domstolenes anerkendelse af, at Justitsministeriet har hjemmel til godkendelse, et såkaldt anerkendelsessøgs-mål. Højesteret gav imidlertid Justitsministeriet medhold i, at det ikke havde hjemmel til at godkende aftalen. I præmisserne siges det, at »gyldigt indgået, myndlingen forbindende retshandel i så henseende først foreligger ved nævnte samtykkes meddelelse«. Det er en følge heraf, at godkendelse, hvis den umyndiggjorte dør, før godkendelse er givet, skal gives af dødsboet. Se også begrundelsen i UfR 1974 s. 935 om afvisning af tinglysning om køb af ejerlejlighed, da overøvrighedens godkendelse ikke forelå som foreskrevet i værgebekendtgørelsens § 13.

Det er endvidere i værgebekendtgørelsen bestemt, at værgeren ikke uden overøvrighedens samtykke må sælge den umyndiges *løsøre*, medmindre sådant salg hører med til sædvanlig administration af formuen, fx når værgeren for en mindreårig ejer af en landbrugsejendom sælger grise, udsættekøer, brugte maskiner. Værgeren må heller ikke uden overøvrighedssamtykke købe løsøre for den umyndige, udover hvad den umyndiges fornødenheder - herunder hans landbrugsejendoms fornødenheder - kræver, eller *stifte gæld* for den umyndige, udover hvad der sædvanligt kræves til fyldestgørelse af hans fornødenheder. Det er dog blevet værgeren tilladt uden overøvrighedens samtykke på den umyndiges vegne at optage uddannelses- og bosætningslån efter regler, der fastsættes af Justitsministeriet. Myndighedsalderens nedsættelse fra 20 til 18 år har gjort undtagelsen mindre vigtig end tidligere.

En værge kan herefter ikke uden overøvrighedens samtykke gyldigt sælge fx en samling juleplatter, som en mindreårig har arvet, og som han synes, at den mindreårige umuligt kan få brug for eller glæde af. Salget falder klart udenfor udtrykket »sædvanlig administration af formuen«. Hvis den mindreårige kort tid derefter bliver myndig, og han forlanger at få plattesamlingen, som værgeren solgte uden at spørge ham, tilbage, kan han, hvis køberen ikke er villig til at udlevere samlingen, selvom han får tilbagebetalt købesummen, fordi han gjorde et godt køb, få ham dømt dertil.

Begrundelsen bliver imidlertid forskellig, alt eftersom medkontra-henten var klar over, at samlingen tilhørte en mindreårig, eller dette

ikke var tilfældet. Var han klar over, at han handlede med en værge, som solgte en en mindreårig tilhørende samling platter, kan han ikke til sit forsvar gøre gældende, at han ikke var klar over, at der findes en bestemmelse om, at værger til sådant salg skal have samtykke fra overøvrigheden. Reglen i værgebekendtgørelsens § 14 kan håndhæves mod ham, selvom han ikke kender dens indhold. Aftalen er ugyldig, og han må udlevere det købte til den nu myndige ejer imod tilbagebetaling af købesummen.

Var medkontrahenten ikke klar over, at plattesamlingen tilhørte en mindreårig, fordi værgeren slet ikke gav oplysning herom og om, at han handlede som værge, kan afgørelsen ikke støttes på værgebekendtgørelsens § 14, men må da gives ud fra almindelige grundsætninger om vindikation af løsøre ved ubeføjede salg, jfr. DL 6-17-5, 5-8-12 og 5-7-4. Herom henvises til dommen om diamantringen i UfR 1951 s. 231, som værgeren havde pantsat som sikkerhed for sin egen gæld.

Drejer det sig derimod fx om en dyr knallert, som værgeren har købt efter ønske fra den mindreårige 16-årige myndling, og skønner overøvrigheden, at den mindreårige ikke har brug for knallerten, hvorfor godkendelse af købet nægtes, er det nok et spørgsmål, om ugyldigheden da kan gøres gældende overfor medkontrahenten, såfremt værgeren har glemt at tage forbehold om overøvrighedens godkendelse. Det bør næppe gå ud over medkontrahenten, at værgeren skønnede forkert over, hvad den mindreåriges fornødenheder kræver. Virkningen af, at godkendelse nægtes, bliver da - højst -, at værgeren kan drages til ansvar for det tab, som måtte være lidt som følge af købet, og at værgemålet fratages ham. Jfr. herved Jørgen Trolle i UfR 1966 B s. 160.

Værgeren må ikke uden overøvrighedens samtykke give *gaver* af den umyndiges midler, dog med en undtagelse for ubetydelige gaver af indtægten, eller give afkald på arv eller legat, falden eller forventet, eller give afkald på en tilbudt gave over en vis værdi, herved forudsat, at værgens medvirkning er nødvendig. Er den ikke det, fordi den mindreårige har forståelse af, hvad gaven drejer sig om, kan værgeren ikke afslå gaven. Til sidst har værgebekendtgørelsen en generalklausul om, at »i øvrigt er overøvrighedens samtykke nødvendigt til enhver disposition udover, hvad der hører med til sædvanlig bestyrelse af den af værgeren bestyrede formue«. Vil værgeren for en mindreårig gårdejer gennemføre en omfattende ombygning af staldbygningerne eller indrette gården som kalkunfarm, kræves der samtykke hertil, selvom der ikke i den anledning skal optages lån.

Værgeren kan heller ikke uden samtykke afslutte forlig fx om erstatning for personskade tilføjlet den umyndige, hvis det drejer sig om andet og mere end en bagatel. Godkendelse er dog unødvendig ved

forlig indgået under en retssag, når forliget svarer til et af retten stillet forligsforslag, eller modpartens forslag efter rettens opfattelse stemmer med den umyndiges tarv.

Er den umyndige, og det vil i denne forbindelse sige den umyndiggjorte, ved værgemålets indtræden eneindehaver *eller medindehaver* af en forretning, skal værgerne efter værgebekendtgørelsens § 20 sørge for, at den afvikles på den mest hensigtsmæssige måde. Anser han det for at være til den umyndiges bedste, at forretningen fortsættes, skal ansøgning herom indgives til overøvrigheden.

Bestemmelsen indeholder en klar forudsætning om, at en umyndiggjort kan få tilladelse til at forblive i et ansvarligt eller navngivent interessentskab, som han var medindehaver af, uanset at han derved pådrager sig personligt, solidarisk og direkte ansvar ikke blot for de forpligtelser, som forelå på umyndiggørelsestidspunktet, og som han ikke bliver fri for, men også for dem, som gyldigt stiftes som led i interessentskabets fortsatte drift med ham som kompagnon.

Når værgerne skal *aflægge regnskab* overfor myndighederne, er det nu Overformynderiet, der kommer ind i billedet som tilsynsførende myndighed. Regnskab skal aflægges een gang om året. Ved værgemålets ophør skal værgerne aflægge regnskab overfor myndlingen eller overfor myndlingens dødsbo. Det er dog langt fra alle værger, som skal aflægge regnskab. Født værge skal kun aflægge regnskab, såfremt den mindreåriges årlige indkomster andrager mere end et vist beløb, medmindre Overformynderiet har givet værgerne pålæg om at aflægge regnskab. Den for en mindreårig beskikkede værge skal ikke aflægge regnskab, hvis de hos værgerne beroende midler kun udgør, hvad der efter Overformynderiets skøn er nødvendigt til den mindreåriges underhold. Og værgerne for en umyndiggjort slipper for regnskab, når de i retsvirkningslovens § 52 omhandlede betingelser er opfyldt.

Om *værgens pligter* siges det i § 47, at værgerne på passende måde skal sørge for bevaring og frugtbargørelse af de midler, som han bestyrer for en umyndig, og for deres anvendelse til fordel for den umyndige, og i § 53 siges det, at han skal varetage den umyndiges interesser med omhu og efter bedste evne, og at han er *erstatningspligtig* overfor den umyndige for den skade, som han forvolder ham ved forsætligt eller uagtsomt forhold.

Hvis en umyndig gør pupilautoriteterne opmærksom på, at hans værge til egen fordel har forbrugt de renter, der er blevet udbetalt til ham fra Overformynderiet, er det klart, at værgerne kan og vil blive draget til ansvar herfor, og det samme gælder, hvis det ved et tilfælde opdages, at værgerne for den mindreårige ejer af en større landbrugsejendom har melet sin egen kage og taget returkommission ved salg af korn

eller køb af gødning osv. Han har i begge tilfælde handlet forsætligt. Værgen kan imidlertid også drages til ansvar, når han har tilføjet den umyndige skade ved uagtsomt forhold: med tilsidesættelse af normal agtpågivenhed. Har værgen sløset med opfyldelsen af en kontrakt, som han har indgået på den umyndiges vegne, og har dette medført, at den umyndige lider tab, må værgen erstatte tabet.

Værgen har endvidere, når han bliver opmærksom på, at en landbrugsejendom eller anden virksomhed, der med overøvrighedens samtykke drives for en umyndigs regning, konstant giver underskud eller dog slet ikke et udbytte svarende til risikoen, pligt til at sørge for at få den umyndige ud af risikoen fx gennem afhændelse med overøvrighedens samtykke. Dette spørgsmål var fremme i den såkaldte osteløbesag, jfr. UfR 1933 s. 628 H, der vedrørte en lavværges ansvar overfor den lavværgede. Dette skal også afgøres efter reglen i myndighedslovens § 53, jfr. henvisningen i § 56.

I denne sag dømte Højesteret en lavværges til at betale en erstatning på ca. 1/2 mill. kr. til myndlingen, en enke, der oprindeligt havde ejet 1 1/2 mill. kr. Han havde tilrådt hende at indtræde i et interessentskab, der skulle fremstille osteløbe efter en særlig metode, skønt han selv som cand. jur. og grosserer ikke havde forstand på osteløbe. Der er tjent formue på fabrikation af osteløbe, men i dette tilfælde blev der tabt en formue, og det endte med proces mod lavværgen, efter at enken havde fået beskikket en ny lavværges. Det fritog ikke den tidligere lavværges for erstatningsansvar, at han i et vist omfang havde fået enkens tilslutning til dispositionerne, og at han endog fra et vist tidspunkt havde fået en generalfuldmagt fra hende til at handle på hendes vegne. Han benyttede den uden at orientere hende om forretningernes forløb.

Sagen blev fulgt med stor interesse i juridiske kredse, og dommen blev kommenteret, se TfR 1934 s. 413 og O. A. Borum Personretten, 4 udg., 1963, s. 127-28. Til 1/2 mill. kr. i 1933 svarer jo idag et beløb på ca. 5 mill. kr.

Fritagelse for pupiltilsyn er hjemlet ved en bestemmelse i retsvirningslovens § 52: »Når en ægtefælle er umyndiggjort, tilkommer det den anden ægtefælle, for så vidt denne er myndig, i forbindelse med værgen at bestyre den del af fællesboet, hvorover den umyndiggjorte ægtefælle har haft rådigheden. Denne bestyrelse er ikke undergivet pupilautoriteternes tilsyn«. Undtagelsen er begrundet i, at den umyndiggjortes ægtefælle qua parthaver i formuefællesskabet er direkte interesseret i, at aktiverne bestyres forsvarligt og hensigtsmæssigt, og at der, når en anden end ægtefællen er værges, er en gensidig kontrol mellem værgen og ægtefællen. Myndighedernes indblanding skønnes derfor overflødig.

Det er en del betingelser, der skal være opfyldt for at slippe for pupiltilsyn, men alligevel har bestemmelsen stor praktisk betydning. For det første gælder den kun for 1) umyndiggjorte. Mindreårige falder udenfor bestemmelsen. For det andet gælder den kun for 2) gifte umyndiggjorte. Ugifte umyndiggjorte omfattes ikke af bestemmelsen. For det tredje gælder den kun ved 3) formuefællesskab. Umyndiggjorte gifte med særeje er under pupiltilsyn. For det fjerde gælder den kun, når 4) en anden end ægtefællen er beskikket som værge, idet begrundelsen med den gensidige kontrol kun da har gyldighed. Den sidste betingelse, 5) at ægtefællen selv er myndig, vil som regel være opfyldt.

Fritagelse for pupiltilsyn vil sige, at penge og værdipapirer ikke skal inddrages under Overformynderiets bestyrelse, at værgerne ikke skal aflægge regnskab til Overformynderiet, og at der ikke kræves samtykke fra overøvrigheden efter reglerne i værgebekendtgørelsens §§ 13-18 til gyldigheden af visse retshandler. Jfr herved værgebekendtgørelsens § 2, stk 4, der i det væsentlige er en gentagelse af retsvirkningslovens § 52. Bestemmelsen i myndighedslovens § 48 om, at en umyndig ikke kan forpligtes ved kaution eller anden sikkerhedsstillelse for tredjemands gæld, har gyldighed også for de af retsvirkningslovens § 52 omfattede umyndige. Reglerne om, at umyndiges midler, der frigøres fx ved salg af fast ejendom eller ved indfrielse af pantebreve, skal anbringes i overensstemmelse med reglerne om anbringelse af umyndiges midler, har ligeledes gyldighed for de af § 52 omfattede umyndige.

Der er således mange lighedspunkter mellem lavværgede og de af § 52 omfattede umyndiggjorte. I begge tilfælde etableres der en slags samadministration.

§ 6. *Kaution og anden sikkerhedsstillelse for tredjemand*

Efter myndighedslovens § 48 kan en umyndig ikke forpligtes ved kaution eller anden sikkerhedsstillelse for tredjemands gæld. Da der i bestemmelsen ikke er forbehold om, at der af overøvrigheden eller Justitsministeriet kan gøres undtagelse, kan undtagelse ikke gøres. Bestemmelsen indeholder et indispensabelt forbud.

§ 48 afløste DL 1-23-12, hvorefter ingen, der ikke var fuldmyndig, skulle være forpligtet eller tilladt at svare til noget »forløfte eller hæftelse«, som han havde gjort. Efter ordlyden af § 48 kunne det se ud, som om forbuddet kun angår *fordringskaution*, hvor løftegiver påtager sig at indestå tredjemands kreditor for, at tredjemand opfylder sine forpligtelser, samt anden sikkerhedsstillelse, navnlig ved håndpantsetting, for, at tredjemand opfylder en fordring.

Fortolker man bestemmelsen således, kan værgerne for en umyndig på hans vegne med overøvrighedssamtykke fx gå med til at pådrage den

umyndige kaution for at opnå, at den umyndiges broder ikke fængsles under en straffesag, jfr. retsplejelovens §§ 785-88. Da dette imidlertid fra de umyndiges synspunkt kan være lige så farligt som fordringskaution, da efter DL 1-23-12 al kaution og sikkerhedsstillelse var forbudt, og da det efter myndighedslovens motiver ikke har været tilsigtet at begrænse reglens område, må man ved fortolkning *udvide forbuddets område til al kaution og sikkerhedsstillelse for tredjemand* og ikke nøjes med en formel-logisk modsætningslutning. I teorien har der været enighed herom. Ordet »gæld« i § 48 bortfortolkes. Der er ikke domstolsafgørelser herom.

Klart inde under forbuddet er man i de tilfælde, hvor værgeren på den umyndiges vegne tegner kaution for et banklån eller for en leverandørkredit, som en forretningsdrivende slægtning af den umyndige ønsker at opnå ved udnyttelse af den umyndiges kredit, samt i de tilfælde, hvor værgeren i stedet som sikkerhed fx deponerer den umyndiges bankbog, hvorpå der indestår midler, som skal bestyres af ham, fordi det er bestemt, at de ikke skal bestyres efter reglerne om bestyrelse af umyndiges midler, eller deponerer nogle den umyndige tilhørende smykker. Deponerer værgeren alligevel sådan sikkerhed, kan en ad hoc beskikket værge eller en i stedet beskikket ny fast værge kræve sikkerheden udleveret, uden at banken kan stille det vilkår, at gælden betales. Se UfR 1930 s. 772, hvor en bank efter værgens konkurs dømtes til til en ad hoc beskikket værge at udlevere tre bankbøger, der tilhørte mindreårige, hvorpå var indsat dåbsgaver og fødselsdagsgaver fra deres morfader, bøger, som værgeren havde deponeret som sikkerhed for sin egen gæld til banken.

Kort tid efter myndighedslovens ikrafttræden kom man i teori og praksis ind på ved *formålsfortolkning* at begrænse området for § 48. Et af de første problemer var, om § 48 afskar overøvrighederne fra at give tilladelse til, at umyndige optog lån i kreditforeninger. Den, der indtræder i en kreditforening eller lignende realkreditinstitution, påtager sig efter statutterne en såkaldt solidarisk forpligtelse. Den går ud på, at låntageren i givet fald til dækning af tab på andre låntagere skal indbetale ekstraordinære bidrag, og herom foretages der tinglysning i forbindelse med låneoptagelsen.

Ud fra ordlyden af § 48 kan man nå til den opfattelse, at det bl.a. er dette, som forbuddet skal hindre. Således ræsonnerede amtmanden over Sønderborg amt, da en advokat i 1925 androg om godkendelse af, at en værge for 3 mindreårige arvinger på deres vegne optog et *kreditforeningslån* i en lille landejendom, som de var medejere af, tilmed på den måde, at de overfor kreditforeningen hæftede solidarisk i streng forstand for selve lånet, og således skulle betale det »en for alle og alle

for en«. Amtet nægtede godkendelse under henvisning til § 48. Advokaten klagede derefter til Justitsministeriet over amtets afgørelse efter de almindelige regler om administrativ rekurs, og ved skrivelse af 23. decb. 1925 udtalte Justitsministeriet da, at der efter ministeriets opfattelse ikke i § 48 lå nogen hindring for at meddele den ansøgte godkendelse. Den blev derefter givet. Se Ministerialtidende for 1925 A s. 191.

Begrundelsen for denne afgørelse er naturligvis først og fremmest realistiske overvejelser. Faste ejendomme er som regel prioriteret, og i langt de fleste tilfælde er de første prioriteter kreditforeningslån. Følgerne af, at det blev fastslået, at umyndige ikke kan optage lån eller overtage lån i kreditforeninger, ville således, da det ikke har været tanken, at umyndige ikke kan eje fast ejendom, blive, at man i såre mange tilfælde måtte omprioritere ejendommen med stor bekostning for den umyndige.

En sådan fortolkning af § 48 accepterer man ikke uden tvingende grunde, og de foreligger ikke. Det subsidiære ansvar i en kreditforening frembyder nemlig ikke en risiko, der kan sidestilles med fordringskaution og håndpant sætning for tredjemands gæld. Der er gået lang tid, siden en kreditforening har set sig nødsaget til at udskrive bidrag på det solidariske ansvar til dækning af tab. Sådanne bidrag er reelt kun et forhøjet bidrag til reserve- og administrationsfonden. De grunde, som fra gammel tid har ført til et forbud mod, at umyndige forpligtes ved kaution, og som går ud på, at kaution er en særlig farlig retshandel, fordi kautionisten i en ofte ufattelig optimisme og naivitet går ud fra som en selvfølge, at hovedmanden selv vil betale, som han skal, og fordi kautionisten ofte fejlvurderer sine egne økonomiske muligheder for at indfri kautionen, fører ikke til forbud mod, at umyndige optager kreditforeningslån.

Det er sådanne betragtninger, der førte til Justitsministeriets resolution fra 1925 om kreditforeningslån. Justitsministeriet indsnævrede ved en formålsfortolkning, en restriktiv fortolkning, området for § 48. Resolutionen har været grundlaget for mange senere lignende resolutioner af overøvrigheder og har været praktikere bekendt gennem kommenterede lovudgaver. I teorien har der ikke været fremsat kritik af afgørelsen. Fortolkningen er derfor, skønt der ikke foreligger domstolsafgørelser herom, så sikker, som en fortolkning kan være. *Den bedste fortolker af lovene er nemlig »sædvanen«*. Princippet er klart formuleret allerede i den klassiske romerrets periode af en af de jurister, der har haft størst betydning for retsudviklingen i den vesteuropæiske kulturkreds, Paulus, jfr Justinians Digeste 1,3,37: »Optima enim est legum interpretatio consuetudo«.

Da de 3 mindreårige i nævnte sag yderligere fik tilladelse til at hæfte

en for alle og alle for en overfor kreditforeningen for selve lånet, hviler afgørelsen endvidere på en forudsætning om, at § 48 ikke udelukker, at det tillades umyndige at være med ved låneoptagelse eller låneovertagelse *på lige fod* med andre låntagere, umyndige eller myndige, dvs. solidarisk ansvar i streng forstand for et lån.

§ 48 kan heller ikke være til hinder for, at overøvrigheden tillader, at en umyndig indtræder i et *ansvarligt eller navngivent handelsselskab*, skønt deltagerne her hæfter *personligt, solidarisk og direkte*. At »Olsen og Petersen« hæfter personligt for interessentskabets forpligtelser vil sige, at de hæfter *med* hele deres formue, i modsætning til begrænset hæftelse, hvor der kun hæftes med en begrænset del af formuen eller et begrænset beløb. At »Olsen og Petersen« hæfter solidarisk vil sige, at en interessentskabskreditor kan kræve af enhver af dem, at han betaler hele den skyldige fordring, i modsætning til pro rata ansvar, hvor kreditor kun kan kræve den enkelte for en andel af fordringen, ved to skyldnere altså det halve af beløbet. At de hæfter direkte vil sige, at kreditor ikke kan henvises til først at søge fyldestgørelse i en eventuelt foreliggende selskabsformue.

Denne fortolkning af § 48, som man også tidligt kom ind på, er lagt til grund for værgebekendtgørelsens § 20. Når det her forudsættes, at overøvrigheden i særlige tilfælde kan tillade, at en umyndiggjort efter umyndiggørelsen bliver ved med at være »medindehaver af en forretning«, kan der kun være sigtet til et ansvarligt eller navngivent interessentskab, det være sig handelsselskab eller liberalt interessentskab. § 48 hindrer således ikke, at en umyndiggjort forbliver i et ansvarligt interessentskab, som han var medlem af.

§ 48 kan herefter heller ikke være til hinder for, at overøvrigheden i særlige tilfælde tillader, at *en mindreårig* indtræder som kompagnon - partner - i et ansvarligt interessentskab »Olsen og Petersen«, der fx driver handel med cykler og knallerter og i forbindelse hermed reparationsværksted. Dør Petersen, og har han en 16-17 årig søn, som Olsen gerne ser indtræde i firmaet som sin kompagnon i stedet for faderen, dels fordi sønnen blev sat i lære i firmaet og tegner til at blive en god reparatør og forretningsmand, dels fordi han har arvet sin fader, der under dennes kapital i firmaet, er det ikke udelukket, at et andragende fra værger og sønnen om samtykke til indtrædelse vil blive imødekommet. Driver »Olsen og Petersen« et patentbureau, vil betænkelighederne være større, selvom interessentskabet er velkonsolideret og har gode indtægter. Man kan også forestille sig, at en arkitekt, som er en fremragende æstetiker, og som er blevet umyndiggjort blot på grund af drikfældighed, kan få tilladelse til at indtræde i et navngivent arkitektfirma for at lægge navn til og tilføre det kunder og uden forpligtelse til at

deltage i den håndværksmæssige eller økonomiske side af firmaets virksomhed, såfremt de andre er interesseret i at have ham med i firmaet og villige til at lade ham få del i firmaets indtægter.

Er der spørgsmål om at give en umyndig tilladelse til at overtage en ejendom på landet, er der ved siden af spørgsmålet om indtrædelse i en kreditforening ofte spørgsmålet om indtrædelse i et *vandværksinteressentskab* eller et *elektricitetsselskab*, som arveladeren eller sælgeren har været medlem af. Vandværksinteressentskaber er noget andet end ansvarlige eller navngivne handelsselskaber, bl.a. fordi deltagerantallet er større, og fordi reglerne i vedtægterne om deltagerens ansvar varierer ikke så lidt. De hører til den gruppe selskaber, som man kalder kooperative selskaber.

Grunden til, at de kooperative selskabers forhold er ordnet på højst forskellig måde, er, at der aldrig er blevet givet lovregler herom. De har udviklet sig i frihed og uden indgreb fra lovgivningsmagtens side, når bortses fra visse bestemmelser i nærings- og skattelovgivningen. Om vandværksinteressentskabernes økonomiske og juridiske grundlag kan man derfor kun sige, at nogle selskaber er selskaber med begrænset ansvar, andre ansvarlige selskaber. I sidste fald er ansvaret i reglen subsidiært. Kreditor kan da kun fremsætte krav mod selskabet, ikke mod de enkelte medlemmer. Medlemmernes ansvar viser sig dels gennem deres forpligtelse til at betale tilslutningsafgift og afgifter for forbruget af vand, dels gennem deres forpligtelse til at betale et årligt kontingent. Forringes vandværksinteressentskabets økonomi, må disse afgifter forhøjes. Et medlem af en vandværksinteressentskab vil kun undtagelsesvis kunne risikere, at en kreditor ifølge vedtægterne direkte kan kræve ham for betaling.

Når § 48 ikke forhindrer, at umyndige bliver medlemmer af kreditforeninger eller af ansvarlige eller navngivne interessentskaber, kan bestemmelsen heller ikke være til hinder for, at en overøvrighed giver værgeren for en umyndig tilladelse til, at den umyndige indtræder i et vandværksinteressentskab, det være sig et interessentskab med begrænset ansvar eller et selskab med personligt ansvar for medlemmerne. Der kan også gives tilladelse til, at de indtræder i andre konsumentselskaber fx *elektricitetsselskaber*, *brugsforeninger*, *andelsboligselskaber*, eller at de indtræder i producentsammenslutninger som *andelsmejerier* og *andelsslagterier*. Alt dette hører til det store og i dansk ret meget vigtige område, som man kalder Kooperation.

Skønt formuleringen af § 48 således har stillet praksis overfor problemer i forbindelse med umyndiges erhvervelse af fast ejendom, har man været i stand til at nå frem til en fortolkning, der ikke unødigt indsnævrer umyndiges praktiske muligheder for at erhverve fast ejen-

dom. Man læser ordene »eller anden sikkerhedsstillelse«, som om der stod »eller anden *lignende* (: kaution lignende) sikkerhedsstillelse«.

Ansvar for en typisk kautionsforpligtelse kan komme til at påhvile en umyndig som følge af, at værgeren på hans vegne og med skifterettens godkendelse har vedgået gælden efter en arvelader, som havde kautionsforpligtelser, jfr herved skiftelovens § 16. Den er ikke for kautionsforpligtelsers vedkommende fortrængt af myndighedslovens § 48. Det sker dog ikke ofte. Men hvis det drejer sig om den tidligere omtalte godsejer, der efterlader 9 mill kr. til en mindreårig søn, vil der ikke være nogen betænkeligheder ved, at værgeren får tilladelse til at vedgå gælden, selvom arveladeren fx har indgået en kautionsforpligtelse på 1/2 mill kr. for en forpagters forpligtelser overfor et frøfirma. Der bliver alligevel rigeligt tilbage. Hvad enten gælden vedgås eller ikke vedgås, er problemet det samme, kautionsforpligtelsens afvikling, eventuelt ved, at der stilles sikkerhed, jfr skiftelovens § 52.

Værgeren for den mindreårige godsejer må vistnok også uanset § 48 kunne pådrage den mindreårige et kautionslignende ansvar ved i banken at diskontere en veksle, som han har måttet tage som betaling for at komme af med en brugt mejetærsker. Men herom og om andre mere specielle problemer om området for § 48 henvises til Henry Ussings artikel Området for myndighedslovens § 48 i UfR 1925 B s 174-80.

§ 7. Overformynderiet. Lovbestemmelserne om anbringelse af umyndiges midler

Efter hovedreglen i myndighedslovens § 45 er det værgeren, der bestyrer den formue, der tilhører eller tilfalder en umyndig. I kraft heraf besidder og bestyrer værgeren den umyndiges 1) faste ejendom, 2) indbo og andet løsøre, 3) forretning, hvor en sådan drives for en umyndigs regning med overøvrighedens samtykke, 4) fordringer, der ikke er fastslået ved gældsbeholdning, derunder fordringer på naturalydelser, og 5) midler, der før arvelovens ikrafttræden er blevet sikret ved tinglyst skifteekstrakt.

Kontante midler, der overstiger et vist af Justitsministeriet fastsat beløb, og værdipapirer skal derimod som hovedregel bestyres af Overformynderiet, en statsinstitution, ikke af værgerne. De hidrører for de mindreåriges vedkommende som regel fra arv efter forældre eller fra livsforsikringer tegnet af forældre. Det, der i 1857 og 1868 tilsigtedes gennem oprettelsen af Overformynderiet, var at tilvejebringe den højeste grad af sikkerhed for, at umyndiges kontante midler og værdipapirer er til stede, når der skal bruges penge til deres underhold, og at restbeløbet er klar til udbetaling, når en mindreårig bliver myndig, eller et umyndiggørelsesdekret bliver ophævet, og ikke i mellemtiden er for-

brugt af værger til egen fordel. Hvor stor risikoen er under nutidens forhold for, at værger bruger myndlingenes midler til egen fordel, lader sig ikke opklare. I tidligere tider, hvor man i Danmark og i andre lande ikke havde et organiseret bank- og sparekassévæsen, synes risikoen at have været ret stor, om man tør slutte fra de beretninger, som man har om utro værger, og fra den lovgivning, som allerede fra den ældste romerretts tid er blevet gennemført for at beskytte umyndige imod utro værger. Se om baggrunden for Overformynderiets oprettelse A H Behrend *Nogle Træk af Overformynderiets Forhistorie*, 1919.

Når der i et dødsbo bliver udlagt arv til en umyndig, bliver den ofte ikke udlagt kontant, men i værdipapirer, der findes i boet. Umyndige *skal* ikke have arv udlagt kontant. Drejer det sig om boet efter en virksom byggehåndværker, vil en væsentlig del af de udover fast ejendom foreliggende aktiver være sælgerpantebreve med 3-5 prioritets plads og sikkerhed og aktier i ejendomsaktieselskaber eller anparters i anpartsselskaber. Der er i lovgivningen intet, der hindrer, at mindreårige arvinger får udlæg for deres arv i sådanne aktiver eller, hvis der også er myndige arvinger i boet, udlæg i en proportional del deraf. De mindreårige må blot ikke behandles ringere end de myndige arvinger, medmindre det godkendes af overøvrigheden.

Mindreårige og umyndiggjorte kan følgelig meget vel i Overformynderiet have indestående pantebreve, der har prioritet og sikkerhed op over skorstenen i en ejendom, nemlig når de har fået dem udlagt som arv i et dødsbo, eller når en umyndiggjort ejede dem før umyndiggørelsen. De detaljerede bestemmelser, der findes i lov nr 221 af 8 juni 1966 om anbringelse af umyndiges midler mv, normerer ikke den måde, hvorpå umyndiges midler til enhver tid skal være anbragt, men kun den måde, hvorpå de skal anbringes, *såfremt de er eller bliver disponible til anbringelse* ved afdrag, indfrielse, realisation, ekspropriation af ejendommen osv. Det ville være en uheldig ordning, om man i sådanne tilfælde altid skulle sælge yderligtstående højtforrentede pantebreve for at ombytte dem med statsobligationer, kreditforeningsobligationer osv., for den fart, som inflationen nu har fået, medfører, at pantebreve, der til at begynde med var risikobehæftede, i løbet af få år bliver forholdsvis sikre, og så har de tilmed fra de umyndiges synspunkt den fordel, at de afkaster en høj, nærmest ublu, rente.

Midler, der indsendes til bestyrelse i Overformynderiet i form af obligationer, pantebreve, aktier, gældsbreve osv., er undergivet *særbestyrelse*. Tab, som lides som følge af den måde, hvorpå særbestyrede midler er anbragt, bæres af den umyndige og er statskassen uvedkommende. Det kan være tab ved, at aktier bliver værdiløse som følge af besvigelser, tab ved, at en 4de prioritet ikke bliver dækket gennem bud

på en tvangsauktion, eller tab ved, at aktier må realiseres på et ugunstigt tidspunkt for at fremskaffe midler til den umyndiges underhold. Værgen kan kun gøre et erstatningsansvar gældende, såfremt Overformynderiets tjenestemænd har begået fejl eller forsømmelser ved administrationen, og såfremt tabet har været en følge heraf. Man har fx glemt at give møde på den tvangsauktion, hvor et pantebrev gik tabt, og den umyndiges penge kunne have været reddet, dersom der var blevet budt ind i hans prioritet, og ejendommen var blevet overtaget af den umyndige som ufyldestgjort panthaver.

Når de for mindreårige arvinger efter en bygningshåndværker af Overformynderiet særbestyrede 3-5 prioritetspantebreve indfries, skal indfrielsesbeløbet, hvis det ønskes genanbragt i stedet for at overgå til *kontantindestående*, anbringes på bestemt måde, navnlig i 1) statsobligationer, 2) kreditforeningsobligationer, 3) hypotekforeningsobligationer, 4) særlig realkredit samt 5) pantebreve med sikkerhed indenfor 50% af den til brug ved beskatningen ansatte ejendomsværdi. Hertil har Justitsministeriet for nylig føjet 6) obligationer udstedt af Danske Landbrugs Realkreditfond. Obligationer udstedt af Finansieringsinstituttet for Industri og Håndværk A/S er derimod - endnu - ikke godkendt til anbringelse af umyndiges midler.

Siden 1966 har der været fri bane for at anbringe umyndiges midler i børsnoterede aktier, dog med den begrænsning, at der kun kan anbringes indtil 15% af den pågældende umyndiges midler i Overformynderiet i aktier, og at aktierne skal have givet et vist udbytte i de senere år.

Herefter må man konkludere, at den garanti, som foreligger for, at umyndiges særbestyrede midler er anbragt på sikker måde, er formel, ikke reel. Det virkelige ansvar er blevet placeret hos værgen. Han kan foretrække anbringelse i »særlig realkredit«, hvor sikkerheden for kasseobligationerne er pantebreve med 2-3 prioritets sikkerhed, såfremt han tilstræber for den umyndige at indvinde den lidt højere rente, der opnås hermed i forhold til anbringelse af midlerne i »almindelig realkredit«. Herved ses der da bort fra, at der så sent som i 1930'erne blev lidt tab på anbringelse i visse hypotekforeningsobligationer, og at kreditkriser, landbrugskriser og byggekriser kan komme igen og vise, at der er en langt større risiko ved den »særlige« realkredit end ved den »almindelige«.

De aktiver, hvori umyndiges midler kan anbringes, blev under den tidligere retstilstand karakteriseret som »anordningsmæssige« aktiver. Nu bruger man af og til udtrykket »guldrandede« aktiver. Udtrykket er ikke godt. Kasseobligationer, der har sikkerhed i bl.a. 3dje prioritets pantebreve, har ingen »guldrand«. Der er tale om falsk varebetegnelse. Det adækvate udtryk er »lovbestemt« anbringelse.

Af det udviklede fremgår det, at en værge ikke kan placere midler, som en umyndig har arvet, som indlån i en sparekasse eller bank. De skal administreres af Overformynderiet. Midlernes placering i sparekasse eller bank ville give en lille fordel for myndlingen. Vel er den rente, som Overformynderiet nu giver af kontantindestående, den samme, som hovedbankerne og de store sparekasser giver. Den varierer efter, om anbringelse som særbestyrede midler kan ske uden varsel eller med et vist varsel, op til 12 måneder. Men Overformynderiet fradrager et administrationsgebyr i renten, nemlig for tiden 5%. Det spares i sparekasser og banker.

Fra hovedreglen om, at umyndiges kontante midler og værdipapirer skal administreres af Overformynderiet, er der gjort nogle undtagelser. En gavegiver kan bestemme, at en kontant gave ikke skal inddrages under Overformynderiets bestyrelse, men i stedet fx skal indsættes i en sparekasse og bestyres af værgen, hvorved der for tiden kan spares et administrationsgebyr på 5% til Overformynderiet, og at gave af værdipapirer ikke skal administreres af Overformynderiet, men af værgen, hvorved gebyret også spares. Samme bestemmelser kan træffes af en testator med hensyn til friarv. Men har gavegiver eller testator ikke bestemt, at reglerne om anbringelse af umyndiges midler kan fraviges, må de overholdes. Efter reglen i retsvirkningslovens § 52 er, som tidligere flere gange bemærket, midler tilhørende gifte umyndiggjorte under visse yderligere betingelser fritaget for pupiltilsyn, derunder for bestyrelse i Overformynderiet. Endvidere er der reglerne i myndighedslovens §§ 39-40.

En værge har endelig efter forholdets natur ret til at ligge med en vis kassebeholdning. Dennes størrelse beror på, hvad Overformynderiet anser for passende. Værgen for en mindreårig godsejer får lov til at ligge med en større kassebeholdning end værgen for en gymnasiast. Denne kassebeholdning kan værgen indsætte i sparekasse eller bank. Jfr værgebekendtgørelsens § 12.

Til sikring af de umyndige er det i værgebekendtgørelsens § 9 bestemt, at værgen ikke gyldigt kan kvittere for midler, der skal indbetales til Overformynderiet. Skifteretter og executorer skal derfor indbetale arvede midler direkte til Overformynderiet, og det skal også livsforsikringsselskaber, når talen er om kapitalforsikringsbeløb. Tilken- des der ved dom eller retsforlig en umyndig et erstatningsbeløb, optages der bemærkning om, at beløbet skal indbetales til Overformynderiet af debitor.

Hvis en værge har brug for midler til den umyndiges fornødenheder: underhold, påklædning, uddannelse mv, kan han ikke gå ind i Overformynderiet og hæve beløbet ved kassen. Man har den, ofte lidt tungt

fungerende, ordning, at der først skal indhentes en resolution fra overøvrigheden med tilladelse til beløbets udbetaling af kapitalen, jfr værgebekendtgørelsens § 24. Mange af de i Overformynderiet indestående kapitaler bliver på denne måde efterhånden brugt op. Der kan også frigives midler til køb af fast ejendom til bolig for den umyndige fx i det tilfælde, at en mindreårig kvinde har giftet sig.

Indtil 1966 var bestyrelse af umyndiges midler kun den mindre del af Overformynderiets virksomhed. Overformynderiet påtog sig også administration af båndlagte midler, rentenydelseskapitaler og legatkapitaler. Det var imidlertid efterhånden blevet en underskudsforretning at drive denne form for virksomhed. Overformynderiets driftsudgifter, der overvejende er lønudgifter, steg støt, men driftsindtægterne steg af mange grunde ikke i samme tempo. Da endvidere kursen på de kasseobligationer, som Overformynderiets »massemidler« til dels var anbragt i, silede ned som en følge af, at den effektive rente steg og steg - den firdobledes i løbet af tiden fra slutningen af 1940'erne-, måtte der i 1966 gennemføres en omorganisation. Det pengeinstitut, som man tidligere havde anset for det sikreste, var blevet insolvent. Heldigvis var det statsgaranteret.

Det væsentlige, der skete som følge af lov nr 219 af 8 juni 1966 om Overformynderiet, var, at Overformynderiet herefter alene måtte modtage til bestyrelse umyndiges midler og borteblevnes midler samt for tiden indtil opnået myndighed de for umyndige båndlagte midler. De båndlagte midler, rentenydelseskapitaler og legatkapitaler, der ved lovens ikrafttræden indestod i Overformynderiet, skulle i løbet af få år overføres til og blev faktisk overført til forvaltningsafdelingerne i de større sparekasser og banker. Det betydelige tab, der blev konstateret, blev omposteret til statskassen i henhold til garantien. Man kan undre sig over den store interesse, som visse sparekasser og banker har haft for at overtage mest muligt af den forretning, som Overformynderiet skulle afgive, for erfaringen har vist, at den højst balancerer og ofte giver underskud. Dette kan man kamouflere, men ikke bortforklare. Tankegangen må være, at der følger anden forretning med, som er mere rentabel end den magre forretning, som forvaltning af båndlagte midler, rentenydelseskapitaler og legatkapitaler længe har været.

Overformynderiets stilling er herefter den, at der til de kontante beløb, som de umyndige og borteblevne kontohavere har indestående, for tiden ca 700 millioner kr, ikke svarer særlige aktiver, men blot et tilgodehavende hos statskassen. Udgifterne ved Overformynderiets drift afholdes af statskassen. Om denne drift giver overskud eller underskud, beror navnlig på, hvilken rentesats der regnes med, når man ser på, hvad statskassen skal betale som rente ved optagelse af korte og

mellemlange statslån på ca 700 millioner kr. Statskassen sparer jo ved at inddrage de umyndiges og bortblevnes midler i statskassen et beløb svarende til forskellen imellem den rente, der tilsvares kontohaverne, og den rente, som statskassen skulle have betalt for statslån. Regner man på denne måde, giver Overformynderiets virksomhed nu et pænt overskud.

Justitsministeren fremsatte i samlingen 1976-77 et lovforslag om en ændring af Overformynderiets virksomhed. Afgørelsen blev udskudt til en senere samling.

§ 8. *Aftaler, som en umyndig gyldigt kan indgå på egen hånd*

1. *Arbejdsaftaler*

For mindreårige, der ikke er gift, er det *indehaveren af forældremyndigheden*, der på den mindreåriges vegne indgår forpligtende aftaler om tjeneste og andet personligt arbejde, jfr myndighedslovens § 19 og forudsætningerne i § 35, stk 2, og § 36. Da nu også moderen er medindehaver af værgemålet over ægtebørn, har det mindre interesse end før at fremhæve, at det er forældremyndighedens indehaver, ikke indehaveren af værgemålet, der på en mindreårigs vegne indgår arbejdsaftaler. Det er nemlig nu kun i sjældne tilfælde, at indehaveren af forældremyndigheden ikke er den samme som indehaveren af værgemålet. Nævnes kan det tilfælde, at forældremyndigheden er overført med hjemmel i myndighedslovens § 30.

Man kunne, da man gav moderen andel i værgemålet ved ægtebørn, have benyttet lejligheden til også at foretage den ændring, at indgåelsen af arbejdsaftaler blev et værgemålsanliggende, for nu forsvandt begrundelsen for at arbejde med sondringen mellem arbejdsaftaler, der indgås af indehaveren af forældremyndighed, og aftaler »vedrørende formuen«, som indgås af værgeren. Den gik ud på, at også moderen ved ægtebørn skulle være med til at bestemme, hvorvidt et barn efter endt skolegang skulle have en uddannelse eller straks sættes til selv at yde bidrag til dækning af udgifterne ved underholdet ved at tage arbejde hos fremmede. Myndighedslovens ordning er imidlertid stadig den samme som ved lovens gennemførelse i 1922. Indgåelse af arbejdsaftaler for mindreårige er et forældremyndighedsanliggende.

De af ugifte mindreårige uden samtykke fra indehaveren af forældremyndighed indgåede arbejdsaftaler er derfor, bortset fra § 35, stk 2, ugyldige. Har en 17-årig ugift mindreårig uden samtykke overfor en kioskejer påtaget sig at bringe aviser ud eller overfor en købmand påtaget sig at køre varer ud mellem kl 15 og kl 17, og udebliver han vilkårligt med den følge, at kioskejeren eller købmanden på stedet må engagere et dyrt ekspresbud til foreløbig at udføre arbejdet, kan ar-

bejdsgiveren ikke gennemføre et krav om, at den mindreårige skal erstatte ham de ekstra udgifter, som han i den anledning får. Reglen i myndighedslovens § 44, stk 1, kan efter sit indhold ikke i en sådan situation føre til erstatningsansvar for den mindreårige.

Det samme er tilfældet, såfremt en 17-årig tømrerlærling har påtaget sig i sin fritid at reparere raftehegnet om en sommerhusgrund. Har indehaveren af forældremyndigheden ikke godkendt aftalen, kan ejeren af sommerhusgrunden ikke gennemføre et erstatningskrav mod lærlingen, såfremt denne vilkårligt undlader at opfylde aftalen, og såfremt sommerhusejeren derfor må lade en anden udføre arbejdet og som følge heraf skal betale mere, end han skulle efter aftalen med lærlingen. Men har indehaveren af forældremyndigheden godkendt arbejdsaftalen, binder den den mindreårige, og i så fald kan han ved sin værge dømmes til at betale erstatning=opfyldelsesinteresse i tilfælde af vilkårlig grov misligholdelse af aftalen ganske som en myndig.

Der er *tre undtagelser fra hovedreglen* om, at umyndige ikke på egen hånd gyldigt kan indgå aftaler om tjeneste og andet personligt arbejde, 1) § 35 stk 1, 2) § 35, stk 2, og 3) § 38.

a) § 35, stk 1

Efter § 35, stk 1, kan en mindreårig, der har indgået ægteskab, selv træffe bestemmelse om indgåelse og ophævelse af aftale om tjeneste og andet personligt arbejde. Reglen har kun betydning for kvinder, da en mand ikke vil få tilladelse af overøvrigheden til at indgå ægteskab som mindreårig.

Før myndighedsalderens nedsættelse til 18 år var reglen i § 35, stk 1, en praktisk vigtig bestemmelse, der kunne begrunde, at man som tidligere arbejdede med begrebet »personlig myndig« eller »myndig i personlig henseende«. Personlig myndige var indtil da dels mindreårige, der var fyldt 18 år, dels kvinder under 18 år, der havde giftet sig, dels umyndiggjorte, når der ikke var truffet særlig bestemmelse efter § 38. Nu er der tilbage som »personlig myndig« kun dels kvinder under 18 år, der har indgået ægteskab, dels umyndiggjorte. Det er så få personer, at man kan sætte et spørgsmålstejn ved hensigtsmæssigheden af i teorien at bevare begrebet »personlig myndig«, især da der for de umyndiggjortes vedkommende ved »personlig umyndiggørelse« efter gængs terminologi sigtes til umyndiggørelse med retsvirkning efter § 46, hvor omsorgen for den umyndiggjortes person er hos værgeren, og ikke til den sjældnere fratagelse af magten til at indgå arbejdsaftaler efter § 38.

Når en gift kvinde under 18 år eller en umyndiggjort har indgået en arbejdsaftale, binder den den pågældende ganske på samme måde som

en myndig. Har en 17-årig gift kvinde påtaget sig at passe en chokoladekiosk i Rødbyhavn, kan hun, hvis arbejdet - eller byen - keder hende, ikke uden videre rejse sin vej og tage stilling i København. Det er kontraktbrud, der forpligter til betaling af erstatning, for aftalen er gyldigt indgået. At en aftale er gyldig, betyder, at den forpligter til opfyldelse efter sit umiddelbare indhold eller til betaling af opfyldelsesinteresse.

Den gifte kvinde under 18 år og den umyndiggjorte kan gyldigt selv gå med til indsættelse i arbejdsaftalen af en *kassemangelsklausul*: en klausul om, at arbejdsgiveren i lønnen kan trække fra det, som mangler i den kasse, som alene den pågældende har adgang til, jfr UfR 1959 s 597. Indsættelse af en klausul om en *konventionalbod*, hvorved forstås en godtgørelse, der skal erlægges for det tilfælde, at debitor ikke opfylder sine forpligtelser, ved siden af erstatning eller i stedet for erstatning, ligger derimod udenfor, hvad en mindreårig gift kvinde og en umyndiggjort kan gå med til på egen hånd i en arbejdsaftale som et accessori-um til denne, og det gør også indmeldelse i en fagforening med den deraf følgende forpligtelse til at betale kontingenter og ekstrakontingenter, jfr UfR 1975 s 166 H. Kontingent, der er betalt uden forbehold, kan ikke søges tilbage.

En mindreårig gift kvinde og en umyndiggjort kan vistnok heller ikke på egen hånd indgå på en *konkurrenceklausul*. Har en mindreårig gift damefrisør skrevet under på, at hun i en vis tid efter ansættelsens ophør ikke må tage stilling hos en anden arbejdsgiver i faget i nærheden og ikke selv åbne damefrisørforretning i nærheden, er hun næppe bundet, medmindre klausulen er godkendt af hendes værge, og det samme må gælde for en umyndiggjort, jfr UfR 1944 s 614, 1960 s 417, cfr Trolle i 1966 B s 166. Kun når det drejer sig om en lærlingekontrakt, kan der ikke gyldigt optages en konkurrenceklausul i aftalen, altså end ikke med godkendelse af forældrene, jfr § 4, stk 4, i lov nr 261 af 2 okt 1956 om lærlingeforhold. For lærlingekontrakter gælder endvidere den regel, at kontrakten, hvis lærlingen er over 15 år, men under 18, skal medunderskrives af lærlingen selv, hvis den skal binde ham efter det 18 år.

§ 35, stk 1, og § 38 omfatter ikke aftaler om *opbevaring*=depositum regulare, aftaler om *leje* og aftaler om *lån til brug*. Har en mindreårig gift kvinde eller en umyndiggjort på egen hånd indgået en sådan aftale, er den ugyldig, og ugyldighedsvirkningerne er de i §§ 43-44 omhandlede. Der kan dog i disse tilfælde, da aftalen ikke hjemler den pågældende ret til at forbruge tingen, blive tale om ansvar efter reglerne om erstatningsansvar udenfor kontraktsforhold, såfremt den pågældende har tilintetgjort tingen med forsæt eller har handlet uagtsomt: med

tilsidesættelse af normal agtpågivenhed og derved beskadiget tingen eller medvirket til, at ejeren lider tab fx ved, at tingen bliver stjålet. Reglen i § 44 udtømmer ved disse aftaler ikke den umyndiges erstatningsansvar, jfr. herom senere ad § 44.

Den mindreårige gifte kvinde og den umyndiggjorte kan næppe i medfør af § 35, stk 1, eller § 38 på egen hånd påtage sig at *optræde som fuldmægtig* ved afslutning af aftaler, bl.a. fordi en fuldmægtig efter aftalelovens § 25 indestår for, at han har fornøden fuldmagt. Spørgsmålet gav tidligere anledning til drøftelse, men er nu uden videre praktisk betydning, for det sker næppe i livets praksis, at der gøres brug af eller accepteres brug af en 17-årig gift kvinde eller af en umyndiggjort ved fx afslutningen af en ejendomshandel eller en entreprisekontrakt.

b) § 35, stk 2

§ 35, stk 2, giver den 15-18 årige, der een gang med tilladelse af forældremyndighedens indehaver *på egen hånd* har påtaget sig tjeneste eller andet personligt arbejde, hvorved han er *sat i stand til at sørge for sit underhold*, ret til selv at ophæve aftalen og påtage sig andet arbejde af lignende art. Reglen havde tidligere størst betydning med hensyn til arbejde som tjenestepige eller som tjenestekarl. Det er nærliggende, at forældre, som fra begyndelsen har vist så liden interesse for, i hvilket hjem eller på hvilken gård datteren eller sønnen skulle tjene, ikke senere skal spørges. Efter § 36 har forældremyndighedens indehaver adgang til, når hensynet til den mindreåriges velfærd kræver det, at ophæve en aftale, som den mindreårige har truffet på egen hånd før sit fyldte 18 år. Ophævelsen skal dog så vidt muligt ske med rimeligt varsel, og hvor billighed taler derfor, kan der tillægges den anden part en rimelig erstatning, fx for annonceudgifter.

c) § 38

Umyndiggjorte har samme adgang som gifte mindreårige kvinder til at indgå arbejdsaftaler. Men det kan af retten være bestemt, at også sådanne aftaler kun kan indgås af værger. Selvom dette ikke er bestemt, kan der være spørgsmål om, hvorvidt aftalen kan erklæres ugyldig efter § 65. De fleste umyndiggjorte er jo som tidligere omtalt umyndiggjort, fordi de er sindssyge eller åndssvage.

2. Selverhvervsreglen

Efter § 39 råder en mindreårig selv over, hvad han har erhvervet ved egen virksomhed efter sit fyldte 15 år. Rådigheden omfatter også indtægterne af det erhvervede og det, der træder i stedet for det erhvervede

og indtægterne heraf. Rådigheden medfører ikke adgang til påtagelse af gældsforpligtelser.

I kraft af rådigheden over selverhvervet, der var fastslået i domspraksis allerede i begyndelsen af det 19 århundrede, kan den mindreårige købe de indbogenstande og det tøj, som han har brug for, og han kan også købe sig en knallert. Men der må betales kontant. Har den mindreårige ikke sparet nok op, kan han ikke klare sagen ved at love, at han vil betale resten af sit fremtidige selverhverv. Den forpligtelse, som han herved går ind på, er ikke gyldigt påtaget. Medkontrahentens stilling beror da på bestemmelserne i §§ 43-44.

Det er en virkning af den mindreårig indrømmede rådighed, at han på egen hånd kan sælge aktiver, som han har købt for arbejdsfortjenesten, eller bortgive dem. Han kan også af selverhvervede midler yde lån til en ven, og kan vennen ikke betale lånet tilbage, kan han eftergive ham beløbet, og han kan træffe aftale med sin arbejdsgiver om en dekort i den fortjente løn.

Når den mindreårige på egen hånd sælger en for selverhverv købt løsøregegenstand, kan der opstå det spørgsmål, om køberen, såfremt aftalen misligholdes, har de sædvanlige i købeloven omhandlede beføjelser overfor den mindreårige sælger. Den mindreårige har fx købt et brugt fjernsynsapparat. Da han opdager, at det ikke er så godt, som han ventede, sælger han det billigt til en god ven for 1.500 kr og køber sig et andet apparat. Nogen tid derefter bliver det under en straffesag klarlagt, at det brugte apparat er stjålet fra et sommerhus, og køberen må udlevere apparatet til sommerhusejeren som følge af vindikationsreglen i DL 6-17-5. Køberen forlanger af den mindreårige en erstatning på 2.000 kr svarende til, hvad apparatet må antages at være værd. Der foreligger da den form for misligholdelse, som efter købeloven kaldes vanhjemmel=adkomstmangel.

Reglen om løsøresælgerens erstatningsansvar for oprindelig vanhjemmel findes i købelovens § 59. Såfremt sælgeren havde været myndig, ville han efter denne bestemmelse være forpligtet til at betale erstatning. Spørgsmålet er nu, om det er en konsekvens af § 39 i myndighedsloven, at også den mindreårige sælger ifalder det i købelovens § 59 omhandlede erstatningsansvar for oprindelig vanhjemmel. Det må man sikkert antage. Udgangspunktet er, at den mindreårige ved salg af genstande, der er anskaffet for selverhvervet, behandles som en myndig sælger, når der er tale om forsinkelse, mangler eller vanhjemmel. Når de i købeloven anførte betingelser er opfyldt, kan køberen i princippet udøve de sædvanlige beføjelser ved misligholdelse fra sælgers side: hæve købet og kræve den eventuelt erlagte købesum tilbage, kræve forholdsmæssigt afslag i tilfælde af visse mangler og kræve erstatning

for det tab, han har lidt som følge af misligholdelsen=positiv opfyldelsesinteresse, hvad enten han hæver eller fastholder købet. Herom henvises til fremstillingen i læren om køb og salg.

Resultatet er, at den mindreårige sælger af en genstand, som han har købt for selverhvervede midler, ifalder ansvar for oprindelig vanhjemmel selv uden culpa, for det går reglen i købelovens § 59 ud på. Der er imidlertid ikke noget, der hindrer, at en mindreårig kan ifalde erstatningsansvar uden culpa, det være sig i kontraktsforhold eller udenfor kontraktsforhold. Hvis værger, skønt hans medvirkning ikke var nødvendig, havde medunderskrevet kontrakten om salget til vennen, ville ingen være i tvivl om, at den mindreårige hæftede for vanhjemmel uden culpa. Det er også tidligere nævnt, at der kan pådrages en mindreårig ejer af en landbrugsejendom eller fabrik erstatningsansvar uden culpa efter DL 3-19-2 eller 6-10-4 for henholdsvis folks brøde og for skade forvoldt af vilde dyr.

I teorien er det da også den overvejende anskuelse, at den mindreårige sælger af selverhvervede genstande har *samme ansvar for forsinkelse, mangler og vanhjemmel som den myndige sælger*, og dette er vistnok også den opfattelse, der følges i praksis. Der foreligger i hvert fald ikke domme, der går ud fra, at man her kan modificere de regler, der findes i købeloven.

Den mindreårige kan ikke i medfør af selverhvervsreglen gyldigt indgå en sædvanlig kontrakt om leje af lejlighed. Herved påtager han sig en vedvarende forpligtelse til at betale leje, og kontrakten skal derfor for at være gyldig tiltrædes af værger. Drejer det sig derimod om leje af et sommerhus for 14 dage mod forudbetaling af lejen ved midler fra selverhvervet eller om leje af et enkeltværelse mod forudbetaling af lejen for en måned, går den forpligtelse, som efter forholdets natur påhviler den mindreårige til at omgås forsvarligt med det lejede, og som han måske bekræfter ved kontrakten, ikke videre, end at kontrakten kan anses for gyldig.

I teorien har det været meget diskuteret, om det er en konsekvens af § 39, at den mindreårige kan *pantsætte* selverhvervede genstande. Sker sådan pantsætning som en håndpant-sætning, uden at der stiftes en personlig fordring mod pantsætteren, taler gode grunde for, at pantsætningen er gyldig, og dette resultat kom Højesteret da også til for nogle år siden, da der kom en sag for, hvor problemet var, om en mindreårig kunne håndpant-sætte selverhvervede aktiver på Det kongelige Assistenshus. Ved en sådan pantsætning stiftedes der ikke nogen personlig fordring mod pantsætteren. Assistenshuset er nu nedlagt, og der er vist ikke længere private pantelånere, der som middelalderens »lombardi« lever af at yde lån mod håndpant i dyner, overfrakker,

arbejdsredskaber og andet løsøre, men derimod nok nogle, der belåner præmieobligationer, klasselotterisedler og lignende. Men hvis en mindreårig hos en pantelåner eller »bankier« uden personligt ansvar pantsætter en præmieobligation eller en klasselotteriseddel, som han har købt for sit selverhverv, må pantsætningen antagelig være gyldig ud fra de samme betragtninger, som førte til afgørelsen i Assistenshussagen, jfr herom UfR 1964 s 24. Den mindreårige må endvidere gyldigt kunne stille selverhvervede løsøregenstande, værdipapirer osv. som håndpant for en ham gyldigt påhvilende forpligtelse fx til at betale erstatning for en skadegørende handling udenfor kontraktsforhold. Forbuddet i myndighedslovens § 48 må måske gælde også ved pantsætning af selverhvervede aktiver.

Opspærede selverhvervede midler kan en mindreårig anbringe på en hvilken som helst måde fx i aktier, der ikke er børsnoteret, eller i risiko-behæftede pantebrev i fast ejendom, og den mindreårige kan i så fald uden værgens samtykke selv sælge det købte. Drejer det sig om salg af et pantebrev, et simpelt gælds-brev eller en mundtlig fordring, kan den mindreårige dog ikke på egen hånd give skadesløs transport og derved påtage sig at indestå for, at debitor betaler, jfr herved gælds-brevslovens § 10. Det ville være i strid med reglen i myndighedslovens § 39, stk 1, om, at rådigheden over selverhvervet ikke giver adgang til påtagelse af gældsforpligtelser, og måske også i strid med reglen i § 48 således, at garantien end ikke kan overtages med overøvrighedens samtykke.

Køb af fast ejendom for selverhvervede midler kræver overøvrighedens samtykke, dels fordi fast ejendom som regel er behæftet med pantegæld, dels fordi de ejendomsskatter, der skal betales, ofte kan være meget betydelige, og fordi der kan blive pålagt ejendommen bidrag til kloakering, vejbidrag, kystsikringsbidrag osv. osv. Vil forældrene til en mindreårig popstjerne, der tjener store penge ved sin optræden i fjernsyn, indspilning af grammofonplader osv, anbringe hendes opsparing i beboelsesejendomme eller købe sommerhus til hende, skal overøvrighedens godkendelse indhentes, selvom de ved købet indfrier prioriteterne.

Synes forældrene til en mindreårig, at den mindreårige bruger eller står overfor at bruge de selverhvervede midler på en ufornuftig måde, fx til køb af en ridehest eller en speedbåd, kan de fratage den mindreårige rådigheden. Det sker uden videre formaliteter, når den mindreårige er ugift, ved, at de tager den sparekassebog, som opsparingen er indsat på, i deres varetægt. Er den mindreårige gift, sker fratagelsen ved værgen med overøvrighedens godkendelse, og også i dette tilfælde skal værgen, for at fratagelsen kan få virkning overfor tredjemand, tage det erhvervede i sin varetægt.

Det er således ikke nok til fratagelse, at det fx tilkendes gives den mindreårige, at han ikke må lade sin brugte knallert gå ind i et køb af en ny knallert. Rådigheden over den brugte knallert skal fratages ham i gerning.

Drejer det sig om fratagelse af rådigheden over fremtidig arbejdsfortjeneste, må der gives en denuntiation til arbejdsgiveren. Det er ikke nok med en tilkendegivelse overfor den mindreårige.

Umyndiggjorte har efter § 39 samme adgang som mindreårige til at råde over, hvad de har erhvervet ved egen virksomhed. Virksomheden skal ligge efter umyndiggørelsen. Bliver en kunstmaler umyndiggjort, er det værgeren, der træffer bestemmelse om salg af de malerier, der var malet færdig ved umyndiggørelsen. Fratagelsesreglen er den samme som ved gifte mindreårige.

3. Gave til egen rådighed. Midler, der efter testamente er til egen rådighed

Efter § 40 finder reglen i § 39 tilsvarende anvendelse på, hvad en umyndig ved gave eller testamente har fået til egen rådighed.

Det er navnlig fødselsdagsgaver og julegaver og gaver i anledning af konfirmation, der omfattes af denne bestemmelse. Skønt det synes at være en følge af henvisningen til § 39, at rådigheden kun har hensyn til gaver, der modtages fra det fyldte 15 år, fortolkes bestemmelsen således, at henvisningen ikke gælder med hensyn til aldersgrænsen. Også den 10-årige har fri rådighed over den 100 kroneseddel, der var i den konvolut, der lå på fødselsdagsbordet som gave fra morfader. Det følger af forholdets natur.

Det er kun en lille del af de midler, som i henhold til testamenter tilfalder umyndige, der omfattes af § 40. Hovedreglen er, at midler, som umyndige arver, skal indbetales til Overformynderiet. Men har testator udtrykkeligt bestemt, at han testamenterer midler til en umyndig til fri rådighed, omfattes tilfældet af § 40, medmindre der er tale om en tvangsarving, hvor testator kun kan træffe bestemmelsen for så vidt angår den halvdel af arven, der ikke er tvangsarv. Det kan også fremgå af sammenhængen eller af en formålsangivelse, at et beløb er testamenteret til fri rådighed. »Min nevø Poul skal have et legat på 10.000 kr til den rejse til Vestirland, som han altid har fablet om«.

Fratagelsesreglen i § 39, stk 2, finder tilsvarende anvendelse i § 40-tilfældene.

4. Næringsreglen

Efter § 49 kan værgeren for en umyndiggjort med overøvrighedens samtykke give den umyndige tilladelse til på egen hånd at udøve en næring

eller anden virksomhed. Når tilladelse er givet, kan den umyndiggjorte efter § 41 på egen hånd indgå de retshandler, som falder indenfor virksomhedens område. For de lovligt indgåede forpligtelser hæfter den umyndiggjorte på samme måde som en myndig.

Disse bestemmelser gjaldt tidligere også for mindreårige over 18 år, hvor de havde en vis, omend begrænset, praktisk betydning. Nu vil man sjældent få brug for bestemmelserne.

5. *Ratihabition*

Den af en umyndig på egen hånd indgåede formueretlige aftale kan være eller blive gyldig, såfremt *værgen* på forhånd har givet eller senere giver samtykke til aftalens indgåelse. Hvis værgen efterfølgende giver samtykke, siges det, at han »ratihaberer« aftalen.

Den mangel, der forelå, kan også være afhjulpet ved, at *den umyndige selv* har ratihaberet aftalen efter opnået myndighed. Ratihabitionen behøver ikke at være udtrykkelig, men kan »ligge i situationen« = være sket stiltiende (sub silentio).

Der stilles i praksis ikke store krav, før der antages at være sket en stiltiende ratihabition. Se fx UfR 1963 s 214, hvor et ugyldigt pantebrev ansås for ratihaberet, også med hensyn til den personlige hæftelse, ved, at den mindreårige efter at være blevet myndig havde overtaget ejendommen, betalt afgifter og indrømmet sekundært pant.

Tendensen til at stille små krav er vel udtryk for den uvilje, der trods alt er hos de fleste imod, at umyndighedsindsigelsen fremsættes.

§ 6. *Retsvirkningslovens § 11*

Den passus i myndighedslovens § 34, hvorefter umyndige ikke på egen hånd kan indgå forpligtende aftaler »for så vidt ikke andet *nedenfor* er bestemt«, har ikke afholdt lovgivningsmagten fra senere at tilføje endnu en undtagelse ved retsvirkningslovens § 11. Efter § 11, stk 1, kan en ægtefælle indgå retshandler til fyldestgørelse af den daglige husholdning og børnenes fornødenheder med den virkning, at også den anden ægtefælle hæfter for opfyldelsen af påtagne forpligtelser, og endvidere kan hustruen indgå retshandler til fyldestgørelse af sine særlige fornødenheder med den virkning, at også manden hæfter for uopfyldte forpligtelser.

Herefter siges det i § 11, stk 2, at en ægtefælle uanset mindreårighed selv kan indgå disse retshandler. Den *mindreårige* hustru, der køber på kredit hos slagteren eller på kredit køber tøj til sig selv og børnene i et magasin, forpligter således ikke blot manden, *men også sig selv*. Det ville være en alt for upraktisk ordning, om hun til indgåelsen af disse aftaler fra dagliglivet hver gang skulle indhente samtykke fra sin værge. Se om § 11 Familieret s 102-08.

7. Pengesedler og negotiable papirer

Reglerne i myndighedslovens §§ 34 og 44 må endelig sammenholdes med de retsregler, der længe før myndighedsloven havde fæstnet sig om eksstinktive erhvervelser ved penge og ved de værdipapirer, der hyppigt er genstand for omsætning. Forsåvidt angår omsætningsgælds-breve findes reglerne herom nu i lov nr 146 af 13 april 1938 om gælds-breve med senere ændringer.

Pengesedler - og småmønt - kan ikke vindiceres fra en godtroende omsætningserhverver. Det er en følge af pengesedlers funktion som omsætningsmidler. Af hensyn til handelsomsætningen er det af største betydning, at folk trygt kan modtage pengesedler som betaling uden at skulle undersøge nærmere, om den, der betaler, nu også har lov til at give sedlerne ud.

Har en bankrøver betalt sin husleje med en af de ved et bankkup røvede 1.000 kr sedler eller betalt sin skat eller indfriet gæld med sådanne sedler, kan banken ikke vindicere sedlerne fra værten, den offentlige kasse eller den betalte kreditor, selvom det gennem sedlernes nummer kan dokumenteres, at det er sedler fra bankkuppet, der er brugt som betaling. Der foretages i bankfilialer ofte en notering af numrene på de store pengesedler, som modtages fra hovedkontoret. Forudsætningen er naturligvis, at værten eller den betalte kreditor ikke var i ond tro ved betalingen.

Den eksstinktive erhvervelse er i dette tilfælde ikke en direkte følge af reglen i gældsbrevslovens § 14, stk 1, for en uindløselig pengeseddel er ikke i egentlig forstand et gælds-brev. Men når princippet om ekstinktion af tidligere ejeres ret til fordel for en godtroende omsætnings-erhverver har gyldighed ved et ihændehavergælds-brev, må det så meget mere gælde ved pengesedler.

Ser vi herefter på den situation, at en 17-årig mand ved hjælp af en tillistet nøgle fra sin faders skrivebordsskuffe tager dels en på ihændehaveren lydende kreditforeningsobligation på 10.000 kr., dels 5 1.000 kr. sedler, som han havde arvet efter sin farmoder, der i sit testamente havde bestemt, at obligationen og pengene ikke skulle bestyres af Overformynderiet, men af hans fader, og sælger han derefter obligationen til en bank, og anvender han alle pengene til at købe sig en chartertur til Ceylon, er det en følge af reglen i gældsbrevslovens § 14, stk 1, at værten ikke kan vindicere obligationen fra banken - eller pengesedlerne fra rejsebureauet - forudsat at vedkommende bankfunktionær ikke havde grund til at nære mistanke om, at sønnen var mindreårig. Det har han ikke, såfremt den pågældende har anlagt fuldskæg og i det hele optræder som en 20-årig.

For mindreåriges vedkommende fører princippet i gældsbrevslovens

§ 14, stk 1, således til, at den, der modtager penge fra en mindreårig som fuld betaling af det solgte eller for en præsteret ydelse, kan beholde dem, hvis han troede og havde grund til at tro, at betaleren var myndig. Det antages imidlertid, at man ved penge kan gå endnu videre. Modtageren kan beholde pengene, selvom han kunne se, at betaleren var mindreårig, dersom han havde grund til at tro, at betaleren disponerede over midler fra sin arbejdsfortjeneste eller af anden grund *havde hjemmel til* at råde over pengene. Købmanden behøver ikke at spekulere over, om en 7-års pige, som køber slik for en 10 kr seddel, har fået sedlen til sin fødselsdag af en tante eller har taget sedlen i sin moders kasse med husholdningspenge eller køber slik for sedlen, skønt hun fik besked af sin moder om, at hun skulle købe sæbespånere. Kun såfremt købmanden ikke havde grund til at tro, at den mindreårige havde hjemmel til at bruge pengene på den måde, som hun gjorde, idet hun bad om for 100 kr lakrids, må han, hvis han solgte så megen lakrids til en 7-årig, og moderen senere oplyser, at barnet havde taget pengene i hendes husholdningskasse, selvom den 7-årige og hendes jævnaldrende venner forlængst har spist lakridsen, på moderens forlangende betale hende de 100 kr. tilbage.

Det kommer derfor til at bero på de nærmere omstændigheder: beløbets størrelse, arten af det købte, barnets udseende, påklædning osv., om pengesedler, som en mindreårig har rådet over med urette, skal betales tilbage. Jfr herved UfR 1928 s 615, hvor et cykelfirma dømtes til tilbagebetaling af 144 kr., som det havde modtaget som betaling for en cykel af en dreng på 14 år. Drengen havde uden faderens vidende hævet beløbet på sin egen sparekassebog. I 1928 var 144 kr. mange penge. Det antoges, at der, da drengen ikke var særlig udviklet af sin alder, gik med matrosdragt og havde barnlig stemme, havde været et misforhold mellem dispositionen og drengens alder. Havde drengen kun købt en dynamolygte, havde firmaet kunnet beholde det betalte beløb.

Denne såkaldte *pengeregel*, som i dansk ret var formuleret ved midten af det 19 århundrede, har kun gyldighed, såfremt aftalen straks opfyldes fuldtud ved betaling med penge.

§ 9. *Virkningerne af, at en umyndig på egen hånd har truffet en aftale, som han ikke har haft hjemmel til at indgå*

1. *Medkontrahentens adgang til tilbagetræden*

Myndighedslovens §§ 43-44 giver bestemmelser om betydningen af, at den umyndige på egen hånd har truffet en aftale, som han ikke har haft hjemmel til at indgå. § 43 handler om medkontrahentens adgang til at træde tilbage fra aftalen, § 44 om parternes forpligtelse til at tilbagele-

vere, hvad de har modtaget, eller, hvis tilbagelevering ikke kan ske, erstatte dets værdi.

Med hensyn til medkontrahentens adgang til tilbagetræden sondres der i § 43 mellem, om medkontrahenten var klar over, at aftalen blev truffet med en umyndig, og ikke havde grund til at tro, at den umyndige havde hjemmel til at indgå aftalen, eller om dette ikke var tilfældet.

a) Medkontrahenten i ond tro

Var medkontrahenten klar over, at han kontraherede med en umyndig, og blev det aftalt, at den umyndige skulle sørge for godkendelse, kan medkontrahenten først træde tilbage efter udløbet af den tid, som blev fastsat til at indhente godkendelse, eller som med rimelighed måtte forudsættes at medgå dertil. Skrædderen, som har betinget sig omgående godkendelse fra værgeren af bestillingen af et sæt tøj, kan derfor, hvis det trækker ud, annullere bestillingen. Har den mindreårige indbetalt et beløb a conto af sit selverhverv, må skrædderen betale det tilbage, idet der ikke kan blive tale om erstatning efter § 44.

Bliver aftalen kun gyldig, såfremt den godkendes af overøvrigheden, fx fordi det drejer sig om køb på afbetaling af en knallert, som den mindreårige ikke har brug for i sit arbejde, må medkontrahenten afvente denne, forudsat at sagens behandling ikke trækker urimeligt længe ud.

Er aftalen en aftale om personligt arbejde fx som arbejdsmand hos en murermester, og var murermesteren ved aftalens indgåelse klar over, at den mindreårige kun er 17 år, og betinger han sig ikke, at aftalen godkendes af forældremyndighedens indehaver, kan murermesteren ikke træde tilbage fra aftalen, sålænge den mindreårige opfylder den, jfr § 43, stk 2, in fine. Når medkontrahenten ser bort fra samtykke fra forældremyndighedens indehaver, må han vente og se, om den mindreårige opfylder aftalen, og sålænge den mindreårige gør det, kan medkontrahenten ikke træde tilbage. Der foreligger en »haltende retshandel«, et negotium claudicans, hvor den ene part er bundet, den anden ikke. Denne bestemmelse finder ikke anvendelse, såfremt medkontrahenten var i god tro, jfr at den er placeret i § 43, stk 2, og ordene »heller ikke«.

En haltende retshandel foreligger der formentlig også i visse andre tilfælde, hvor medkontrahenten ligeledes var klar over, at han kontraherede med en mindreårig, og hvor det blev aftalt eller dog var underforstået, at der ikke skulle indhentes godkendelse fra værgeren. Når mindreårige lejer værelse, indhenter den mindreårige ofte ikke godkendelse fra værgeren, og udlejeren ser ofte bort derfra. Der er også en del mindreårige, der indmelder sig på husholdningskursus, maskinskriv-

ningskursus, dansekursus osv. for en længere periode uden at have værgens godkendelse heraf, idet de betaler de månedlige beløb af deres selverhverv. Så længe den mindreårige betaler som aftalt, kan medkontrahenten næppe træde tilbage. Der må i hvert fald gives den mindreårige en frist til at bringe sagen i orden, før medkontrahenten kan træde tilbage.

b) Medkontrahenten i god tro

Vidste medkontrahenten ikke, at han kontraherede med en umyndig, eller troede han, at den umyndige havde værgens tilladelse til at indgå aftalen, kan han påberåbe sig, at han har afsluttet aftalen *ud fra urigtige forudsætninger*. Han gik ud fra, at den anden part var forpligtet til at opfylde aftalen. Efter § 43, stk 1, kan medkontrahenten derfor træde tilbage fra aftalen. Han er dog afskåret fra tilbagetrædelse, hvis aftalen forinden er »godkendt eller bindende opfyldt fra den umyndiges side«. Godkendelsen kan være en godkendelse fra værgen eller fra den nu myndige mindreårige. »Bindende opfyldt« er aftalen, hvis den mindreårige efterhånden har betalt med midler fra selverhvervet eller med andre midler, som han gyldigt råder over.

2. Tilbagelevering og erstatning

Bliver en aftale ugyldig på grund af umyndighed, skal efter § 44, stk 1, hver af parterne tilbagelevere, hvad han har modtaget, eller, hvis tilbagelevering ikke kan ske, erstatte dets værdi. Den umyndige er dog kun pligtig at yde sådan erstatning i det omfang, hvori det modtagne er brugt til passende underhold for ham eller i øvrigt skønnes at være kommet ham til nytte. Har en umyndig ved urigtige anbringender om sin hjemmel til at træffe en aftale forledet den anden part til at slutte den, kan det efter § 44, stk 2, uanset om nogen opfyldelse af aftalen har fundet sted, i det omfang, hvori det findes billigt, pålægges ham at erstatte det tab, som aftalen har medført. Har den umyndige ved aftalens indgåelse gjort sig skyldig i strafbart forhold, påhviler der ham erstatningspligt efter lovgivningens almindelige regler.

a) Hovedreglen i § 44, stk 1

a) Den umyndige kan tilbagelevere det modtagne.

Har den umyndige på kredit købt varer, der kan tilbageleveres, fx et brugt fjernsynsapparat, en knallert eller et sæt færdigsyet tøj, går reglen i § 44, stk 1, ud på, at det købte skal tilbageleveres, og det betalte tilbagebetales. Har den umyndige gået med tøjet, kan sælgeren dog ikke anses for forpligtet til at tage tøjet tilbage. Tøj, der er brugt, er jo ikke så forfærdelig meget værd. Bortset fra sådanne tilfælde kan sælge-

ren ikke frafalde tilbagelevering og i stedet kræve erstatning. Et brugt fjernsynsapparats værdi påvirkes ikke synderligt af, at det er blevet brugt i yderligere et par uger. Apparatet tilbageleveres, og den handlende kan ikke kræve erstatning, blot fordi han nu får udgifter ved at skulle lade apparatet gå efter og fikse op, så det igen kan sælges. Erstatning kan kun kræves efter »nyttereglen« i § 44, stk 1, der i et sådant tilfælde i reglen ikke fører til beløb af betydning, eller, hvor betingelserne herfor er opfyldt, efter reglen i § 44, stk 2.

Stillingen er den samme, hvis fjernsynsapparatet eller knallerten er købt på afbetaling med sædvanligt ejendomsforhold for sælgeren således, at den umyndige har betalt udbetalingen og et eller flere afdrag af sit selverhverv. Holder den umyndige op med at betale afdrag, og har den handlende derfor gjort skridt til at få det solgte tilbage, kan værgen forlange, at den handlende tilbagebetaler, hvad han har modtaget. For den handlende ville det i et sådant tilfælde være en fordel, om opgørelsen ved tilbagebetalingen skulle ske efter reglerne i afbetalingsloven, selvom det er en umyndig, der har været køber på egen hånd. Herved ville den handlende have mulighed for at få den væsentligste del af sine handelsomkostninger og sin handelsfortjeneste dækket, hvad han ikke har, når opgørelse skal ske efter myndighedslovens § 44, stk 1.

I fogedpraksis har det imidlertid længe stået fast, at fogeden stopper en forretning efter afbetalingsloven, såsnart det viser sig, at køberen ved kontraktens indgåelse var umyndig, og henviser spørgsmålet om tilbagelevering og opgørelse til almindeligt søgsmål, jfr herved allerede UfR 1932 s 833. Det vil sige, at den handlende ikke får den fordel, som det ville være, om opgørelsen kunne ske efter reglerne i afbetalingsloven. Opgørelsen må ske efter den for den umyndige langt gunstigere regel i § 44, stk 1. Her kan sælgeren ikke tilbageholde det betalte til dækning af sin fortjeneste eller til dækning af tabet ved normalt slid på det solgte eller ved, at tingen nu må sælges som brugt. Den ledende dom om dette spørgsmål, der længe ikke var helt afklaret, er landsretsdommen i UfR 1952 s 903 om den 25-årige Indian motorcykle, som en mindreårig havde fået prækket på mod en udbetaling af 400 kr og mod en ret høj købesum. Den handlende dømtes til at tilbagebetale beløbet, og han fik ikke lov til at beholde noget til dækning af omkostninger og handelsfortjeneste. Jfr også UfR 1958 s 133.

Sælgeren kan dog undgå tilbagebetaling af udbetaling og afdrag, hvis han erklærer, at han frafalder sin ret til at få det solgte tilbage. Det kan han være interesseret i at gøre i visse tilfælde.

Myndighedsalderens nedsættelse fra 20 til 18 år har berøvet de 18-19 årige denne beskyttelse imod at blive taget ved næsen ved handler om brugte motorcykler og brugte automobiler, ting, »som erfaringsmæs-

sigt frembyder særlige fristelser for ungdommelige købere«, jfr herved byretsdommerens udviklinger i UfR 1952 s 905.

b) *Den umyndige kan ikke tilbagelevere det modtagne*

Kan den umyndige ikke tilbagelevere det købte, fordi det er varer, der er forbrugt, eller fordi den umyndige har modtaget en arbejdsydelse eller en anden ydelse, som efter sin natur ikke kan tilbagegives, skal han kun betale erstatning, såfremt det modtagne er brugt til passende underhold eller kommet ham til nytte. Har den umyndige købt vin, spiritus, cigarer, tobak og cigaretter i den store stil til eget forbrug, slipper han helt for at betale erstatning. Købmanden må afskrive sit tilgodehavende som tabt, jfr herved princippet i dommen i UfR 1932 s 283 H. Efter nogles opfattelse er det umoralsk, om en umyndig således kan drikke købmandens vin og spiritus og ryge hans cigarer, tobak og cigaretter uden at skulle betale noget derfor, men man må vel vende sagen om og sige, at det er umoralsk, om en købmand skal have lov til uden risiko at levere sådanne fristende varer til en umyndig på kredit. Den umyndige slipper også for at betale erstatning, såfremt han uden forudbetaling har taget et kursus i stepdansk eller i kontraktbridge.

Formålet med denne »nytteregel« er at spærre for kredit for umyndige med hensyn til et forbrug, der kan være farligt, når det er forbrug på kredit. Er den umyndige mindreårig, kan medkontrahenten som regel tage sig i agt, idet han af udseende, påklædning mv kan slutte, at den pågældende er mindreårig. Situationen er ubehageligere, når det er en umyndiggjort eller lavværget, der foretager luksusindkøb på kredit, og medkontrahenten ikke er klar over, at han kontraherer med en umyndiggjort eller med en person under lavværgemål. Dekretet er vel kundgjort i Statstidende, men handlende læser sjældent Statstidende. Men den handlende vil dog i reglen, hvis han tager en kreditoplysning, før han giver kredit, få oplyst, om den pågældende er umyndiggjort eller lavværget.

Har den umyndiggjorte på kredit købt brød, almindelige købmandsvarer, kød, grøntsager, brændsel eller ladet foretage nødvendig reparation af lejlighed, møbler, cykel eller taget nyttig undervisning på handelsskole, husholdningsskole, sprogskole, studenterkursus eller lejet værelse, skal han derimod betale erstatning efter nyttesynspunktet, *dog aldrig mere end det tab, som aftalen har medført = negativ kontraktinteresse*. Den handlende må i princippet ikke tjene noget på en ugyldig handel med en umyndig. Dette er vel kun sagt udtrykkeligt i § 44, stk 2, med hensyn til det tilfælde, hvor den umyndige har forledt medkontrahenten til at indgå aftalen ved urigtige anbringender om sin hjemmel. Men man slutter, at det så meget mere må gælde også i § 44,

stk 1-tilfældene, en a fortiori slutning. Der er jo ikke grund til at behandle den umyndige strengere i § 44, stk 1-tilfældene end i § 44, stk 2, punktum 1-tilfældene.

De ledende domme om erstatning efter § 44, stk 1, er afsagt nogle år efter myndighedslovens gennemførelse og vedrører en og samme lavværgede. I UfR 1928 s 842 drejede sagen sig tilsyneladende om en bagatel, nemlig betalingen for et sæt matrostøj, som denne lavværgede kvinde havde købt på kredit i en forretning på Strøget til en søn, men forklaringen er, at lavværgen, en da kendt advokat, ville stoppe fortsat køb på kredit uden hans tilladelse. Den handlende fik tilkendt et beløb svarende til *indkøbsprisen* for tøjet. Samtidig fik i en anden sag - jfr noten til dommen - en anden handlende dom for et beløb svarende til indkøbsprisen for nogle på kredit købte almindelige forbrugsvarer.

På den anden side af Strøget havde den lavværgede i en mondæn kjoleforretning på kredit købt en del dyre kjoler og en skindkåbe uden lavværgens samtykke. Lavværgen modsatte sig betaling, fordi derefter hans mening var tale om et ufornuftigt tøjforbrug. Der blev også her tilkendt erstatning, men ikke et beløb svarende til indkøbsprisen. Retten nedsatte skønsmæssigt beløbet, således at den handlende satte penge til, jfr UfR 1930 s 754. Dommen tilskyndede en anden leverandør, der tilsyneladende var endnu mere i klemme, fordi der var tale om kredit for leverede vine og spirituosa, til at anlægge sag om erstatning. Lavværgen havde nægtet at betale regningen. Han var en mand med principper. Da indkøbet var foretaget i anledning af konfirmation, og der ikke var et urimeligt forhold mellem familiens økonomiske forhold og køkets størrelse, blev der tilkendt vinhandleren, som, før hustruens samliv med manden blev ophævet, havde leveret vin til familien, en erstatning svarende til de leverede varers indkøbspris, jfr UfR 1931 s 689.

Af disse domme fremgår det, at medkontrahenten i § 44, stk 1-tilfældene ikke får tilkendt mere end erstatning for det tab, som han har lidt, og således navnlig *ikke får dækning for handelsfortjeneste og andel i generalomkostninger*. I visse tilfælde kan tabet, er det gjort gældende, måske sættes til samme beløb som opfyldelsesinteressen fx når det drejer sig om en skrædder, der er så stærkt optaget, at han har sagt nej til en anden ordre, fordi han fik bestillingen fra den umyndige. Der er dog ikke danske domme herfor.

Har den umyndige på egen hånd *solgt eller pantsat løsøregenstande*, som han ikke har ret til at råde over på egen hånd fx arvede møbler eller smykker, som værgen har overladt ham til brug, og forbrugt salgssummen, eller optaget lån, fører § 44, stk 1, til, at køberen, panthaveren eller långiveren kun får erstatning, forsåvidt og i det omfang salgssum-

men eller lånet er brugt til noget fornuftigt. Er pengene brugt til udgifter på restaurationer eller spillet op på travbanen, får køberen, pant-haveren eller långiveren ikke erstatning, jfr UfR 1932 s 283 H om pantsætning af smykker. Den umyndige kan efter § 34 ikke på egen hånd råde over sin formue, og man drager heraf den slutning, at vær-gen kan tilbagefordre løsøregenstande, som han har overladt den umyndige til brug, fra den, der har købt dem af den umyndige. Er medkontrahenten ude af stand til at tilbagelevere det købte, skal han efter § 44, stk 1, *tilsvare værdien*, og dette gælder, *selvom det købte er gået hændeligt til grunde*. Vær-gen kan endog efter den almindelige mening vindicere solgte almindelige løsøregenstande fra en senere god-troende omsætnings erhverver. Det er strenge regler, og de går måske noget videre, end formålet kræver. Når vær-gen overlader den umyndi-ge brugen af egne indbogenstande eller smykker, og den umyndige misbruger den viste tillid, er det ubehageligt, at tillidsbruddets følger kan ramme medkontrahentens medkontrahent.

y) *Særlig om de tilfælde, hvor den umyndige har lejet en ting eller modtaget den som lån til brug eller som depositum regulare.*

Også når den umyndige uden vær-gens samtykke har lejet en ting eller modtaget en ting som lån eller som depositum regulare, kan tingens ejer kræve erstatning efter § 44, stk 1. I teorien antages det imidlertid, at tingens ejer, hvis den umyndige *uretmæssigt har forbrugt, tilintetgjort eller forringet det modtagne*, og betingelserne for erstatning efter reg-lerne om erstatningsansvar for skadegørende handlinger udenfor kon-traktsforhold er opfyldt, *i stedet* kan kræve erstatning efter disse. Her-ved stilles tingens ejer gunstigere end efter § 44, stk 1, idet ansvaret ikke er betinget af »nyttens«. Måske kan tingens ejer også ved afbetalingskøb under ejendomsforbehold kræve erstatning ud fra dette synspunkt fx for den skade, som den umyndige forsætlig eller uagtsomt har tilføjet tingen. Men betragtningen fører ikke til, at den umyndige skal betale erstatning for slid og for tab, som lides som følge af, at tingen nu kun kan sælges som brugt.

Den mindreårige, som uden at betale lejen forud har lejet noget porcellæn til brug for et selskab, slipper derfor ikke for erstatningsan-svar, såfremt porcellænet bliver ødelagt ved, at den mindreårige under selskabet i animeret stemning lader alt porcelænet gå ud af vinduet og ned på fliserne. Her vil nyttesynspunktet føre til, at han ikke skal betale erstatning, almindelige regler om erstatningsansvar udenfor kontrakt-forhold til, at han skal erstatte porcelænets værdi. Da det vil føre til ubillige resultater, om man i sådanne tilfælde skal træffe afgørelsen alene efter § 44, stk 1, har det, jfr herved navnlig Ussing i UfR 1923 B s

134-35, været herskende lære, at ejeren i et sådant tilfælde *kan vælge at kræve erstatning på et andet grundlag*, nemlig efter reglerne om skadegørende handlinger udenfor kontraktsforhold. Som begrundelse herfor kan man henvise til, at § 44, stk 1, nærmest er udformet med henblik på fortærbare ting, jfr »... i det omfang, hvori det modtagne er *brugt* til...«, og til, at reglen i DL 5-3-10, der gjaldt tidligere, efter sin ordlyd ikke omfattede tilfælde af leje, lån til brug og depositum regulare.

I den tidligere flere gange berørte dom i UfR 1933 s 792, stejlepladsdommen, blev der ikke taget stilling til problemet, skønt det antagelig har været fremme under sagen. Det blev nemlig fastslået, at der ikke var tale om uagtsomt forhold, men om hændelig skade på det af den mindreårige af gæsten uden værgens samtykke lånte automobil. Efter de i dommen beskrevne omstændigheder var det nok så som så med hændeligheden, men ved at henhøre tilfældet under det hændelige undgik landsretten at tage stilling til spørgsmålet, om myndighedslovens § 44, stk 1, ved lån til brug kan suppleres med reglerne om erstatningsansvar for skadegørende handlinger udenfor kontraktsforhold. Det vil § 44, stk 1, sikkert blive i de tilfælde, hvor den umyndige har handlet med forsæt eller udvist grov uagtsomhed, og hvor den lejede, lånte eller deponerede ting som følge heraf har lidt skade. I princippet må det samme gælde i tilfælde af simpel uagtsomhed, men dommen i stejlepladssagen kan måske tages som udtryk for en vis uvilje fra domstolens side imod at drage alle konsekvenser af standpunktet.

b) Urigtige anbringender om hjemmelen og strafbart forhold.

Har den umyndige ved *urigtige anbringender om sin hjemmel* til at træffe en aftale *forledet* den anden part til at slutte denne fx ved salg af et arvet maleri at oplyse, at det er købt for selverhvervede midler, eller ved køb af en knallert at fortælle, at han har værgens tilladelse til købet, *kan* det, uanset om nogen opfyldelse af aftalen har fundet sted, i det omfang, hvori det findes billigt, pålægges ham at erstatte det tab, som aftalen har medført, § 44, stk 2, punktum 1. Den handlende kan således heller ikke i dette tilfælde kræve at få sin handelsfortjeneste hjem, men kan højst få tilkendt negativ kontraktsinteresse. Når tabet skal udmåles, er det muligt, at domstolene her vil gå noget op over indkøbsprisen og således fx tage et vist hensyn til andel i handelsomkostninger. Der findes ikke trykte afgørelser om problemet. Har den umyndige givet sig ud for en anden, end han er, omfattes tilfældet ikke af § 44, stk 2, punktum 1.

Har den umyndige ved aftalens indgåelse *gjort sig skyldig i strafbart* forhold fx forfalsket den foreviste dåbsattest eller skrevet værgens navn efter på købekontrakten, påhviler der ham efter § 44, stk 2, punk-

tum 2, »erstatningspligt efter lovgivningens almindelige regler«. Han skal i så fald erstatte det tab, som aftalen har medført. I dette særlige tilfælde kan den handlende måske få tilkendt opfyldelsesinteresse. Jfr i denne retning Højesterets dom i UfR 1926 s 233, hvor det strafbare forhold dog var begået før myndighedslovens ikrafttræden.

§ 10. Lavværgemål

Hvis det af hensyn til en persons uerfarenhed i økonomiske anliggender eller på grund af mangler ved hans legemlige eller sjælelige tilstand er påkrævet, kan han efter egen begæring sættes under lavværgemål. Den, der er sat under lavværgemål, kan kun i forbindelse med sin lavværge råde over sin formue og forpligte sig ved retshandler, dog træffer han selv bestemmelse om indgåelse og ophævelse af aftale om tjeneste eller andet personligt arbejde, jfr myndighedslovens §§ 54-55.

Lavværgemålet har længe været på retur. Der er næppe mere end ca 50 personer, der hvert år bliver sat under lavværgemål, og det samlede antal lavværgede andrager næppe over ca 1.000. Det hær i de fleste tilfælde drejet sig om en enke, der efter mandens død skal overtage ansvaret for en forretning eller for administrationen af en betydelig formue, og som ønsker bistand hertil fra en mere kyndig. Det kan også for en sådan enke være praktisk med en lavværge, der kan sige nej til de anmodninger fra børn, andre slægtninge, bekendte og ansatte om lån, som hun kan komme ud for. Undertiden har manden i sit testamente tilrådt sin eventuelle enke at lade sig sætte under lavværgemål, og af og til er enken så fornuftig at rette sig efter hans råd.

Den lavværgedes formue er undergivet samadministration af lavværgen og den lavværgede, og denne samadministration omfatter ikke blot fast ejendom, forretning og lignende, men også obligationer, aktier, pantebreve og kontante midler. Da der skal være to til at træffe beslutninger, og der således er en gensidig kontrol, har man fritaget denne administration for tilsyn fra pupilautoriteternes side og for overholdelse af de særlige regler, der gælder om anbringelsen af umyndiges midler.

Hvis lavværgen og den lavværgede er enige derom, kan de således på egen hånd købe en fast ejendom til den lavværgede eller sælge eller pantsætte en den lavværgede tilhørende fast ejendom. Der skal ikke indhentes samtykke fra overøvrigheden, og der skal ikke aflægges regnskab til Overformynderiet. De kan også, når de er enige derom, indgå en den lavværgede forpligtende kaution. § 48 gælder ikke ved lavværgemål.

Har den lavværgede på egen hånd indgået en aftale, som han ikke har haft hjemmel til at træffe, finder reglerne i §§ 43-44 tilsvarende

anvendelse, forudsat at den påbudte tinglysning om lavværgemålet har fundet sted. De ledende domme om § 44, stk 1, vedrører netop en lavværget.

Det er en konsekvens af sambestyrelsesprincippet, at værdipapirer må deponeres i boks eller indlægges på receptpisse på en sådan måde, at de er under lavværgens kontrol, og at kontante midler, når der er tale om større beløb, må indsættes på bank- eller sparekassekonto således, at der kun kan hæves med lavværgens samtykke. Men da lavværgeren og den lavværgede faktisk ikke er de siamesiske tvillinger, som sambestyrelse forudsætter, må en del ordnes ved, at lavværgeren giver den lavværgede særlig fuldmagt til at optræde i visse anliggender eller omvendt. En generalfuldmagt fra den lavværgede fritager ikke lavværgeren for det ansvar, som han har efter myndighedslovens § 53, jfr den tidligere omtalte osteløbesag i UfR 1933 s 628 H, der netop vedrørte en lavværget.

Kan lavværgeren og den lavværgede ikke enes, er der som regel ikke andet at gøre for lavværgeren end at bede sig fritaget for hvervet. Cfr UfR 1941 s 66 H, hvor lavværgeren forsøgte at få den lavværgede umyndiggjort.

Af myndighedslovens § 56 fremgår det, hvilke bestemmelser i myndighedsloven der finder tilsvarende anvendelse ved lavværgemål og med en sikker modsætningsslutning, hvilke bestemmelser der ikke finder tilsvarende anvendelse. Reglen i § 49, jfr § 41 om tilladelse for en umyndiggjort til at drive en næring eller anden virksomhed, der, efter at den er blevet begrænset til umyndiggjorte, næppe vil få nogen praktisk betydning, hører ikke til de bestemmelser, der er blevet overført. Det ville også efter begrundelsen for lavværgemålet være ulogisk. Det er typisk den lavværgedes mangel på forstand på økonomiske anliggender, der motiverer lavværgemålet.

§ 11. *Børns erstatningsansvar for skadegørende handlinger*

Der er ikke givet særlige regler om umyndiges erstatningsansvar for skadegørende handlinger udenfor kontraktsforhold. Har en 17-årig dreng eller en umyndiggjort åndssvag ved uforsvarlig cyklekørsel kørt en fodgænger ned, skal afgørelsen om, hvorvidt der skal betales erstatning, træffes efter de samme regler som i det tilfælde, at fodgængerens var blevet kørt ned af en voksen sjælsund person. For denne mindreåriges vedkommende er der slet ingen mulighed for at lempe ansvaret. For den åndssvages vedkommende er der efter § 64 mulighed for at lempe ansvaret, hvis han manglede evnen til at handle fornuftmæssigt, men denne mulighed foreligger, selvom den åndssvage ikke er umyndiggjort. Reglen i § 64 er ikke sat i relation til umyndiggjorte, så lidt

som reglen i § 63 er sat i relation til mindreårige. Det fremgår klart af bestemmelseernes indhold og af deres placering i lovens slutning. Når kapiteloverskriften angiver området som »Om umyndiges ... erstatningsansvar«, foreligger der en lapsus. Der skulle have stået »Om børns ... erstatningsansvar«.

Da man overvejede indholdet af § 63, var det oprindelig meningen, at der skulle gives domstolene adgang til at pålægge børn under 15 år erstatningsansvar efter culpa-reglen efter et skøn over, hvad der efter de i andet punktum opregnede hensyn skønnes billigt. Og det er muligt, at bestemmelsen engang bliver ændret, så den får dette indhold. Den har det imidlertid ikke. Under forhandlingerne på rigsdagen blev der lavet om på bestemmelsen. Udgangspunktet er de almindelige regler om erstatningsansvar. Det særlige er, at domstolene kan lempe ansvaret efter billighed. »Barn under 15 år er erstatningspligtigt for skadegørende handlinger efter samme regler som personer over denne alder.« Ung alder er ikke en ansvarsfrihedsgrund, når der er tale om erstatningsansvar, men kun en lempelsesgrund. Når man karakteriserer reglen i § 63 som en billighedsregel, må det derfor tilføjes, at den ikke er en regel om, at der kan pålægges ansvar efter billighed, men en regel om, at ansvar kan lempes efter billighed.

Da man udformede reglen i § 63, gik man ud fra, at den kun havde relation til erstatningsansvaret udenfor kontraktsforhold efter culpa-reglen. Formuleringen har dog ikke givet klart udtryk for denne begrænsning. Men når indholdet af første punktum kun er, at ung alder ikke er en ansvarsfrihedsgrund, kan man i og for sig lade dette punktum omfatte også ansvaret uden culpa udenfor kontraktsforhold og kontraktsansvaret. Det betyder jo blot, at der heller ikke gælder noget særligt om dette ansvar i relation til børn under 15 år. De gribes af de samme regler som personer over 15 år. Den godsejer på 7 år, der på sin fødselsdag kort før forældrenes død fik en abe som gave, ifalder erstatningsansvar, hvis aben bider en af hans legekammerater, selvom aben indtil da har været yderst skikkelig, og man derfor ikke kan bebrejde nogen, hvad der er sket, ud over forældrene, som kunne have ladet være med at give ham en abe som fødselsdagsgave. Ansvar for aber er et ansvar uden culpa, jfr grundsætningen i DL 6-10-4. Den mindreårige godsejer ifalder også erstatningsansvar, hvis en landarbejder under udførelse af sit arbejde fx kører ind i naboens mejetærsker og har kørt uforsvarligt, for efter DL 3-19-2 hæfter husbonden for, »hvad derudj forseis« af tjenere, selvom der ikke kan bebrejdes husbonden noget, og også en 7-årig godsejer er husbond i DL's forstand. Han ifalder endelig erstatningsansvar i kontraktsforhold efter de almindelige regler, hvis en af værgen på hans vegne indgået kontrakt misligholdes.

Den i motiverne indeholdte forudsætning om, at lempelsesreglen i § 63 ikke kan bruges til at lempe erstatningsansvar udenfor kontraktsforhold uden culpa eller til at lempe kontraktsansvar, vil have betydelig vægt, hvis spørgsmålet engang bliver rejst overfor domstolene. Det synes endnu aldrig at have været rejst, og dette må man nok fortolke derhen, at der ikke er mange, der tror på muligheden af at få domstolene til at anvende lempelsesreglen i disse tilfælde.

Har et barn under 15 år begået en skadegørende handling, må der, før der kan blive spørgsmål om at anvende lempelsesreglen, tages stilling til, om der overhovedet påhviler barnet noget ansvar efter culpa-reglen. Culpareglen er en elastisk regel, en såkaldt »retlig standard«, der overlader meget til dommerskønnet, og den er ikke let at sammenfatte i få ord. Med tilnærmelse kan den udtrykkes således, at den, der ved uforsvarlig adfærd har tilføjet en anden et formuetab, er forpligtet til at erstatte tabet, såfremt skadeforvoldelsen kan tilregnes ham som forsætlig eller uagtsom. Skadevolderen har handlet forsætligt, hvis han har tilføjet skaden med vilje, eller han dog ved handlingens foretagelse indså, at der var en meget stor sandsynlighed for skadens indtræden. Han har handlet uagtsomt, hvis han ved handlingens foretagelse har tilsidesat normal agtpågivenhed. Dette normalmål er dog ikke en prokrustesseng. Når handlingen er begået af et barn, vurderes situationen ikke ud fra samme synspunkt, som når handlingen er begået af en voksen. Der kræves ikke den samme viden og omtanke af et barn som af en voksen. Der er kun handlet uagtsomt, hvis barnet ikke har udvist den agtpågivenhed, som man kan forvente og kræve af et barn på dette alderstrin.

Børn under 15 år har således en dobbelt chance for at slippe for at blive draget til ansvar, når der kræves erstatning af dem under påberåbelse af culpa-reglen. De slipper, når der ikke er handlet med tilsidesættelse af den agtpågivenhed, som et barn på dette alderstrin normalt ville udvise. Og de kan desuden slippe, når domstolene vil anvende lempelsesreglen i § 63, punktum 2.

Kravet om, at barnet skal have handlet med tilsidesættelse af den for børn på dette alderstrin normale agtpågivenhed, udelukker ansvar mod meget små børn. Løber et barn på 3-4 år fra fortovet ud på en stærkt trafikeret gade eller vej, og forårsager det herved en trafikulykke, kan det ikke dømmes til at betale erstatning. Men det er da altid et spørgsmål, om skadelidte ikke kan forlange erstatning af forældrene eller en af forældrene, fordi de har forsømt at føre fornødent opsyn med barnet.

Efter sagens natur har forældre pligt til at holde øje med, hvad små børn foretager sig, og de kan dømmes til at betale erstatning, dersom de

undlader at opfylde denne pligt. I UfR 1944 s 392 var der tale om et barn på knap 4 år, der løb ud på Roskildevej efter et hjul og forvoldte en ulykke. Barnet blev frifundet, men faderen blev dømt, fordi han ved at have ladet en så lille dreng færdes i nærheden af en stærkt trafikeret landevej uden opsyn havde forsømt sin tilsynspligt. UfR 1951 s 894 drejede sig om to små piger på $2\frac{3}{4}$ og 3 år, som i tankeløshed havde taget livet af over 100 kyllinger i et hønsehus. Børnene blev frifundet, men da forældrene til det ene barn havde ladet det mangle på tilsyn, blev faderen dømt til at betale erstatning, dog under dissens.

Endelig er der sagen i UfR 1970 s 864, hvor en 12-års dreng med en luftbøsse, som var ladet med et stykke kartoffel, skød i retning af en anden dreng og ramte ham i øjet, som blev svært beskadiget. Drengen og hans fader blev dømt til in solidum at betale 10.000 kr i erstatning. For drengens vedkommende var begrundelsen, at han havde handlet uagtsomt. For faderens vedkommende var begrundelsen den samme: manglende tilsyn. Han havde ikke sørget godt nok for, at sønnen ikke kunne få fat i luftbøssen, og skønt han havde sørget for, at sønnen ikke kunne få fat i de pile, som normalt blev brugt ved skydningen, så var det efter landsrettens opfattelse ikke nok til at fritage ham for medansvar. Luftbøssen stod i et uaflåst klædeskab. Der var ikke tegnet ansvarsforsikring.

I de fleste af de tilfælde, hvor der har været anlagt sag mod forældre med påstand om erstatning på grund af manglende tilsyn, er resultatet blevet frifindelse, jfr Jørgen Trolle Risiko og Skyld i erstatningspraksis, 2 udg, 1969, s 313 med note 15. Man skal dog være forsigtig med herfra at drage slutninger om, at der ikke er meget hold i sætningen om, at forældre kan drages til ansvar for børns skadegørende handlinger, når de har ladet det skorte på tilsyn. Forholdet er vel simpelthen dette, at de forsikringsselskaber, som tegner ansvarsforsikring, ikke lader det komme til retssag, hvis det er klart, at enten bliver barnet dømt, eller også bliver forældrene eller en af forældrene dømt for at have ladet det mangle på tilsyn, som det var tilfældet i UfR 1944 s 392, 1951 s 894 og 1970 s 864. De erstatter derfor uden videre skaden.

Der er i det sidste halve århundrede afsagt mange domme om børns erstatningsansvar for skadegørende handlinger, og det beror navnlig på, at det er blevet så almindeligt, at der tegnes ansvarsforsikring. Forsikringsselskaberne har derfor været nødsaget til at tage en del sager for at få klarlagt, hvorledes domstolene ville praktisere reglerne om erstatningsansvar for børn, efter at der var blevet udformet en lovregel i myndighedslovens § 63, og selskaberne må også til stadighed afvise visse helt ubegrundede krav. Hændelige skader skal der jo ikke betales erstatning for.

De fleste sager om børns ansvar drejer sig om skade tilføjet andre under leg eller under deres færdsel på gade og vej. Her kan man vel nok ud fra de trufne afgørelser sige, at det er undtagelsen, at der pålægges et barn under ca 5 år ansvar for skadegørende handlinger udenfor kontraktsforhold. Se fx frifindelsen i UfR 1963 s 206, hvor en 5-års dreng var blevet fristet over evne af et borehul i jorden, som arbejdere ved en artesisk boring glemte at dække til, da de forlod boringen, og »kom til« at skubbe en stor sten ned i borehullet. Men dommen i UfR 1941 s 1054 H er dog et eksempel på, at der er pålagt en pige på 4 1/2 år ansvar for skade tilføjet en legekammerat ved stenkast. Sagen er afgjort med dissens (7-2).

Hvad der kan slutes fra de afsagte domme, er ofte et spørgsmål. Den omstændighed, at en 5-års dreng blev frifundet for ansvar for at have skubbet en sten ned i en boring, siger jo intet om, at ikke også en 6-års dreng, en 7-års dreng osv ville være blevet frifundet. Se fx UfR 1966 s 767, hvor to børn på 7 og 8 år var løbet ind på en minkfarm og havde givet sig til at fodre minkene med bark og græs og havde pirket til dyrene med barkstrimler. Mink er meget nervøse dyr - hvad børnene ikke kunne vide -, og resultatet blev, at et større antal hvalpe døde bla som følge af, at moderdyrene ihjelbed hvalpene. Børnene blev frifundet.

Området for hændelig skade under børns leg er og må være ret stort. Se fx frifindelserne i UfR 1951 s 77, 566, 694, 1952 s 769, 1953 s 11, 1957 s 96 og 100, alle H.

Ved vurderingen af skade tilføjet under børns leg må der tages hensyn til, at børns og især drenges leg ofte er ret voldsom og resulterer i, at en deltager i legen får revet sin skjorte eller sine bukser itu af en anden eller får et blåt øje eller får slået et par mælketænder ud, uden at der i den anledning kan rejses krav om erstatning. Selv ved et spil som cricket er der en vis risiko for skade. Den 11-årige dreng, som spiller med på skolens crickethold og er ved gærdet, er klar over, at der ved al hård skruet bowling er en risiko for at få et venstre ben, der ikke er beskyttet af benskinne, og i værste fald et øje beskadiget. Den hårde skruerbowler følger imidlertid kun spillets regler. Var det tennis, som den 11-årige spillede, må han, hvis han bruger briller, regne med risikoen for en hård returnering, der rammer hans briller og i værste fald læderer øjet. I begge tilfælde har drengen samtykket i under spillet at løbe en vis risiko, og han kan i almindelighed ikke gennemføre et erstatningskrav mod en bowler eller modspiller. Jfr Trolle I c s 258 ff om skade tilføjet under sport.

Om domspraksis om børns erstatningsansvar henvises deri interesserede yderligere til Gomards artikel Børns erstatningsansvar i Forsik-

ring og Videnskab for 1968 og til nævnte bog af Jørgen Trolle samt til forskellige artikler i forsikringsfaglige tidsskrifter. Det er et emne, som især interesserer forsikringsjurister.

Dersom betingelserne for at pålægge barnet erstatningsansvar skønnes opfyldt, åbner § 63, punktum 2, domstolene adgang til at nedsætte erstatningen eller endog lade den helt bortfalde »for så vidt det findes billigt på grund af manglende udvikling hos barnet, handlingens beskaffenhed og omstændighederne iøvrigt, derunder navnlig forholdet mellem den skadegørende og den skadelidendes evne til at bære tabet og udsigten til, at skaden kan fås godtgjort hos andre«.

Den omstændighed, der hyppigst udelukker lempelse af erstatningsansvaret, er, at det skadevoldende barn er dækket af en af dets forældre tegnet familieansvarsforsikring eller af en anden ansvarsforsikring. Når skadevolderen har krav på at få erstatningen dækket af et forsikringsselskab, taler hensynet til hans økonomiske forhold ikke for lempelse. Domspraksis herom har længe ligget fast. Det betyder dog ikke, at domstolene uden videre dømmer barnet, når det er oplyst, at det er dækket af ansvarsforsikring. Der kan blive tale om frifindelse med den begrundelse, at der efter culpa-reglen slet ikke er pådraget ansvar, se fx UfR 1963 s 303 H og 862. Men bliver der statueret ansvar efter culpa-reglen, vil den omstændighed, at barnet er dækket af ansvarsforsikring, normalt udelukke lempelse. Lempelse er endvidere udelukket, hvis det skadevoldende barn har formue af betydning, og den vil ikke let finde sted, hvis skadevolderen er over en vis alder og har handlet forsætligt eller groft uagtsomt.

Bortset herfra et domstolene ret tilbøjelige til at benytte beføjelsen til at lempe ansvaret. De hyppigst forekommende grunde er, at skadelidtes tab er dækket af en forsikring, at der er en voksen medskadevolder, som er ansvarlig for skaden, at forældre ved krav fremsat mod forholdsvis små børn er ansvarlige, fordi de har ladet det skorte på tilsyn, og endelig, at der fra barnets side kun er udvist en ringe uagtsomhed.

Der kan endelig blive tale om at anvende lempelsesgrundsætningen på en særlig måde i »egen skyld« tilfælde. Har en cyklist kørt uforsvarligt og kørt en fodgænger ned, hvorved der er tilføjet ham en skade på 9.000 kr, og har også fodgængerens udvist nogen uforsigtighed, får han ikke fuld erstatning. Skaden fordeles efter forholdet mellem den på begge sider udviste skyld, den såkaldte fordelingsregel. Skønnes fodgængerens at have 1/3 af skylden, tilkendes der ham kun 6.000 kr i erstatning. Er fodgængerens et barn på ca 5 år, kan grundsætningen i § 63 anvendes på den måde, at der, når forholdene taler derfor, fx fordi skadevolderen har ansvarsforsikret, ses bort fra den af barnet udviste uagtsomhed og tilkendes det fuld erstatning eller 9.000 kr. Bestemmel-

sen bliver i så fald anvendt udenfor sit direkte område, hvad man kan udtrykke således, at den anvendes analogt. Se fx UfR 1968 s 236 H (6-1) med kommentar i 1968 B s 337.

§ 12. *Sindssyges og åndssvages aftaler og skadegørende handlinger*

En gårdejer har vrangforestillinger, der bla vedrører hans ejendom. Han tror, at den er gennemtrængt af svovl, som han støder på både i markerne, i bygningerne, i besætningen, ja endog i sin egen krop. Han tror også, at han bliver pint af djævle, og at der er nogen, der vil myrde ham. Da han vil af med svovlet, træffer han forskellige foranstaltninger. Han pløjer en del af den udyrkede jord op, river nogle udhuse ned, borer huller i jorden og i døre og skifter kreaturer ud. Til sidst bliver han træt af ejendommen og bortforpagter den til en mand uden at fortælle ham noget om svovlet. Forpagteren havde derfor ikke grund til at nære mistanke om, at gårdejeren var sindssyg. Vilklarene var ikke usædvanlige.

3 1/2 år senere dør gårdejeren, og hans bo søger forpagtningskontrakten erklæret ugyldig, fordi han ved kontraktens indgåelse var sindssyg. Der afgives lægeerklæringer om, at gårdejeren var sindssyg, og det vil forpagteren ikke bestride, at han var. Det, som forpagteren påberåber sig til støtte for, at kontrakten er gyldigt indgået, er, at gårdejeren under forhandlingerne opførte sig normalt, og hans advokat fremlægger under retssagen som bevis herfor 5 breve fra gårdejeren til den advokat, som medvirkede ved udarbejdelsen af forpagtningskontrakten, alle med et meningsfyldt indhold. Gennem vidneforklaringer oplyses det, at gårdejeren ofte handlede om kreaturer på markeder, og at der absolut ikke var noget om, at han kunne tages ved næsen. Han drev sin gård på fornuftig måde, når man ser bort fra den fikse idé med svovlet.

Den engelske dommer, som skulle tage stilling til dette retstilfælde, henskød til juryens afgørelse, om gårdejeren ved kontraktens indgåelse havde været inhabil, og juryen kom hurtigt til det resultat, at det havde han ikke været. Kontrakten blev derfor ikke erklæret ugyldig. Sagen blev derefter indbragt for Appelretten, og den fandt ikke anledning til at tillade ny sag med det formål at søge juryens afgørelse omstødt, jfr *Jenkins v Morris* i *Law Reports* (1880) 14 Ch D 674 CA. Denne afgørelse er, som man kan se hos Halsbury *The Laws of England*, 3 udg, bd 29, 1960, s 405, med supplementet stadig for engelsk rets vedkommen- de et ledende retstilfælde på aftalerettens område.

Forudsætningsvis, se navnlig s 679-81, satte dommerne sig i denne som i andre sager ud over en lære om *fornuftens eller sindets totalitet*

eller udelelighed, som blev udviklet i første halvdel af det 19 århundrede af førende franske psykiatere og derefter, som så meget andet af det, som disse udviklede, accepteret af mange psykiatere i andre europæiske lande. Denne lære går ud på, at sindssygdom og åndssvaghed præger hele personens bevidsthedsliv, og at det ikke lader sig gøre at udskille visse dispositioner som upåvirkede af sindslidelsen. Det skal være i strid med erfaringen, at en del af bevidsthedslivet kan være fornuftpræget, en del præget af sindslidelse. »Fornuften er en og den samme«, og »fornuften er udelelig«, skrev den franske jurist Troplong ved midten af det 19 århundrede.

Det er nu ikke blot i England, at jurister har taget afstand fra læren om fornuftens udelelighed. Det har jurister også gjort i Danmark. Konsekvent gennemført fører læren til, at enhver af en som sindssyg eller åndssvag rubriceret person indgået aftale eller oprettet testamentarisk disposition kan erklæres ugyldig. Dette resultat kan jurister acceptere, så længe sindslidelsen, der skal have denne vidtgående virkning, beskrives som »raseri« og »galskab« svarende til romerrettens »furor« og »dementia«. Kredsen af personer er da lille, og sindslidelsen kan som regel iagttages også af lægmænd. Sagen ligger anderledes, når man giver sig til kraftigt at udvide personkredsen, og det er det, som psykiatere har gjort fra Esquirol. Efter en skønsmæssig opgørelse, der blev foretaget for ca 30 år siden, vil før eller senere ca 3½% af den danske befolkning blive ramt af en psykose, og hertil kommer de åndssvage.

I dansk retspraksis havde man allerede nogle år før myndighedslovens gennemførelse som i engelsk praksis taget klart afstand fra de overdrivelser, som læren om fornuftens udelelighed er udtryk for, og fra det postulat, som den hviler på. Der skal kun henvises til Højesterets afgørelse i Kurschsagen fra 1918, hvor Højesteret opretholdt en testamentarisk disposition af en person, som ved testamentets oprettelse uden tvivl var sindssyg, idet det drejede sig om lidelsen syfilitisk psykose, ud fra den betragtning, at det ikke var bevist, at testator havde været ude af stand til at skønne over betydningen af de af ham trufne testamentariske dispositioner. De gik ud på, at størstedelen af testators efterladte formue skulle gå til et mindelegat for forældrene. Jfr UfR 1918 s 203 og Arveret s 65.

Ved myndighedslovens gennemførelse i 1922 blev der, ligeledes på indirekte måde, taget afstand fra læren om fornuftens udelelighed, og det blev der også i 1963 ved arvelovens gennemførelse. Myndighedslovens § 65 går ikke ud på, at enhver formueretlig aftale indgået af en person, der er sindssyg, åndssvag, forbigående sindsforvirret eller i lignende tilstand, kan erklæres ugyldig. Det væsentlige er, om perso-

nen ved aftalens indgåelse på grund af sindslidelsen »manglede evnen til at handle fornuftmæssigt«.

Det, som bliver afgørende, når der skal tages stilling til, om en aftale om salg af gården, som er indgået af en gårdejer, der af og til hører stemmer og ser elefanter og tror, at vægge vælter og desuden har nogle fikse idéer om politiske og religiøse forhold, er gyldig eller ugyldig, er derfor ikke, at der foreligger erklæringer fra psykiatrisk sagkyndige fx om, at han led af alkoholisk psykose ved aftalens indgåelse, men *om sindslidelsen har sat sit præg på aftalen*. Det kan meget vel ske, at domstolene efter samtlige sagens oplysninger fastslår, at gårdejeren ved salget var i stand til i denne relation at handle fornuftmæssigt, og at salget derfor efter § 65 er gyldigt. Det kan fx være oplyst, at gårdejeren er en dreven handelsmand, der har fået en høj pris for gården og en stor udbetaling og gode vilkår for den sælgerprioritet, som han må lade forblive indestående i ejendommen, og at hans beslutning om salg har været velovervejet, fx fordi han er ved at blive gammel og har svært ved at drive gården. I så fald vil handlen blive opretholdt med den begrundelse, at gårdejeren ved aftalens indgåelse ikke manglede evnen til at handle fornuftmæssigt.

Som § 65 er udformet, har man ikke brug for de betragtninger om »lucida intervalla«, »lyse øjeblikke«, som før lovens vedtagelse kunne fremføres af en gårdkøber, som ville forhindre, at salget blev erklæret ugyldigt på grund af sælgers sindssygdom. Læren om lyse øjeblikke er klassisk og har tidligere spillet en vis rolle, og det gør den tilsyneladende stadig i engelsk praksis, jfr herved Halsbury l c s 405, 408-09 med citat af afgørelser bla fra 1603 og 1804. I dansk ret har man ikke længere brug for læren. Hvis dommere finder, at der efter alt foreliggende ikke er grund til at erklære en formueretlig aftale, som en sindssyg har indgået, ugyldig, behøver de ikke at komme ind på, om den blev indgået i et »lyst øjeblik«. De kan begrunde afgørelsen med henvisning til, at den sindssyge ved aftalens indgåelse ikke manglede evnen til at handle fornuftmæssigt. Mange psykiatere forkaster læren om lyse øjeblikke.

Der kan i UfR findes en del eksempler på, at domstolene som gyldige har opretholdt formueretlige aftaler indgået af personer, der ved aftalens indgåelse ifølge psykiatrisk vurdering var sindssyge og således i god overensstemmelse med indholdet af § 65 har sat sig ud over læren om fornuftens udelelighed. I UfR 1925 s 896 fandt Østre Landsret det således ikke godtgjort, at en ældre kvinde, som havde solgt sit hus, ved aftalens indgåelse ikke havde handlet fornuftmæssigt, og hun blev derfor dømt til at udstede skøde. Der forelå erklæring fra en fungerende overlæge ved Sct Hans Hospital om, at hun var sindssyg ved aftalens

indgåelse på grund af en organisk hjernesygdom, der måtte betragtes som uhelbredelig. I UfR 1941 s 1093 dømte Højesteret en hotelejer til at vedstå et salg af hotellet, skønt der forelå en af en psykiatrisk sagkyndig afgivet erklæring om, at hotelejeren led af dementia alcoholica, medens der, skønt han havde en syfilitisk rygmarvslidelse, ikke var sikre tegn på dementia paralytica. Erklæringen var tiltrådt af Retslægerådet, der tilføjede, at lidelsen havde medført en sådan svækkelse af hans åndsevner, at han havde været ude af stand til at handle fornuftmæssigt. Desuagtet dømte såvel Østre Landsret som Højesteret til opfyldelse ud fra den betragtning, at det ikke var bevist, at han manglede evnen til at handle fornuftmæssigt.

Andre tilfælde, hvor der ikke er blevet statueret ugyldighed, er UfR 1924 s 177 (Korsakoffpsykose, en alkoholisk psykose, brød ud, men to dage efter aftalens indgåelse); 1926 s 5 H (sælgeren måske manio-depressiv, men manglede ikke evnen til at handle fornuftmæssigt); 1928 s 392 (lægeerklæringen alt for upræcis, vistnok kun tale om små karbrist i hjernen); 1929 s 1046 H (hjerneblødning *efter* forpligtelsens overtagelse; en for ubestemt erklæring fra psykiatrisk sagkyndig om tilstanden før); 1946 s 330 H (intet bevis for sindssygdom; ikke godtgjort manglende evne til at handle fornuftmæssigt); 1959 s 303 H (narkoman; Retslægerådet kunne ikke afgive sikker udtalelse om sagsøgtets psykiske tilstand); 1966 s 199 (80-årig alderdomssvækket; måske arteriosclerotisk eller senil psykose; Retslægerådet anså det ikke for udelukket, at han havde haft evnen til at handle fornuftmæssigt); 1966 s 398 H (medicinmisbrug, køb af sportsautomobil, ej bevis for manglende evne til at handle fornuftmæssigt); 1967 s 329 H (78-årig kvindes ejendomshandel; ej bevis for senil psykose).

Den første betingelse for, at en formueretlig aftale kan erklæres ugyldig i medfør af § 65, går således ud på, at der foreligger bevis for, at den pågældende *på tidspunktet for aftalens indgåelse* var sindssyg eller åndssvag eller forbigående sindsforvirret eller i en lignende tilstand, og herom må der som regel foreligge erklæring eller erklæringer fra psykiatrisk sagkyndige. En erklæring, der kun går ud på, at den pågældende var alderdomssvækket, konfus, neurotiker, på sinkestadiet osv, er ikke tilstrækkelig. Den anden betingelse er, at den pågældende ved aftalens indgåelse af denne grund manglede evnen til at handle fornuftmæssigt. Skønnes dette at have været tilfældet, er aftalen ugyldig, når den anfægtes. Der bruges vel ikke ordet »ugyldig«, men det siges, at aftalen »ikke er bindende for ham«. Men da der efter det følgende *ikke kan blive tale om at tilkende medkontrahenten en erstatning svarende til opfyldelsesinteresse*, men højst om erstatning for det tab, som aftalen har medført=negativ kontraktsinteresse, er aftalen ugyldig. Efter

den terminologi, der bruges i teorien, er en ugyldig aftale en aftale, der ikke forpligter til opfyldelse efter sit umiddelbare indhold og heller ikke forpligter til betaling af opfyldelsesinteresse.

Virkningerne af ugyldigheden går efter § 65 ud på, at hver af parterne skal tilbagelevere, hvad han har modtaget, og hvis tilbagelevering ikke kan ske, erstatte dets værdi. Den, som manglede evnen til at handle fornuftmæssigt, er dog kun forpligtet til at yde sådan erstatning i det omfang, hvori det modtagne er brugt til passende underhold for ham eller i øvrigt skønnes at være kommet ham til nytte, jfr herved § 44, stk 1. Var den anden part i god tro, kan der, uanset om nogen opfyldelse af aftalen har fundet sted, i det omfang, hvori det findes billigt, tillægges ham erstatning for det tab, som aftalen har medført, § 65, stk 2. Denne regel er formuleret noget anderledes end § 44, stk 2, hvis principper ikke lader sig overføre uden videre på personer, der mangler evnen til at handle fornuftmæssigt.

Som eksempel på, at en aftale er erklæret ugyldig med støtte i § 65, kan nævnes UfR 1936 s 197 om den 21½-årige snedkervend, der havde arvet en forholdsvis beskeden sum penge efter sin fader. Før arven var kommet til udbetaling, købte han ved slutseddel og uden udbetaling villa på Strandvejen (Tårnbæk). Han opfyldte ikke aftalen og blev kort tid derefter indlagt på Rigshospitalets psykiatriske klinik. Der blev under den retssag, som sælgeren derefter anlagde imod ham, afgivet erklæring af en kyndig psykiater om, at han ved aftalens indgåelse var sindssyg, og at der vistnok var tale om skizofreni. Denne snedkervend havde yderligere, skønt han ikke var student, købt teologiske værker i stor stil for at give sig til at studere teologi, og endelig havde han været på nippet til at købe en ejendom i Charlottenlund. Han blev efter købet af Strandvejsvillaen umyndiggjort i såvel formueretlig som i personlig henseende.

Sælgerens sagfører krævede snedkervenden - der havde givet sig ud for at være snedkermester - dømt til at opfylde handelen ved at tage skøde og betale som aftalt. Subsidiært krævede han dom til opfyldelsesinteresse, gjort op til et nærmere angivet beløb. Mest subsidiært krævedes der erstatning efter rettens skøn. Landsretten fulgte den mest subsidiære påstand og tilkendte efter § 65, stk 2, et beløb, der kun var en brøkdel af det som opfyldelsesinteresse angivne beløb. Landsretten antog, at sælgers repræsentant under forhandlingerne ikke havde været klar over, at snedkervenden led af skizofreni eller en anden form for sindssygdom.

God tro hos medkontrahenten er således ikke nok til, at aftalen bliver bindende. Hvis det, som i denne sag, må antages, at der var tale om manglende evne til at handle fornuftmæssigt, er der tale om en

indsigelse, der også kan gøres gældende imod en godtroende medkontrahent. Det fremgår i og for sig af § 65, stk 1, og det kan ses med sikkerhed af § 65, stk 2. Virkningerne af, at medkontrahenten var i god tro, bliver jo efter § 65, stk 2, ikke, at han kan få opfyldelsesinteresse tilkendt. Der kan kun tillægges erstatning for det tab, som aftalen har medført, og kun efter billighed.

Andre eksempler på, at aftaler er erklæret ugyldige med støtte i § 65, er UfR 1932 s 343 (senil psykose); 1938 s 249 H (manio-depressiv psykose, bilkøb; erstatning efter § 65,2 nægtet; 3 af de 9 dommere dissenterede); 1939 s 951 (manio-depressiv psykose; underskrift med ført pen); 1943 s 568 H (syfilitisk psykose; erstatning efter § 65,2 nægtet); 1954 s 469 H (tvangsindlagt, sygdomskategori uoplyst; erstatning efter § 65,2 nægtet); 1957 s 129 H (åndssvag, overdragelse af gård).

Klare tilfælde af ugyldighed er de tilfælde, hvor en person, der har fået så meget at drikke, at han er fra sans og samling, skriver under på et dokument med en for ham højst ufordelagtig aftale. Hvis en landmand, som har siddet og spillet kort på kroen fra den tidlige morgen og har fået så meget at drikke, at han er overstadig beruset, sælger sin værdifulde præmietyr for spotpris til en anden, som har deltaget i spillet, kan aftalen erklæres ugyldig med hjemmel i § 65. Hvis nævnte landmand hen på eftermiddagen i sin omtågede tilstand vil køre hjem på sin knallert, og er så uheldig, at han først kører en kroejeren tilhørende præmiehane, der pikker frø i vejkanthen, over, for derefter at havne i et kroejeren tilhørende drivhus, må han derimod erstatte det deraf følgende formuetab, jfr herved § 64, stk 2.

Sådanne tilfælde resulterer ikke i retssag. Det er så oplagt, at salget af præmietyren er ugyldigt, at en advokat ikke vil tage sagen for køberen, eller at han i hvert fald træder ud af sagen, når de nærmere omstændigheder ved aftalens indgåelse kommer for dagen.

Sager om myndighedslovens § 65 er ikke så almindelige som sager om § 63. Når de kommer for domstolene, skyldes det ofte, at den person, for hvis vedkommende der ved aftalens indgåelse angiveligt forelå fornuftmangel, senere er blevet umyndiggjort, eller at sag rejses efter hans død af arvingerne. Det sker ikke så ofte, at en person selv påberåber sig, at han ved indgåelsen af en aftale var sindssyg eller åndssvag og derfor manglede evnen til at handle fornuftmæssigt. Han løber jo i så fald en risiko for, at hans pårørende benytter lejligheden til at søge ham umyndiggjort, jfr myndighedslovens § 2, nr 1.

Retsreglerne om erstatningsansvaret for *skadegørende handlinger udenfor kontraktforhold* begået af sindssyge og åndssvage er i princippet de samme som for normale personer. Det fremgår af bestemmelsen i myndighedslovens § 64 for så vidt angår de sindssyge, åndssvage,

personer, der er forbigående sindsforvirrede eller i lignende tilstand, som mangler evnen til at handle fornuftmæssigt, idet det fastslås, at de er erstatningspligtige for skadegørende handlinger efter samme regler som sjælssunde personer. Har de denne evne, gælder der naturligvis det samme.

Dette kan man også udtrykke således, at *fornuftmangel ikke er en ansvarsfrihedgrund*, når talen er om reglerne om erstatningsansvar udenfor kontraktsforhold. Erstatningsansvaret kan imidlertid, når den handlende person på grund af sindssygdom, åndssvaghed, forbigående sindsforvirring eller lignende tilstand ved handlingens foretagelse manglede evnen til at handle fornuftmæssigt, lempes efter billighed eller helt bortfalde ud fra lignende synspunkter som med hensyn til børn under 15 år, jfr. herved § 63. Den personkreds, der omfattes af § 64, svarer til personkredsen efter § 65, dog er der ved § 64, stk. 2, foretaget den afvigelse, at lempelse i erstatningsansvaret er udelukket, når den skadegørende ved misbrug af beruselsesmidler eller på lignende måde forbigående har berøvet sig selv evnen til at handle fornuftmæssigt.

I sager, der drejer sig om børns erstatningsansvar for skadegørende handlinger, kommer lempelsesreglen i § 63, når ansvaret ikke er afdækket gennem en forsikring, ikke så sjældent ind i billedet. Den bliver påberåbt og af og til anvendt som grundlag for lempelse. Sagen synes at ligge anderledes med hensyn til lempelsesreglen i § 64. Man skal gå langt tilbage i UfR, før man finder trykt en retsafgørelse, hvor § 64 er påberåbt. Forklaringen herpå skal vist søges i den omstændighed, at domstolene i de første år efter myndighedslovens ikrafttræden var meget lidt tilbøjelige til at gøre brug af lempelsesreglen i § 64. De praktiserende advokater, specielt vel de, der førte retssager for forsikringsselskaber, tabte troen på, at det under en retssag kunne nytte at komme med en påstand om lempelse efter § 64.

I overskriften til kapitlet tales der om »sindssyges erstatningsansvar og sindssyges retshandler«, men denne overskrift er, bl.a. fordi reglerne også vedrører åndssvage, ikke helt nøjagtig. Den gængse angivelse af området for reglerne i §§ 64-65 er, at de vedrører personer i »§ 65-tilstand«.

Selskaber, foreninger og formålssubjekter

§ 13. Navngivne interessentskaber

Navngivne handelsselskaber, kommanditselskaber og aktieselskaber er selskabsformer, der er skabt af den internationale handel længe før det industrielle opsving i Europa. Den vigtigste af disse selskabsformer er idag aktieselskabet. Aktieselskabet er imidlertid mere end tre århundreder yngre end det navngivne handelsselskab. Det er først opstået i begyndelsen af det 17 århundrede. Det navngivne handelsselskab går tilbage til det 13 århundrede.

Allerede i det 13 århundrede fandt storkøbmænd i Toskana ud af, at der til handelen via Champagnemarkederne krævedes så store kapitaler, at det var hensigtsmæssigt, om de sluttede sig sammen. Formen var *det ansvarlige eller navngivne handelsselskab*, hvor deltagerne udadtil gennem anvendelse af et firma fremtrådte som en sluttet enhed »Buonsignori«, »Scali«, »Mozzi«, »Bardi«, »Peruzzi« osv. Det ansvarlige eller navngivne selskab var dog kendt som selskabsform på handelens og også på håndværkets område, før toskanske storkøbmænd fra midten af det 13 århundrede gik over til at anvende det i den internationale handel og ved finansieringen af den internationale handel. Mange af de store selskaber var ikke blot handelsselskaber, men også bankierselskaber. Via Champagnemarkederne og via London og Bruges blev omverdenen bekendt med denne i Toskana skabte selskabsform.

Antallet af deltagere i disse ældste toskanske handels- og bankierselskaber var ofte stort, undertiden 15-20, men man fandt hurtigt ud af, at det af mange grunde var uhensigtsmæssigt at have så mange formelt ligestillede kompagnoner eller partnere i et navngivent selskab. Allerede før aktieselskabets opkomst var det blevet det normale, at der i et navngivent selskab højst er 3-4 kompagnoner. I nutiden er der oftest kun 2. Det fremgår i reglen af det anvendte firma, »Petersen og Sørensen«, »Petersen og søn«, »Petersen og datter«. »Brødrene Olsen« og »Søstre Petersen« kan derimod dække over to, tre og flere deltagere.

Efter gældende dansk ret er det karakteristisk for de navngivne interessentskaber, at deltagerne hæfter *personligt, solidarisk og direkte*. At deltagerne hæfter personligt for selskabets forpligtelser vil sige,

at de hæfter med alt, hvad de ejer og senere erhverver. Modsætningen er begrænset ansvar, hvor deltagerne kun hæfter med et begrænset beløb. At deltagerne hæfter solidarisk vil sige, at en kreditor kan afkræve enhver deltager fordringens fulde beløb. Modsætningen er pro rata hæftelse, hvor kreditor kun kan kræve skyldneren for en andel. At deltagerne hæfter direkte vil sige, at en kreditor ikke kan henvises til først at søge fyldestgørelse i en eventuelt foreliggende selskabsformue.

Dette personlige, solidariske og direkte ansvar gælder for de af deltagerne i forening og for de af en enkelt af deltagerne gyldigt på samtlige deltagers vegne indgåede eller pådragne forpligtelser. Det kan ikke ved kontrakten vedtages, at deltagerne hæfter med begrænsede beløb, eller at de hæfter pro rata, eller at de kun hæfter, såfremt der ikke kan opnås dækning i en eventuelt foreliggende selskabsformue (subsidiært ansvar). Den, der har penge til gode hos et navngivent handels-selskab og ikke får dem betalt, kan derfor kræve en enkelt interessent for det fulde beløb, og såfremt betaling ikke finder sted, og betingelserne i konkursloven er opfyldt, kan han lade ham erklære konkurs. Han kan derefter kræve en anden indehaver, og hvis han stadig ikke får betaling, lade også ham erklære konkurs osv.

Når samtlige indehavere er erklæret konkurs, kommer også selskabsformuen, hvis en sådan findes, under en konkurslignende behandling, og ifølge en regel, der efterhånden har fæstnet sig, har selskabskreditorerne da fortrinsret for interessentskabets særkreditorer til at få dækning af selskabsformuen.

Det navngivne handelsselskab kan derimod efter dansk ret ikke erklæres konkurs. Selskabet er ikke et fra deltagerne forskelligt pligtsubjekt, jfr herved UfR 1909 A s 385. Petersen kan erklæres konkurs, og Sørensen kan erklæres konkurs, men »Petersen og Sørensen« kan ikke erklæres konkurs. At selskabet ikke er et særligt pligtsubjekt, fremgår også af, at der ikke bliver pålagt ansvarlige interessentskaber skat.

Skønt det navngivne handelsselskab på grund af de få deltagere ikke som et aktieselskab har en bestyrelse eller direktion, træder det overfor omverdenen frem som en sluttet enhed, fordi det anvender et firma. Når der skal kontraheres skriftligt på »Petersen og Sørensen« vegne, slås der et stempel med dette firmanavn i kontrakten. Skrivelser fra selskabet udgår på papir, hvor der foroven er trykt »Petersen og Sørensen«, i telefonbogen rykkes selskabet ind under dette navn, og der bliver på facaden, hvor kontoret ligger, og på indgangsdøren anbragt et skilt med »Petersen og Sørensen« osv. Deltagerne gør kort sagt, hvad de kan, for at bibringe omverdenen forestilling om, at de hører sammen og arbejder sammen.

Det er antagelig denne praksis med at anvende et firma overfor omverdenen, der forklarer og begrundes en række af de særregler, som for det ansvarlige handelsselskabs vedkommende har udviklet sig ved handelsbrugen i vesteuropæisk ret, fx om den »gensidige signatur«, om deltagernes solidariske ansvar og om selskabskreditorenes fortrinsret til dækning af selskabsformuen fremfor interessenternes særkreditorer. Disse særregler har dog, selvom de er udtryk for en vis tilnærmelse -anteciperet- af reglerne om de navngivne handelsselskaber til regler, der kom til at gælde for selskaber med begrænset ansvar, ikke fordansk rets vedkommende ført til, at man betragter »Petersen og Sørensen« som et særligt fra selskabets indehavere forskelligt pligtsubjekt. Det kommer jo også til at bero på tilfældigheder, om selskabskreditorerne ved samtlige interessenters konkurs bliver stillet bedre end fx særkreditorer, der har samtlige interessenter som debitorer. For selskabskreditorerne har intet krav på, at der skal være en selskabsformue. Når samtlige interessenter er erklæret konkurs, er der næppe meget tilbage i selskabets kasse, beholdning af værdipapirer m v.

Heller ikke det ansvarlige eller navngivne liberale interessentskab er et særligt fra deltagerne forskelligt formueretligt pligtsubjekt, der som sådant kan erklæres konkurs. Det navngivne liberale interessentskab består af flere advokater, arkitekter, rådgivende ingeniører, læger, tandlæger, dyrlæger, statsautoriserede revisorer, danselærere osv, der har indgået en aftale om interessentskab, skriftlig eller mundtlig, og udadtil har tilkendegivet dette ved som det navngivne handelsselskab at anvende et firma ved kontrahering, på brevpapir, i telefonbogen, som dørskilt osv. Sådanne interessentskaber omfattes ikke af lov nr 23 af 1 marts 1889 om handelsregistre, firma og prokura, og deltagerne er ikke forpligtede og ej heller berettigede til at anmelde selskabet til handelsregistret. Men nogle af de regler, der gælder om de navngivne handelsselskaber, finder utvivlsomt tilsvarende anvendelse på de liberale interessentskaber, navnlig reglerne om personligt, solidarisk og direkte ansvar overfor kreditorerne. Det er en følge af, at deltagerne gennem brugen af et firma overfor omverdenen har tilkendegivet, at de udgør en vis enhed.

Endelig er der kommanditselskabet. Det er heller ikke et særligt pligtsubjekt, der som sådant kan erklæres konkurs. I en vis forstand kan man følge kommanditselskabet lige så langt tilbage som det ansvarlige handelsselskab.

I kommanditselskabet hæfter en eller flere deltagere, komplementaren eller komplementarerne, personligt, medens andre deltagere, kommanditisterne, kun hæfter med deres indskud: begrænset. Indtil for få år siden var i Danmark kommanditselskabet fra en praktikers syns-

punkt en uinteressant selskabsform, for man brugte den ikke i større udstrækning. Den har nu af skattemæssige grunde oplevet en renæssance. De misbrug, som finder sted med hensyn til at lokke penge fra det kapitalanbringende publikum til risikobetonede projekter, der skal realiseres via kommanditselskaber og ofte uden, at der gives fyldestgørende oplysninger om risikoen, er velkendt og tiltrænger imødegåelse ad lovgivningsvejen.

§ 14. *Aktieselskaber*

Det ældste selskab med aktier er det i 1602 i de nordlige nederlandske provinser oprettede nederlandsk-ostindiske kompagni, Vereenigde Oostindische Compagnie. Dette selskab var imidlertid ikke, som man kunne tro, et selskab med begrænset ansvar. Efter nutidens opfattelse er ansvarsbegrænsningen væsentlig for selskaber med aktier, men det var den ikke i det 17 århundrede. Hverken i det nederlandsk-ostindiske kompagni eller i det i 1694 oprettede første bankaktieselskab, Bank of England, var deltagernes ansvar begrænset til det som »aktie« tegnede beløb. Ansvarsbegrænsning var noget, som man først efterhånden kom ind på.

Det var købmænd og politikere, der stod bag oprettelsen af det nederlandsk-ostindiske kompagni. Nogle af købmændene havde flyttet deres handel til Amsterdam fra Antwerpen, da Antwerpens handel mod slutningen af det 16 århundrede på grund af spansk besættelse sygnede hen, og det var lykkedes for dem at få deres aktiver med til Amsterdam. Amsterdam var derfor blevet velforsynet med »kapital«. Man kan se, at de blev aktionærer i det nederlandsk-ostindiske kompagni, og at de deponerede penge i den i 1609 i Amsterdam oprettede kommunale »metalbank«.

Formålet med oprettelsen af det nederlandsk-ostindiske kompagni var ikke at få oprettet et handelsselskab med begrænset ansvar. Den ledende tanke bag oprettelsen var at få dannet et handelsselskab, der var i besiddelse af en betydelig *fast kapital* således at man kunne få tilvejebragt en mere hensigtsmæssig form for finansieringen af handelen på Ostindien. Indtil da havde man kun brugt *lejligheds- eller een-gangsselskabet*, hvor deltagerne skød penge sammen med henblik på en enkelt eller nogle få rejser. Derefter blev selskabet opløst. Nu skabte man et selskab med en fast kapital, der kunne bruges til over en årrække at financiere denne handel. Det skulle ikke opløses, når en enkelt eller nogle få ekspeditioner var udført. Denne faste kapital fremskaffedes ved offentlig tegning, der var åben for alle indbyggere i de nordlige nederlandske provinser. Der blev hurtigt tegnet 6 ½ millioner gylden, et efter datidens forhold enormt beløb.

Kort tid efter, at tegningen var sluttet, viste det sig, at der stadig var nogle, der var interesseret i at erhverve aktier i dette nystiftede nederlandsk-ostindiske kompagni. De bød via varebørsen i Amsterdam kursen op over pari for at få aktiemateriale frem til salg. Hermed begyndte i Amsterdam den handel med værdipapirer, som senere skulle føre til, at der udskilte sig en særlig fondsbørs, verdens første egentlige fondsbørs. Forholdet var således ikke dette, at aktiekapitalen i det nederlandsk-ostindiske kompagni blev fremskaffet via en fondsbørs, men det omvendte, at handelen med selskabets aktier blev grundlaget for oprettelsen af den første fondsbørs.

Med oprettelsen i 1602 af det nederlandsk-ostindiske kompagni havde man skabt den selskabsform, selskabet med aktier, med let omsættelige ejerbeviser, som, på godt og på ondt, skulle få vidtrækkende betydning for udviklingen af handelen, til at begynde med især den internationale handel, og for udviklingen af bank-og forsikringsvæsenet og senere industrien. I 1621 oprettedes det nederlandsk-vestindiske kompagni, og der var nu i de nordlige nederlandske provinser to store internationale handelsselskaber, »Ost« og »West«, med aktier, der noteredes på fondsbørsen i Amsterdam.

Også i andre lande blev der allerede i det 17. århundrede oprettet enkelte selskaber med aktier. Det var imidlertid først noget ind i det 18. århundrede, at oprettelsen af selskaber med aktier tog fart, og at der blev vakt interesse i videre kredse for selskaber med aktier. Væsentlige begivenheder var oprettelsen i 1694 af det første bankaktieselskab, Bank of England, oprettelsen ved en engelsk lov i 1711 af South Sea Company med en tvangskonvertering af statsgæld til aktier i et nystiftet selskab, oprettelsen i Frankrig i 1717 af Compagnie d'Occident og oprettelsen i 1719 af Compagnie des Indes, som Compagnie d'Occident gik op i.

Den drivende kraft bag oprettelsen af disse franske aktieselskaber var en skotsk bankiersøn John Law, en såkaldt finansekspert, og det var også Law, som tog initiativet til oprettelsen i 1718 af den første franske statsbank, Banque Royale. Det var Law, som i Frankrig skabte interessen for at placere penge i aktier, derved, at han i 1717-20 igangsatte en gigantisk spekulation i aktier. John Law er aldrig senere overgået som aktiespekulant. Denne franske aktiespekulation er kendt som »Mississippiboblen«. Den brast i 1720 med den følge, at en masse franske sparere, som havde troet, at de ved at spekulere i aktier hurtigt kunne blive rige, blev ruineret. De af Banque Royale udstedte banknoter, som var blevet misbrugt til finansieringen af aktiespekulationen, mistede størstedelen af deres værdi, og der var en overgang kaos i det franske pengevæsen. John Law slap ud af Frankrig med regentens

samtykke og vendte aldrig tilbage til Frankrig. »Sydhavsboblen«, der i mange henseender havde fulgt mønstret fra »Mississippiboblen«, brast i London nogle måneder efter, at det var gået galt i Paris. Se om disse første store aktiespekulationer Ernst Andersen Bankvæsenets Oprindelse, 1976, s 237-65 med litteraturhenvisninger.

Mississippiboblen og Sydhavsboblen skabte i Frankrig og England interesse i vide kredse for aktier og for spekulation i aktier og var samtidig årsagerne til, at man blev klar over de misbrug, som samvitighedsløse spekulanter og politikere kan gøre sig skyldige i, når de tilstræber hurtig fortjeneste på bekostning af det kapitalanbringende publikum. Boblerne var anledningen til, at der blev gennemført lovbestemmelser med det formål at beskytte imod misbrug, først og fremmest i England. Her havde talrige politikere i Overhus og Underhus og selv kongen været med i dansen om guldkalven, enkelte med gevinst, de fleste med tab som følge.

Udviklingen i Danmark var ganske upåvirket af disse franske og engelske »bobler«. Der blev vel allerede i det 17. århundrede også i Danmark oprettet enkelte selskaber med aktier, men man kom hverken i dette århundrede eller de følgende århundreder ud for aktiespekulationer, der blot tilnærmelsesvis kunne minde om Mississippiboblen og Sydhavsboblen. Aktieselskaberne fik derfor indtil 1917 lov til at udvikle sig i frihed uden lovgivningsrestriktioner.

Landets lidenhed og fattigdom i sammenligning med Nederlandene, Frankrig og England er en del af forklaringen herpå, men der er også en juridisk grund til, at aktieselskaberne i Danmark kunne udvikle sig i frihed og uden i væsentligt omfang at skulle stå til regnskab overfor offentlige myndigheder eller have sanktion fra offentlige myndigheder på, at de virkede. Der har i dansk ret aldrig udviklet sig en almindelig retsgrundsætning svarende til den, der under påvirkning fra romanistisk teori har udviklet sig i mange andre lande, og som er kendt under betegnelsen »*koncessionsgrundsætningen*«. Den går i summarisk gengivelse ud på, at personsammenslutninger og de formålsindretninger, der kaldes stiftelser, ikke kan opnå egenskaben af særlige pligtsubjekter, medmindre dette er sanktioneret af statsmagten. Denne sanktion kan være givet under eet for visse grupper eller være givet ved særligt privilegium.

Romanisterne udviklede koncessionsgrundsætningen på grundlag af fragmenter i Justinians Digeste, især 1) Gajusfragmentet i 3,4,1 principium, hvor ordet »conceditur« er brugt, samt § 1, 2) Ulpianfragmentet i 3,4,7,1 om, at det, der skyldes til en universitas, jfr herved også titeloverskriften, ikke skyldes til de enkelte, og at det, der skyldes af en universitas, ikke skyldes af de enkelte, og 3) nogle fragmenter i titlen

47,22 om collegia og corpora. Det har været og er fortsat meget omstridt, om koncessionsgrundsætningen er en allerede i klassisk romerret formuleret og fastslået retsgrundsætning. Diskussionen drejer sig navnlig om betydningen af udtrykket »corpus habere« i D 3,4,1 principium og § 1 og om forståelsen af den i D 3,4,7,1 med henblik på universitates fastslåede grundsætning. Fra juristens synspunkt er det mindre væsentligt, om grundsætningen var fastslået allerede i den klassiske romerrets periode. Det væsentlige er, at *koncessionsgrundsætningen blev formuleret som »romerret« allerede i høj- og senmiddelalderen af glossatorerne og postglossatorerne* (kommentatorerne). Se herom Otto Gierkes indgående undersøgelser i *Das Deutsche Genossenschaftsrecht*, bd III, 1881.

Disse kildesteder har ligeledes været grundlaget for udviklingen af læren om den såkaldte »juridiske person«, men her blev der også teoretiseret af kanonisterne, for læren vedrørte desuden spørgsmålet om den katolske kirkes retsstilling. Man gav sig til at inddele formueretsretssubjekterne ud fra forskellige synspunkter, og det udviklede sig efterhånden til en hovedinddeling i »fysiske« og »juridiske« personer. De »fysiske« eller »naturlige« personer har »medfødt retsevne«: evne til at være subjekt i retsforhold, medens de »juridiske«, »kunstige« eller »tænkte« personers retsevne beror på en offentlig akt, en koncession. Og allerede i det 13. århundrede har man spiret til den såkaldte fiktionsteori. Den går ud på, at den juridiske person er en fiktion eller beror på en fiktion. Den juridiske person er »eine Person, welche bloss zu juristischen Zwecken angenommen wird«. Gierke udpeger kanonisten Sinibaldus Fliscus=pave Innocens IV som den åndelige fader til fiktionsteorien. Han har et sted brugt vendingen »cum collegium in causa universitatis fingatur una persona«. Her har man i en nøddeskal fiktionsteorien.

Koncessionsgrundsætningen har sat sig dybe spor i mange lande. Men den er aldrig blevet reciperet af dansk ret. Selvom retsudviklingen i Danmark i mange henseender er blevet påvirket af romersk ret og af romanistisk teori, især tysk, så har dansk rets udvikling været aldeles upåvirket af det reelle indhold af koncessionsgrundsætningen. Det blev klart erkendt af P. G. Bang. Han afviste, at der efter dansk ret kræves koncession til skabelse af sammensatte formueretlige pligtsubjekter. Jfr *Juridisk Tidsskrift*, 1829, s. 55-56. Det er den omstændighed, at koncessionsgrundsætningen aldrig har fæstnet sig i dansk ret, der forklarer, at der i Danmark gennem århundreder uden støtte i nogen lov eller i en bevillingspraksis har kunnet skabes aktieselskaber med kvaliteten særlige formueretlige pligtsubjekter. De, der ville lave et aktieselskab, behøvede ikke at optage forhandlinger med myndighe-

derne for at få det accepteret som særligt pligtsubjekt, eller sagt på anden måde de behøvede ikke at få det offentliges godkendelse af, at de dannede et selskab med begrænset ansvar. I princippet var der følgelig fri bane for alle mulige misbrug, men i livets praksis gik det længe så hæderligt og anstændigt til, at man kunne klare sig uden en lovgivning om aktieselskaber. Der var - selvfølgelig - visse udskejelser også i Danmark, men de var ikke væsentlige. Ellers havde man fået en aktielov længe før 1917. I 1917 gennemførtes den første danske aktielov, og fra dette tidspunkt har det været bestemmelserne i aktielovgivningen, der har været afgørende for, hvornår et aktieselskab er skabt som særligt formueretligt pligt- og retssubjekt. Den nugældende aktieselskabslov er fra 1973.

Det registrerede aktieselskab er i modsætning til det navngivne handelselskab og det navngivne liberale interessentskab et særligt fra deltagerne= aktionærerne forskelligt pligt- og retssubjekt. Har et aktieselskab, der består af fire aktionærer, påtaget sig kaution for en forpligtelse sammen med de fire aktionærer personligt, er der fem, der hæfter for forpligtelsen ved siden af debitor, de fire aktionærer som enkeltpersoner samt aktieselskabet. At et aktieselskab er et særligt fra aktionærerne forskelligt pligtsubjekt viser sig også med hensyn til beskatning. Skønt aktionærerne skal betale skat af det udbytte, som de får udbetalt af deres aktier, bliver selskabet som sådant beskattet.

Det har givet anledning til nogen diskussion, om man skal karakterisere aktieselskaber som »juridiske personer«, men det beror kun på tankemæssige uklarheder i læren om den juridiske person. Accepterer man læren om de atypiske formuerettigheder, er der ingen vanskeligheder med at karakterisere aktieselskabets retsstilling. Det registrerede aktieselskab er et særligt formueretligt pligtsubjekt. Selskabets *organer*: direktion, bestyrelse og generalforsamling har *rådigheden* over selskabets aktiver og træffer beslutninger i selskabets anliggender under iagttagelse af de herom gældende regler. Men der skal *rådes i aktionærernes interesse*, ikke i direktionens eller bestyrelsens. Aktionærkredsen er interessesubjektet.

Fra 1973 har man fået en ny gruppe selskaber med begrænset ansvar, anpartsselskaber, og de, der vil stifte et erhvervsdrivende selskab, har nu ofte valgt imellem, om de vil stifte selskabet som aktieselskab eller som anpartsselskab.

§ 15. Ikke-erhvervsdrivende foreninger

Fire gamle skolekammerater, tidligere kaproere, har fundet ud af, at de trænger til motion. Der er imidlertid ingen roklub i den by, hvor de bor, Hjørring, og de køber derfor i fællesskab en kaproningsbåd. Båden er

da i et ideelt, særligt eller særdeles sameje eller med et af romanistisk teori benyttet udtryk i *communio*. Hver samejer ejer da en anpart bestemt af det forhold, hvori købesummen er udredet. Har de betalt lige meget, ejer hver $\frac{1}{4}$ eller, som det også kan siges, en ideel anpart på $\frac{1}{4}$. Forholdet er nemlig ikke dette, at een ejer forstavnen, een agterstavnen, een midten og een årerne, tollerne og roret. Samejerne ejer båden i udelte og udelelige parter, *pro partibus indivisis*, og den enkelte samejer ejer en ideel anpart.

Køber kammeraterne båden i forening på kredit, hæfter de, også uden særlig aftale herom, solidarisk for købesummens betaling, jfr herved grundsætningen i gældsbrevslovens § 2, stk 1. Sælgeren kan da kræve hver enkelt samejer for den fulde købesum, ikke kun for $\frac{1}{4}$. Men køberne er fire selvstændige skyldnere. De går ikke op i en højere enhed. De er i formueretlig henseende ikke et særligt »sammensat« pligtsubjekt.

At hver enkelt samejer ejer en ideel anpart på $\frac{1}{4}$ viser sig fx, hvis der bliver stemning for at sælge båden. Samejerne skal da være enige. Flertallet kan ikke ved en disposition af denne art gyldigt forpligte mindretallet. De vanskeligheder, der kan opstå som en følge heraf eller af, at en samejer dør eller går konkurs, må klares ved, at samejet opløses. Det sker i praksis som regel ved salg underhånden, men kan der ikke opnås enighed herom, kan enhver i dette tilfælde kræve samejet opløst ved offentlig auktion, hvor båden sælges for højeste bud. Provenuet deles da mellem samejerne efter deres anparter. Det koster en del penge at gå denne vej, og reglens funktion bliver derfor navnlig, at den tvinger samejerne til at blive enige om et eller andet.

Nu er det ret bekosteligt at anskaffe en kaproningsbåd, og de fire skolekammerater har ikke mange penge. De får da i stedet den idé, at de vil stifte en roklub, »Hjørring Roklub«, og derved få udgifterne fordelt på flere, som så også får adgang til at benytte båden. Den juridiske form, som de vælger for en sådan ikke-erhvervsdrivende forening, kan være forskellig. Lovgivningen tvinger dem ikke til at vælge en bestemt form. De kan stifte »Hjørring Roklub« som en forening, hvor medlemmerne efter vedtægterne hæfter personligt, solidarisk og direkte. Men det kan også være vedtaget, at hvert enkelt medlem ved stiftelsen skal indbetale et indskud, en »andel«, med hvilket beløb medlemmet hæfter for foreningens forpligtelser, og derefter betale et månedligt eller årligt kontingent. »Hjørring Roklub« er da en forening eller et selskab med begrænset ansvar. Deltagerne hæfter alene med deres indskud. Og endelig kan det være vedtaget, at den eneste økonomiske forpligtelse, som et medlem skal have, er forpligtelsen til at indbetale et månedligt eller årligt kontingent, og at det står et medlem frit for at

træde ud af foreningen med et nærmere fastsat varsel. Han skal kun betale kontingent til udtrædelsen og har intet ansvar for foreningens forinden pådragne forpligtelser. »Hjørring Roklub« er da stiftet som en kontingentforening. Det økonomiske grundlag er alene kontingentet og det, der spares op heraf, eller erhverves som gave eller legat, ved tilskud fra tipsmidler eller fra statskassen, som overskud ved basarer, andespil og lign.

I praksis er ikke-erhvervsdrivende foreninger som regel kontingentforeninger. Deres positive formål er højst forskelligt. Fagforeningerne og en række andre faglige sammenslutninger hører til gruppen ikke-erhvervsdrivende foreninger, ikke til de kooperative selskaber. Gruppen omfatter tillige de velgørende eller filantropiske foreninger og foreninger som skytteforeninger, idrætsforeninger, fodboldklubber, roklubber, svømmeklubber, afholdsforeninger, foredragsforeninger, hjemstavnsforeninger, videnskabelige foreninger, politiske foreninger, soldaterforeninger, husmoderforeninger, lejerforeninger, skakklubber, bridgeklubber, danseklubber, natklubber osv osv. Man kalder undertiden disse sammenslutninger »foreninger«, men dette udtryk bruges i en så vid betydning, at det kan bruges som overbegreb for erhvervsdrivende og ikke-erhvervsdrivende sammenslutninger. Et forsøg på at forbeholde udtrykket foreninger for de ikke-erhvervsdrivende sammenslutninger og udtrykket selskaber for de erhvervsdrivende er på forhånd dømt til strande, fordi det kolliderer med sprogbrugen, jfr »Selskabet for Fædrelandets Vel«, »Videnskabernes Selskab«. Udtrykket »ikke-erhvervsdrivende foreninger« er det mest hensigtsmæssige udtryk. Vil man fremhæve det, der typisk er karakteristisk for sådanne foreningers økonomiske grundlag, kan man kalde dem kontingentforeninger. Om en ikke-erhvervsdrivende forening er en kontingentforening, beror på vedtægterne, og den kan være dannet på andet grundlag. Men det hører til sjældenhederne.

Kontingentforeningen er et særligt formueretligt pligtsubjekt, der er forskelligt fra de enkelte medlemmer, i modsætning til det særdeles sameje (communio), det ansvarlige eller navngivne handelsselskab, det ansvarlige eller navngivne liberale interessentskab og kommanditselskabet. Hvis »Hjørring Roklub« har købt robåden på kredit, og hvis klubben opløses, fordi størstedelen af medlemmerne bliver trætte af at være i klubben - der er jo langt til vandet - og melder sig ud, kan sælgeren ikke kræve, at de tilfældige personer, som er medlemmer af klubben ved opløsningen, eller bestyrelsesmedlemmerne, betaler det, der endnu skyldes på båden. Sælgeren kan alene holde sig til »Hjørring Roklub«, som han kontraherede med, måske uden at gøre spørgsmålet om, hvem han egentlig solgte til, og hvem der hæftede for betalingen, til

genstand for nærmere overvejelse, og er klubben blevet insolvent, kan han risikere at lide tab. Medlemmernes forpligtelser er ved vedtægterne begrænset til betaling af et kontingent, så længe de er medlemmer af foreningen, og det er lovligt på dette grundlag at stifte en forening og at lade den fremtræde som subjekt for de på dens vegne indgåede forpligtelser.

Der bliver således fra sælgerens synspunkt i givet fald en afgørende forskel mellem, om han har solgt båden til de fire skolekammerater på kredit eller til den på deres foranledning stiftede »Hjørring Roklub«. Når det er de fire kammerater, der har købt båden i forening, hæfter de solidarisk, og sælgeren opnår da dækning, såfremt blot een af køberne er god for beløbet. Når det er »Hjørring Roklub«, der har købt båden, kan sælgeren risikere at tabe pengene, hvis pligtsubjektet = foreningen viser sig at være en usolid køber.

Nægter »Hjørring Roklubs« bestyrelse at betale den aftalte købesum, idet den påberåber sig, at der var mangler ved båden, og at foreningen derfor har krav på et forholdsmæssigt afslag i købesummen, kan sælgeren stævne foreningen ved dens bestyrelse og kræve foreningen - ikke medlemmerne eller bestyrelsen - dømt til at betale. Sælgeren kan derimod ikke stævne et særligt sameje (communio) og få det dømt til at betale, men må rette kravet mod samejerne. Har foreningens bestyrelse på foreningens vegne ved købet skrevet under på en veksels for købesummen, og lader den være med at indfri vekslen ved forfaldstid, fordi foreningens kasse er tom, kan sælgeren lade foretage arrest for det skyldige beløb i foreningens aktiver, derunder båden, men ikke i medlemmernes eller enkelte medlemmers fx bestyrelsesmedlemmernes aktiver. Endelig kan sælgeren, når de i konkursloven anførte betingelser er opfyldt, lade »Hjørring Roklub« erklære konkurs. Et særdeles sameje kan derimod ikke erklæres konkurs. Det er ikke et særligt pligtsubjekt. Det sker ikke ofte, at en ikke-erhvervsdrivende forening bliver erklæret konkurs, men man har dog af og til været ude for, at en fagforening, som er blevet idømt en bod i anledning af en arbejdskonflikt, ikke har haft midler til at betale boden og ikke har ønsket at fremskaffe penge dertil gennem udskrivning af ekstrakontingent og derfor er blevet erklæret konkurs. Jfr herved UfR 1919 s 413 og 778, hvoraf kan ses, at Skibsværftsarbejdernes Fagforening blev erklæret konkurs i 1917, Murersvendenes Fagforening i 1918. Men så stiftes der en anden fagforening for den samme gruppe arbejdere under et lidt ændret navn, »Skibsværftsarbejdernes Forbund« osv, og den køber af skifteretten den tidligere forenings kontorinventar. Det er også sket, at bestyrelsen for en »venskabsforening« har kastet sig ud i så omfattende dispositioner, at foreningen kørte fast og var lige ved at gå konkurs.

Foreningen er endvidere et særligt fra medlemmerne forskelligt rettighedssubjekt. Det er foreningen, der er »bærer« af de på foreningens vegne erhvervede rettigheder. Har en af de fire skolekammerater, der stiftede »Hjørring Roklub«, indsat klubben til sin universalarving, fordi han ikke efterlader sig livsarvinger eller ægtefælle, er det foreningen, der ved arv erhverver den faste ejendom, de aktier, obligationer, fordringer osv, som efterlades, ikke fx de medlemmer, som foreningen har på det tidspunkt, da testator døde. Foreningen er i formueretlig henseende også et særligt rettighedssubjekt, hvad et særdeles sameje ikke er. Men ligesom barnet i vuggen, der arver et gods, må have en anden til at administrere den arvede formue på dets vegne, må »Hjørring Roklub« have nogle til på dens vegne at bestyre dens formue, derunder arven. Den administreres af den bestyrelse, der er valgt af medlemmerne i overensstemmelse med vedtægternes regler. Bestyrelsen er foreningens organ, der råder og kontraherer på foreningens vegne, dog kan det være bestemt i vedtægterne, at fx salg og pantsætning af fast ejendom kun kan ske i henhold til generalforsamlingsbeslutning.

Ligesom vi ved umyndighed karakteriserede værger - eventuelt sammen med overøvrigheden - som rådighedssubjekt, kan vi ved kontingentforeninger karakterisere foreningens organer - og det vil i praksis sige bestyrelsen - som rådighedssubjektet. Bestyrelsen skal udøve denne rådighed i medlemmernes interesse, ikke i egen interesse, under overholdelse af foreningens formål. Man kan derfor sige, at interesse-subjektet ved de ikke-erhvervsdrivende foreninger er foreningens til enhver tid værende medlemmer. Det er en vekslende og ofte ret ubestemt kreds.

Opløses foreningen, fordeles dens eventuelle formue mellem medlemmerne på opløsningstidspunktet, medmindre der findes bestemmelser i vedtægterne om, hvad der skal ske med formuen ved opløsning, eller generalforsamlingen gyldigt har truffet anden bestemmelse, fx bestemmelse om oprettelse af et legat.

§ 16. *Kooperative selskaber*

Det økonomiske klima i Danmark har gennem mere end et århundrede været stærkt præget af de kooperative selskaber. Det kan være genstand for tvivl, hvorledes man skal afgrænse det udflydende begreb Kooperation, men det er et mindre væsentligt problem. Hvad der sigtes til i det følgende, er sammenslutninger af konsumenter og producenter, der driver erhvervsvirksomhed for egen regning *uden* brug af aktieselskabsformen eller anpartsselskabsformen.

Det anføres gerne, at de ældste konsumentselskaber er brugsfore-

ningerne, og at den ældste danske brugsforening er den i 1866 i Thisted af præsten Sonne stiftede brugsforening, der var oprettet efter engelsk mønster. Formålet var at indkøbe og fordele almindelige købmandsvarer blandt medlemmerne og derved udskyde et - måske - fordyrende mellemled. Tager man også hensyn til forbruget af kredit, er kreditforeningerne de ældste konsumentselskaber. De går tilbage til slutningen af det 18. århundrede og til Preussen, hvor en købmand under Frederik den Store kom på idéen med den fungible kasseobligation, ved hvis hjælp gældsbreve kan sælges i store kredse uden sikkerhed i specielle panter. Det særlige for kreditforeningerne skal nemlig ikke søges i dette, at personer slutter sig sammen om at få kredit - det er en banal idé-, men i opfindelsen af den fungible kasseobligation. Det var kreditnøden i Preussen efter Syvårskrigen's ødelæggelser, der var baggrunden for idéen. Resultatet blev de preussiske *Landschaften*.

I Danmark fik man idéen med den fungible kasseobligation, hvis sikkerhed hviler på pantebreve, i 1797, to år efter den store brand i København i 1795. Man oprettede da i København Husejernes Kreditkasse med det formål at skaffe kapitaler til genopførelse af bygninger og til nybyggeri. Stifterne var vistnok ikke bekendt med detaljerne i de preussiske *Landschaftens* virke.

Husejernes Kreditkasse var en kreditorstyret institution. Det ældste danske kreditkonsumentselskab var den i 1851 oprettede Jydske Landkreditforening. Oprettelsen skete på grundlag af en i 1850 gennemført lov, men tilvejebringelsen af lovhjemmelen beroede ikke på, at man mente, at en sådan forening kun kunne oprettes med statsmagtens godkendelse, men på, at der ønskedes visse stempelbegunstigelser og tilladelse til, at umyndiges midler og legatmidler kunne anbringes i kasseobligationerne. Selve oprettelsen af foreningen som sammenslutning med begrænset ansvar kunne have fundet sted uden støtte i en lov.

Kreditforeningerne og de lidt yngre hypotekforeninger blev for nogle år siden fusioneret med det resultat, at der kun blev nogle få tilbage. De er særlige pligt- og retssubjekter, idet de er selskaber med begrænset ansvar. Det siges vel, at der er et solidarisk ansvar, men udtrykket solidarisk er her brugt i en politisk, ikke i traditionel juridisk betydning. Låntagernes ansvar er nemlig *begrænset*, ikke personligt, og gøres gældende på den måde, at der indenfor en vis grænse udskrives ekstrabidrag på medlemmerne »på det solidariske ansvar«. Bidragene udskrives i forhold til hovedstolene, og ansvaret er således, hvad man sædvanligt kalder *proratarisk*, nemlig bestemt af forholdet mellem hovedstolene. Det er yderligere *subsidiært*.

Som eksempler på konsumentselskaber kan endvidere nævnes vandværksinteressentskaber, elektricitetsinteressentskaber og andelsbolig-

selskaber. De vigtigste producentselskaber er andelsmejerier og andelsslagterier. Da de kooperative selskaber, netop fordi den romanistiske koncessionsgrundsætning ikke har fæstnet sig i dansk ret, ikke fra oprettelsen har været tvunget til at ordne hæftelsesgrundlaget efter et bestemt mønster, der blev fastlagt i en lov, er der blevet skabt kooperative selskaber af den mest forskellige slags med hensyn til ansvaret. Tidligere var mange brugsforeninger ansvarlige selskaber, men der har været en tendens til at omdanne dem til selskaber med begrænset ansvar.

Såfremt et kooperativt selskab er et selskab med begrænset ansvar for deltagerne, er der undertiden som i aktieselskabet ved oprettelsen eller senere indbetalt en vis kapital af medlemmerne, andelskapitalen, og der er udstedt andelsbeviser derfor. Men der behøver ikke at være indbetalt noget. Da der ikke findes en lov om de kooperative selskaber, findes der ikke regler om, at et kooperativt selskab skal være stiftet med en vis kapital, der skal være indbetalt inden en vis tid. Medlemmernes ansvar kan derfor være begrænset under den form, at der intet er indbetalt, og at indbetaling først skal finde sted, når bestyrelsen beslutter det. Heraf følger, at indbetaling også skal finde sted, hvis selskabet går konkurs. Beslutning om indbetaling af andelskapitalen tages da af skifteretten. Der kan endelig være truffet den ordning, at det kontante indskud andrager fx 10 kr, og at den for driften nødvendige kapital oparbejdes ved tilbageholdelse i overskud eller ved afregning for smør, flæsk mv. Beløbet indestår da på en for det enkelte medlem oprettet konto. Således er ordningen i mange brugsforeninger.

Det kooperative selskab, der er organiseret som selskab med begrænset ansvar, er som aktieselskabet et særligt fra medlemmerne forskelligt pligtsubjekt, der alene hæfter for selskabets forpligtelser. Rådighedssubjektet er også ved sådanne selskaber selskabets organer = myndigheder : generalforsamlingen (repræsentantskabet), bestyrelsen, direktionen, hvis en sådan findes, samt selskabets funktionærer. Interessesubjektet er medlemmerne.

En ret stor del af de kooperative selskaber er oprettet som ansvarlige selskaber. Medlemmernes ansvar er personligt, ikke begrænset.

Vedtægterne kan da have klare bestemmelser om, at medlemmerne hæfter personligt og solidarisk og direkte ganske som i et ansvarligt eller navngivent handelsselskab. Da må det medlem, som kræves af en kreditor for betalingen, fordi selskabets kasse er tom, naturligvis betale beløbet og gøre regres gældende mod de andre medlemmer. Sådanne vidtgående bestemmelser kan være indsat efter udtrykkeligt krav fra fx den sparekasse eller det forsikringsselskab, som har givet lån til et lille vandværksinteressentskab, da det skulle oprettes. Men det er, i hvert

fald, når selskabet har et vist større antal medlemmer, undtagelsen, at ansvarsbestemmelserne er så vidtgående. I de fleste ansvarlige kooperative selskaber er det udtrykkeligt bestemt i vedtægterne eller dog den nærmestliggende fortolkning af disses bestemmelser, at medlemmerne kun hæfter subsidiært for selskabets forpligtelser, ikke direkte. Kreditorerne kan da kun fremsætte krav mod selskabet, ikke mod medlemmerne. Når ansvaret er gjort subsidiært, vil man ikke tillægge det betydning, om ansvaret dog i en senere bestemmelse i vedtægterne er karakteriseret som et »solidarisk ansvar«. Disse tyndslidte ord må da forstås som i kreditforeningernes vedtægter.

I det daglige er der ikke større forskel mellem den måde, hvorpå et kooperativt selskab med begrænset ansvar og et kooperativt selskab med ansvarlige medlemmer virker, jfr at brugsforeningerne snart er organiseret på den ene måde, snart på den anden. Forskellen viser sig først, når selskabet kommer i økonomiske vanskeligheder. Der kan da i det ansvarlige selskab altid kræves indbetaling fra medlemmerne til imødegåelse af selskabets forpligtelser. Undlader bestyrelsen at gøre dette, kan en kreditor få selskabet erklæret konkurs, og ved afgørelsen af, om selskabet er insolvent, ses der bort fra det potentielle ansvar for medlemmerne. Kreditor skal ikke som i de ansvarlige handelsselskaber lade samtlige ansvarlige deltagere erklære konkurs, før selskabsformuen kan tages under en konkurslignende behandling. Når selskabet er erklæret konkurs, indkræver skifteretten bidrag hos medlemmerne til dækning af selskabets forpligtelser, jfr herved UfR 1903 A s 538.

Konkurs over et ansvarligt kooperativt selskab er derfor et af de i praksis sjældne tilfælde, hvor kreditorerne har god grund til at håbe på 100% dividende og dækning af påløbende renter. Og derfor får selskabet ikke lov til at gå konkurs. Det får bistand fra andre kooperative selskaber, derunder de kooperative selskabers stærke overorganisationer, men bliver så rekonstrueret med ny bestyrelse, ny brugsforeningsuddelel, ny slagteridirektør osv.

Hvis man skal beskrive, hvem der er pligtsubjekt i et ansvarligt kooperativt selskab med subsidiært ansvar for medlemmerne, bør man vist sige, at selskabet er det umiddelbare pligtsubjekt, men at medlemmerne på grund af mulighederne for at føre fordelingen til bunds er subsidiære pligtsubjekter. Det er et mindre væsentligt, terminologisk problem. Det, der fra et praktisk synspunkt har interesse, er beskrivelsen af den mekanik, der skaffer kreditor dækning.

Forsåvidt angår kooperative selskaber som brugsforeninger og andelsmejerier er der gennemført en vis standardisering af vedtægternes bestemmelser. Der er dog stadig brugsforeninger og andelsmejerier, som har beholdt de gamle vedtægters bestemmelser om hæftelsen, og

når det drejer sig om andelsslagterier, vandværksinteressentskaber, elektricitetsselskaber og lignende, er der ret store afvigelser også mellem vedtægternes bestemmelser om ansvaret. Man kan derfor blive stillet overfor ret varierende bestemmelser, og man kan også blive stillet overfor vedtægter, hvis bestemmelser om ansvaret er uklare og derfor ikke lette at fortolke. Uensartethed og en vis uklarhed er prisen for den frihed, som er indrømmet de kooperative selskaber til at ordne deres forhold uden indblanding fra lovgivningsmagten.

Gensidige forsikringsselskaber forbigås.

§ 17. *Formålssubjekter*

Aktieselskabet, kreditforeningen, brugsforeningen, andelsmejeriet, kontingentforeningen hører til den gruppe sammensatte formueretsretssubjekter, som man kalder associationer = personsammenslutninger = selskaber og foreninger. Associationer har deltagere eller medlemmer, der tilvejebringer det økonomiske grundlag ved at indskyde penge, ved at påtage sig ansvar eller ved at forpligte sig til at betale indskud, kontingent mv. Heraf drager man den konsekvens, at den øverste ledelse af associationen er hos medlemmerne. De udøver den på generalforsamlingen eller undertiden gennem et repræsentantskab, der træder i generalforsamlingens sted. En forening, der fx som et gensidigt forsikringsselskab af en vis størrelse har et meget stort antal medlemmer, kan ikke afholde generalforsamling. Det er som regel generalforsamlingen (repræsentantskabet), der vælger den bestyrelse, der har den overordnede ledelse af sammenslutningen, derunder valget af en eventuel direktion.

Ved siden af associationerne findes der en gruppe formueretsretssubjekter, som man sammenfatter under begreber som formålssubjekt, stiftelse, foundation eller selvejende institution. Det gængse udtryk i den juridiske terminologi har været stiftelse. Deres grundlag eller, som det undertiden siges med et fra romanistisk teori hentet kunstudtryk, »substrat«, er ikke fremskaffet af deltagerne. Grundlaget er en kapital, der som regel hidrører fra arv efter testamente eller gave fra enkeltperson eller fra ægtefæller. Men den kan også hidrøre fra kompagnoner i et navngivent handelsselskab eller være en gave fra et aktieselskab eller en kommune, der har villet fejre jubilæum ved oprettelse af et jubilæumslegat, gave fra en bestående stiftelses overskud, gave fra staten, gaver hidrørende fra en indsamling osv. Det væsentlige er, at der foreligger en kapital, og at der ikke er en kreds af medlemmer, der kan anses for »substrat«. Kapitalen er testeret eller givet med bestemte formål for øje. Nogle »stiftelser« er *selvstændige* stiftelser : indretninger, som ikke er særlige formueretlige pligtsubjekter eller rettighedssubjekter. Testator

har fx testamenteret sin formue til en kommune på vilkår, at den opretter et alderdomshjem, som den da bestyrer. Den uselvstændige stiftelse var den form, som man først brugte i romersk ret. Jfr Arveret s 177-78.

De fleste danske stiftelser er *selvstændige* stiftelser eller formålssubjekter, der som aktieselskabet, kreditforeningen, kontingentforeningen er særlige formueretlige pligtsubjekter. Stiftelsen hæfter for de forpligtelser som stiftelsens organ, typisk en bestyrelse, gyldigt indgår på stiftelsens vegne, og der kan søges fyldestgørelse herfor i stiftelsens aktiver ved udlæg, ligesom der kan foretages udpantning i aktiverne for den stiftelsen eventuelt pålignede skat. Stiftelsen kan også erklæres konkurs, når betingelserne i konkursloven er opfyldt.

Disse retsforfølgningsspørgsmål er dog for de fleste stiftelsers vedkommende akademiske, navnlig for pengelegaternes vedkommende. Der er ikke nogen, der filosoferer over, om det lille legat, hvis renter skal anvendes til dækning af udgifterne ved vedligeholdelse af den mindstøtte, der står i Bakkehuset på Frederiksberg, er et særligt pligtsubjekt. Men spørgsmålene kan blive rejst ved formålssubjekter, der driver forretning, selvom disse i reglen er velkonsoliderede. Som eksempler kan nævnes Carlsbergfondet, Egmont H Petersens fond, Nordisk Insulinlaboratorium, Kraks legat, G E C Gads Fond.

Da dansk ret ikke har reciperet den romanistiske koncessionsgrund-sætning, kræves der til oprettelse af en stiftelse som selvstændigt pligtsubjekt ikke nogen godkendelse fra et ministerium fx i form af konfirmation på en fundats. En del stiftelser er faktisk oprettet uden stadfæstet fundats, fordi opretteren ikke har ønsket offentlig kontrol med stiftelsens virksomhed, eller fordi vedkommende ministerium ikke har kunnet gå med til, at fundatsen blev konfirmeret, og at stiftelsen dermed kom under offentligt tilsyn. Konfirmation bliver der kun tale om, når oprettelsen skønnes at være af offentlig interesse. Det skønnes den ikke at være, når overskuddet kun skal anvendes til fordel for en snæver kreds, fx de i virksomheden ansatte eller tidligere ansatte. Antallet af stiftelser uden stadfæstet fundats er efterhånden ret stort.

Den selvstændige stiftelse er også et særligt formueretligt rettigheds-subjekt. Rådighedssubjektet er stiftelsens organ, der oftest er en bestyrelse på 3-5 personer, men kan være en enkeltperson. Rådighedssubjektet for en stiftelse som Herlufsholm, ét af de ældste af de bestående formålssubjekter, oprettet i 1565 af Herluf Trolle og Birgitte Gøye, er en af regeringen udpeget forstander. Forstanderen udøver den rådighed inter vivos over stiftelsens aktiver, som ville have tilkommet en ejer, om Herlufsholm havde været i privat eje, og kontraherer på stiftelsens vegne, dog kræves der til gyldigheden af visse dispositioner god-

kendelse fra det tilsynsførende ministerium. Forstanderen skal imidlertid råde i andres interesse. Efter gavebrevet skal stiftelsens indtægter anvendes til fordel for en kostskole. Forstanderen er kun administrator af stiftelsens rettigheder. Han har den samme funktion, som en trustee har i engelsk ret. Interessesubjektet er kostskolen. Dette er ikke helt det samme som de på et bestemt tidspunkt på skolen optagne elever og ansatte lærere mv. Forstanderen skal også se hen til, at der så vidt muligt i overensstemmelse med opretternes ønske i al fremtid kan drives kostskole for stiftelsens midler.

Rådighedssubjektet ved et formålssubjekt som Carlsbergfondet er efter fundatsen en direktion på 5 medlemmer valgt af Videnskabernes Selskab blandt selskabets medlemmer, dog at der også her til visse dispositioner kræves godkendelse af det tilsynsførende ministerium. Rådigheden skal udøves til fordel for videnskab og - gennem Ny Carlsberg fondet - kunst. Interessesubjektet er videnskab og kunst. Carlsbergfondets aktiver har ikke en »ejerskab« i sædvanlig forstand, men administreres af 5 personer i videnskabens og kunstens interesse, og det er disse 5 personer, der afgør, hvad videnskabens og kunstens interesse kræver af Carlsbergfondet.

Det klassiske stiftelsesformål er forsorg for fattige, syge, forældreløse, *piae causae* = fromme formål, og herfra har stiftelserne fået det navn *pia corpora*, som var almindeligt i middelalderens korporations-teori. Der er dog også i tidens løb oprettet en del familielegater, hvis indtægter skal bruges til fordel for medlemmerne af bestemte slægter, uden at disse behøver at være »trængende« i sociallovgivningens betydning. Efterhånden som forsorgen for fattige, syge, forældreløse mv er blevet mere effektivt organiseret, har opretterne af stiftelser, herunder pengelegater, søgt nye formål ved siden af de klassiske, jfr Carlsbergfondets videnskab og kunst. Interessesubjektet er da endnu mere abstrakt end »de fattige«. Videnskab og kunst kan fremmes på mange andre måder end ved lønning og understøttelse af videnskabsmænd og kunstnere fx ved dækning af udgifterne ved opførelse af et observatorium, ved tilskud til et museum, ved tilskud til et laboratorium osv osv.

Pengelegater med stadfæstet fundats følger ret bestemte mønstre med hensyn til organ, tilsyn, midlernes anbringelse, prohibering af værdipapirer, regnskabsaflæggelse, revision, decision mv. Fundatserne for erhvervsdrivende stiftelser og de til grund herfor liggende testamentariske bestemmelser eller bestemmelser i gavebreve er derimod meget varierende. Den, der lader en større formue gå til almennyttigt øjemed, har ofte særønsker, som må imødekommes.

§ 18. *Atypiske formuerettigheder*

Tankeindholdet i den i dansk teori i sidste halvdel af det 19 århundrede udviklede lære om den »juridiske person« er stort set hentet fra udviklinger af den tyske historiske skoles mænd, især v Savigny og Puchta. Se navnlig v Savignys *System des heutigen Römischen Rechts*, bd II, 1840. Men allerede mod slutningen af det 19 århundrede blev den historiske skoles lære om formueretsretssubjektet udsat for kritik dels fra retshistorisk side, dels fra retsfilosofisk side.

Retshistorikere har gjort gældende, at læren - som koncessionsgrundsætningen - stort set blot svarer til, hvad der blev udviklet af høj- og senmiddelalderens legister og kanonister, og at der ikke er dækning for den i de romerretlige kilder. Når der fx i Justinians *Digester* 3,4,1 pr og 1 tales om »corpus habere«, er det slet ikke »juridisk personlighed«, der tales om, men om den øvrighedstilladelse, der krævedes til en forenings virksomhed af politisk-politimæssige årsager. De romerske kejsere nærede den samme frygt for borgernes politiserende virksomhed som nutidens diktatorer. Den forfinede idé om, at en sammenslutnings »retsevne« beror på en tilladelse fra det offentlige, lå udenfor deres og datidens juristers forestillingskreds. De romerske jurister havde ikke en fast udformet lære om den juridiske person. Udtrykket *persona* er i Justinians retsbøger ikke brugt i betydningen formueretsretssubjekt dvs som overbegreb for enkeltpersoner og visse sammenslutninger, men betyder blot *homo*=menneske. Diskussionen om de romerske juristers lære om formueretsretssubjektet fortsætter desuagtet, jfr herom 1ste udgave s 96-97.

Nytænkningen i læren om formueretsretssubjektet begyndte med den tyske jurist Bekker og fortsattes af den franske jurist Demogue, af Alf Ross og af den ungarske jurist Nékam. Bekker er den første, der klart erkendte, at man ikke kan drøfte problemet om formueretsretssubjektet uden at se det fra forskellige synspunkter, fordi der i virkeligheden er tale om en sammensmeltning af tre problemer, fyldestgørelsesadgangen, rådigheden og interessen. Tanken om opdeling efter »Genuss und Verfügung«, som er det væsentlige i den banebrydende afhandling af Bekker *Zur Lehre vom Rechtssubjekt* i *Jahrbücher für die Dogmatik*, bd XII, 1873, s 1 ff, er allerede antydnet af Jhering. Og læren om »Zweckvermögen«, som er et andet motiv hos Bekker, stammer fra Brinz, som har udviklet den i opposition til et af Puchta opstillet postulat »Kein Vermögen ohne Person«. Det gør Bekker selv loyalt opmærksom på i sin afhandling, hvor han navnlig fremhæver betydningen af Brinz's lære. Efter Brinz's udviklinger om »Zweckvermögen« = formålssubjekter »war den juristischen Personen alle Lebensfreude geraubt«.

Bekkers udviklinger inspirerede franskmænden Demogue til at skrive en afhandling om emnet i 1909 og *Notions fondamentales* i 1911, Ross tog for dansk retsteoris vedkommende tanken op i 1934 i *Virkelighed og Gyldighed* i *Retslæren* s. 195 ff, jfr *Om Ret og Retfærdighed* fra 1953, og i angelsachsisk teori har man ungarenen Nékams *The Personality Conception of the Legal Entity* fra 1938. Hermed er retsteorien nået frem til den differentiering af den »juridiske person« i pligtsubjekt, rådighedssubjekt og interessesubjekt, som er fulgt i denne fremstilling. Den er givet, uden at der er gjort brug af begrebet »juridisk person«.

Læren er dog ikke nær så radikal, som det ser ud til, og det vil være at dramatisere situationen, om man siger, at den juridiske person er ombragt takket være Jhering, Brinz, Bekker, Demogue, Ross og Nékam. Man kan bedre illustrere udviklingen ved at sige, at den »juridiske person« er blevet spaltet op i tre personer, pligtsubjektet, rådighedssubjektet og interessesubjektet, idet man er blevet klar over, at mange uklare udviklinger og mange diskussioner beror på, at der tales om forskellige ting. Udtrykt på en anden måde: persona betyder ikke blot menneske, men også maske. Det bruges oprindeligt om den maske, hvorigennem skuespilleren taler (sonare = give lyd), når han er på scenen, og derefter bruger man det også om den rolle, som han spiller på scenen, og som er forskellig fra hans »virkelige jeg«. Man er nu i retsteorien blevet klar over, at det kun er ved den voksne enkeltperson, at de tre roller som pligtsubjekt, rådighedssubjekt og interessesubjekt udføres af den samme skuespiller. Når den umyndige kommer ind på det juridiske teater, spiller han selv kun rollerne som pligtsubjekt og interessesubjekt, men dem spiller han, selvom han på grund af ung alder må køres ind på scenen i sin vugge. Værgen udfører rollen som rådighedssubjekt. Og et aktieselskab med i stykket, udfører bestyrelse og direktion i forening rollen som rådighedssubjektet, aktionærerne i forening rollen som interessesubjektet, medens selskabets formue har overtaget rollen som pligtsubjektet (fyldestgørelsesobjekt).

I læren om selskaber, foreninger og formålssubjekter befrier læren om det atypiske eller opspaltede formueretsretssubjekt teorien for nogle problemer, som har givet anledning til megen uenighed og til bindstærke værker, doktordisputater m.v. i bl.a. fransk og tysk teori. Dansk teori er sluppet lettere om ved det, idet man tidligere nærmest lod, som om problemerne ikke eksisterede. Er aktieselskabet en juridisk person? I ældre dansk teori sagde man ja, i slutningen af det 19. århundrede sagde man nej, og nu siger man igen ja. Er det navngivne handelsselskab og det navngivne liberale interessentskab en juridisk person?

Uklarheden og uenigheden i hele denne diskussion beror som navn-

lig fremhævet af Nékam på uklarheden i det grundbegreb, som diskussionen har hensyn til. »The expression »juristic person« ... corresponds to nothing precise or well defined, but is a mere label only«. Uklarheden forsvinder, når man anskuer problemerne ud fra synspunkterne pligt-, rådigheds- og interessesubjekt. Det er givet, at et aktieselskab er et særligt af deltagerne uafhængigt pligtsubjekt, og det fremgår af en række bestemmelser i aktieselskabsloven, og det er også givet, at et navngivent handelsselskab efter dansk ret ikke kan erklæres konkurs og derfor ikke er et særligt fra deltagerne forskelligt pligtsubjekt. Noget andet er, at man ikke herved er kommet ud over de vanskeligheder, som beror på, at retsreglerne om det navngivne handelsselskab fra middelalderen gennem handelsbrugen er blevet omformet og har fået en særlig udformning, som resulterer i, at det udadtil i enkelte henseender fungerer som en sluttet enhed. Men de forklæres ikke, hvad enten man kalder det navngivne handelsselskab og det navngivne liberale interessentskab en »juridisk person« eller bestrider, at det er det.

Endvidere giver opspaltningen en klarere og mere hensigtsmæssig konstruktion ved stiftelserne, som altid har været et crux for teorien. Stiftelsen eller med et bedre udtryk formålssubjektet eller foundationen er det bedste eksempel på, at romerrettens axiom, der er overtaget af den tyske historiske skole »al ret er skabt for menneskers skyld«, jfr herved Hermogenian i Digesterne 1,5,2, ikke kan opretholdes. Det har såvel Bekker som Demogue, Ross og Nékam gjort opmærksom på. Der er en del formålssubjekter, som er oprettet til fordel for dyr, til vedligeholdelse af et monument osv. Her er foundationen - for så vidt den overhovedet er selvstændig - pligtsubjekt, bestyrelsen rådighedssubjekt og dyrene, monumentet, bygningen interessesubjekt. At dyrene i sådanne tilfælde som monumentet må have andre til at varetage deres interesser, er klart, men det må også barnet i vuggen. Dyrenes interesser varetages af foundationens bestyrelse, der i denne henseende er under det samme tilsyn som i andre tilfælde.

Dette viser sig, såfremt der fx bliver tale om at ændre formålsbestemmelser i en fundats, der er forsynet med kongelig konfirmation, fx for et legat, hvis renter skal anvendes til at købe ekstraroder til elefanterne i Zoologisk Have. Her kan legatbestyrelsen ikke uden videre lave om på formålet og bruge renterne til at dække udgifterne ved at male stakittet om Zoologisk Have, hvad havens direktør måske hellere ser. Dertil kræves en fundatsændring, som nu kun kan gennemføres med Justitsministeriets sanktion, og det går kun med til permutation, hvis der fx ikke længere er elefanter i haven, og nye ikke kan købes uden urimelige bekostninger.

Justitsministeriet påser følgelig, at elefanternes interesser bliver va-

retaget. Det vil Justitsministeriets tjenestemænd nu nok ikke være ved. Når et dogme har været accepteret gennem århundreder, opgives det ikke, blot fordi det nu af en retning indenfor retsteorien bliver kritiseret som irrationelt. Justitsministeriet kan henvise til, at det er hensynet til afdøde, der har motiveret afslaget. »Quum igitur hominum causa omne jus constitutum sit ...«, jfr Hermogenian i Justinians Digester 1,5,2.

Dette problem om dyr, monumenter, gudestøtter, bygninger mv som interessesubjekter ved foundationer er naturligvis ikke noget stort problem, så lidt som det er noget stort problem, om den foundation, hvis renter skal anvendes til dækning af udgifterne ved at vedligeholde mindstøtten i gården til Bakkehuset på Frederiksberg, er et særligt pligtsubjekt. Foundationer har sjældent gæld, medmindre det drejer sig om de velstillede erhvervsdrivende foundationer. Men konstruktionen er mere hensigtsmæssig end den, som traditionalister anvender, når de taler om en selvejende institution. Det er rendyrket Puchta. »Kein Vermögen ohne Person«. Kan man ikke finde et enhedssubjekt, må man opfinde et, og det gør man ved at personificere formuen. Det forklarer intet, at man erklærer en foundation selvejende. Så er begrebet »Zweckvermögen« = formålssubjekt bedre.

Læren om det opspaltede formueretsretssubjekt har endelig den fordel, at den fremhæver, at det, som man taler om i retsvidenskaben, er retsbegreberne og ikke deres substrat. Den traditionelle lære med sondringen mellem fysiske og juridiske personer og betegnelsen af den juridiske person som en fiktion gengives i letløbende fremstillinger undertiden således, at forskellen mellem en fysisk og en juridisk person skal søges i, at såfremt man stikker i en fysisk person med en nål, sprøjter der blod ud af personen, medens man ikke kan stikke i en juridisk person. Udtrykket stiftelse giver anledning til samme forveksling. En stiftelse i betydningen bygning, typisk en bygning for ældre damer, kan brænde, men ikke i betydningen foundation = retsbegrebet.

Det er en populær gengivelse af den traditionelle lære, som v Savigny og Puchta ikke ville godtage. Man undgår forveksling af retsbegreb og substrat, såfremt man anvender tredelingen i pligt-, rådigheds- og interessesubjekt og opgiver udtrykket »juridisk person«. Man undgår også diskussionen om, hvorvidt den juridiske person er en fiktion eller en realitet. Den har været igang fra Sinibaldus Fliscus, og Otto Gierke gav den en indsprøjtning, men den er stort set uden væsentlig betydning for teorien. Diskussionen beror til syvende og sidst på en, bevidst eller ubevidst, forveksling af retsbegreb og substrat, jfr Nékam I c, navnlig s 65 ff, Ross Om Ret og Retfærdighed s 218 fodnoten. Alle personer er juridiske, når vi ser dem fra een synsvinkel, fysiske, når vi ser dem fra en anden.

v Savigny har formuleret sætningen »Jeder einzelner Mensch und nur der einzelne Mensch ist rechtsfähig«. Denne sætning genfinder man i indledningen til mange fremstillinger af Personretten, og den er endog blevet optaget i visse kodifikationer. Ganske bortset fra det lille problem om dyr som interessesubjekter er sætningen retsteoretisk uholdbar. Mennesket har ikke en medfødt retsevne. Om et menneske er pligt-, rådigheds-og interessesubjekt i formueretlig henseende kan kun afgøres ved et studium af en given retsorden.

Undersøger man retstilstanden i visse tilbagestående stater, vil man opdage, at sætningen er falsk. Der findes enkelte steder stadig slaver. Undersøger man retstilstanden i tidligere århundreder, ser man yderligere, at det varede længe, før slaveriet var afskaffet i USA og tildels også i Europa. v Savignys sætning om, at hvert enkelt menneske har retsevne, udtrykker således ikke en almen gyldig retsteoretisk sandhed, men er et postulat om, at slaveri bør afskaffes. Det er der i Danmark ingen, der kan være uenig i. Det, der må protesteres imod, er, at sætningen ophøjes til en almen gyldig retsteoretisk sandhed.

Forkortelser

Arveloven: Lov nr 215 af 31 maj 1963 med senere ændringer.

Arveret: Ernst Andersen, Arveret, 1ste udgave, andet optryk, 1967.

Familieret: Ernst Andersen, Familieret, 3dje udgave, 1971.

Gældsbrevsloven: lov nr 146 af 13 april 1938 med senere ændringer.

Myndighedsloven: Bekendtgørelse nr 554 af 16 november 1976 af lov om umyndighed og værgemål.

Retsplejeloven: Lov nr 90 af 11 april 1916 med senere ændringer.

Retsvirkningsloven: Lov nr 56 af 18 marts 1925 med senere ændringer.

Tinglysningsloven: Lov nr 111 af 31 marts 1926 med senere ændringer.

Værbekendtgørelsen: Bekendtgørelse nr 329 af 16 september 1966 om værgens beføjelser og pligter med senere ændringer.

Ægteskabsloven: Lov nr 256 af 4 juni 1969 med senere ændringer.

: det vil sige

Efterskrift

Første udgave af denne bog udkom i 1966, og anledningen til, at bogen blev skrevet, var, at faget Person-, Familie- og Arveret som led i en ændret studieordning blev henlagt til første årsprøve. Min kollega O A Borums Personretten var skrevet med henblik på studiets afslutning og kunne ikke flyttes til første årsprøve.

Første udgave, der har været opfotograferet, er nu ved at være udsolgt, og da myndighedsalderens nedsættelse fra 20 til 18 år har gjort det ønskeligt, at der kommer en revideret udgave, har jeg efter aftale med Studienævnet foretaget en kritisk gennemgang af stoffet under udnyttelse af de ved undervisningen indvundne pædagogiske erfaringer. Det har medført en lidt ændret opstilling, og visse ting er udeladt, medens der andre steder er gjort lidt mere ud af problemerne. *Discimus docendo*. De bemærkninger, som censorformanden gennem mange år, højesteretspræsident, dr. jur. Jørgen Trolle, fremsatte til første udgave, jfr. UfR 1966 B s. 159-63, har jeg taget ad notam.

Den indledende paragraf om Privatrettens system og den afsluttende paragraf om atypiske formueretsretssubjekter - den »juridiske person« - kan der efter sagens natur ikke stilles opgaver i til en første årsprøve, og det samme gælder om visse udviklinger i de øvrige paragraffer i andet afsnit. Dette betyder ikke, at det udviklede er »overspringelse«, men kun, at det udviklede skal læses med sund fornuft. Den, der er interesseret i med det samme at danne sig et skøn over, hvorledes de ved eksamen stillede opgaver ser ud, kan få sin videbegærlighed tilfredsstillet ved at blade i et hæfte, Eksamensopgaver 1966-76, der blev udgivet for nogle måneder siden. Eksamens- og øvelsesopgaver har i den siden studieomlægningen forløbne tid været et vigtigt og et nyttigt hjælpemiddel ved undervisningen.

Min højre hånd ved undervisningen gennem en del år lektor Betty Marstrand Dahl har gjort mig den tjeneste at løbe manuskriptet igennem, før det blev sat, hvad jeg herved bringer hende en hjertelig tak for. Flere spørgsmål har jeg drøftet med min forgænger i faget, O A Borum, og jeg bringer ham en hjertelig tak for inspiration og for råd, også om det pædagogiske. Ansvar for indholdet er dog alene mit.

København, den 1 juli 1977

Ernst Andersen

INDHOLD

Første afsnit: Den formueretlige betydning af umyndighed, lavværgemål og fornuftmangel

§ 1. Privatrettens system. Personret	5- 9
§ 2. Umyndige som formueretsretssubjekter	9-14
§ 3. Umyndiggørelse	14-22
§ 4. Hovedbetydningen af umyndighed	22-28
§ 5. Værger. Pupilautoriteterne	28-39
§ 6. Kaution og anden sikkerhedsstillelse for tredjemand .	39-44
§ 7. Overformynderiet. Lovbestemmelserne om anbringelse af umyndiges midler	44-49
§ 8. Aftaler, som en umyndig gyldigt kan indgå på egen hånd	
1. Arbejdsaftaler	49-52
2. Selverhvervsreglen	52-56
3. Gave til egen rådighed. Midler, der efter testamente er til egen rådighed	56
4. Næringsreglen	56-57
5. Ratihabition	57
6. Retsvirkningslovens § 11	57
7. Pengesedler og negotiable papirer	58-59
§ 9. Virkningerne af, at en umyndig på egen hånd har truffet en aftale, som han ikke har haft hjemmel til at indgå	
1. Medkontrahentens adgang til tilbagetræden	59-61
2. Tilbagelevering og erstatning	61-67
§ 10. Lavværgemål	67-68
§ 11. Børns erstatningsansvar for skadegørende handlinger	68-74
§ 12. Sindssyges og åndssvages aftaler og skadegørende handlinger	74-80

Andet afsnit: Selskaber, foreninger og formålssubjekter

§ 13. Navngivne interessentskaber	81-84
§ 14. Aktieselskaber	84-88
§ 15. Ikke-erhvervsdrivende foreninger	88-92
§ 16. Kooperative selskaber	92-96
§ 17. Formålssubjekter	96-98
§ 18. Atypiske formueretsretssubjekter	99-103
Forkortelser	104
Efterskrift	105